

“अलेक्सान्द्र बरीसोविच ! ह्या घोड्यावर मी बसू का ?”

चाबूकवाला म्हणाला :

“जरूर, ताबडतोब बसा !”

करंदाश त्या घोड्यावर चढून बसण्याचा प्रयत्न करू लागला. त्याने तऱ्हातऱ्हांनी प्रयत्न केले, पण त्याचे पाय खूप अपुरे पडत होते व तो सारखा पडत होता. घोडा फारच धिप्पाड होता. तेव्हा करंदाश म्हणाला :

“मला ह्या घोड्यावर बसवा !”

एक मदतनीस ताबडतोब पुढे आला आणि ओणवा उभा राहिला. मग करंदाश त्याच्या पाठीवर उभा राहिला व घोड्यावर चढून बसला. पण त्याचे तोंड घोड्याच्या शेपटीकडे झाले आणि त्याची पाठ घोड्याच्या तोंडाकडे झाली. सगळे खो खो हसू लागले ! चाबूकवाला करंदाशला म्हणाला :

“करंदाश ! तुम्ही चुकीचे बसलात !”

“चुकीचा म्हणजे ? मला कोणत्या दिशेला जायचंय हे तुम्हाला कुठं माहीत आहे ?”

तेव्हा चाबूकवालाने घोड्याचे डोके थोपटत म्हटले :

“अहो, डोकं तर इकडं आहे !”

करंदाशने घोड्याची शेपटी पकडून म्हटले :

“पण दाढी तर इथं आहे !”

मग मदतनीसाने करंदाशच्या कमरपट्ट्याला दोरी अडकवली. सर्कसच्या घुमटाजवळच्या एका कडीमधून ती दोरी खाली सोडलेली होती आणि तिचे दुसरे टोक चाबूकवालाने आपल्या हातात पकडले. तो ओरडला :

“बँडवाले, चलो !”

बँड सुरू झाला आणि घोडा धावू लागला. कुंपणावरच्या कोंबडीप्रमाणे करंदाश घोड्याच्या पाठीवर एकदा एकीकडे, तर एकदा दुसरीकडे लोंबकळू लागला. एकदम त्याच्या मांडी-खालून घोडा पुढे जाऊ लागला आणि करंदाश मोठ्यादा किंचाळला :

“अरे देवा, घोडा संपतोय !”

खरोखरीच घोडा त्याच्या पायांखालून पुढे गेला व पडद्यामागे दौडत नाहीसा झाला. करंदाश बहुधा खाली आपटून मेला असता, पण चाबूकवालाने दोरी खेचली व करंदाश हवेत लोंबकळू लागला. सर्वांची हसून हसून मुरकुंडी वळली. आता मी हसून हसून कोसळणार असे सांगण्यासाठी शेजारच्या मुलाकडे वळलो, तर काय ! मुलगा शेजारी नव्हता ! कुठेतरी निघून गेला होता. एव्हाना करंदाश हवेत पोहल्याप्रमाणे हातवारे करत होता. मग त्याला खाली सोडण्यात आले, पण जमिनीला त्याचे पाय टेकले व काही पावले तो धावला न धावला तोच परत वर उडाला. झोपाळ्याप्रमाणे ते झाले होते आणि सगळी माणसे पोट धरधरून हसू लागली. असे उडत असताना एकदा त्याची विजार पूर्ण सुटायच्या बेतात होती. मला वाटले की, आता

हसता हसता गुदमरून मी मरणार. तेवढ्यात करंदाश परत जमिनीवर उतरला. अचानक त्याने माझ्याकडे हसत पाहिले व डोळा मारला. हो, चक्क मला डोळा मारला ! तेव्हा मीसुद्धा उलट त्याला डोळा मारला ! त्यात काय विशेष ? एवढा छान विदूषक मला डोळा मारत होता ! त्याने आणखी एकदा मला डोळा मारला, स्वतःचे हात चोळले, धावायला सुरवात केली, थेट माझ्यापाशी तो आला व त्याने पटकन मला बकोटीत धरले. तेवढ्यात चाबूकवालाने दोरीला जोरात हिंसा मारला. करंदाश आणि मी असे दोघेही वर हवेत उडालो. त्याने माझे डोके स्वतःच्या खाकेत गच्च पकडले होते आणि दुसऱ्या हाताचा माझ्या पोटाभोवती घट्ट विळखा घातला होता. कारण आम्ही जमिनीपासून खूप उंच होतो. खाली माणसे दिसत नव्हती, तर नुसते पांढरे-काळे पट्टे दिसत होते, कारण आम्ही वेगात गिरक्या घेत होतो व तोंडापाशी मला थोड्या गुदगुल्याही होत होत्या. जेव्हा आम्ही बँडवरून उडत गेलो, तेव्हा मोठ्या डबल-बासला आपटेन अशा भीतीने मी किंचाळलो :

“आई !”

माझ्याखाली प्रचंड आवाज ऐकू आला. सगळी माणसे हसली होती. करंदाशने ताबडतोब माझी नक्कल केली व रडव्या आवाजात तो ओरडला :

“या - ई SS !”

खाली प्रचंड हशा उसळला. दरम्यान आम्ही हवेत गिरक्या घेत होतो आणि मला थोडी सवय होऊ लागली होती. तेवढ्यात माझी कागदी पिशवी थोडी फाटली व तिच्यातून माझे टोमॅटो खाली पडू लागले. बांब कोसळल्याप्रमाणे चारही दिशांना टोमॅटो पडत होते - दीड किलो टोमॅटो ! काही टोमॅटो लोकांच्या अंगावर आपटले असावेत, कारण खाली उडालेल्या गोंधळाचे वर्णन करणे अशक्य आहे. मी सगळा वेळ विचार करत होतो की, आता तीनशे ग्राम आंबट साय खाली पडली नाही म्हणजे मिळवली ! आईने माझी चांगलीच कणीक तिंबली असती ! तेवढ्यात करंदाश भोवऱ्यासारखा गरगर फिरू लागला आणि त्याच्याबरोबर मीही गरगर फिरू लागलो. असे त्याने करायला नको होते, कारण मी परत घाबरलो आणि लाथा झाडू लागलो, त्याला ओरबाडू लागलो. करंदाश हळूच, पण कठोर आवाजात म्हणाल्याचे मी ऐकले :

“तोल्या, तुला काय झालं ?”

मी ओरडलो :

“मी तोल्या नव्हे ! मी देनीस ! मला सोडा !”

त्याच्या पकडीतून सुटण्याची मी धडपड करू लागलो, पण त्याने आणखीच घट्ट मला आवळले. मी घुसमटायच्या बेतात होतो. आम्ही सावकाशपणे फिरू लागलो आणि मी संबंध सर्कस बघितली, चाबूकवाला पाहिला. आमच्याकडे पाहून तो गालातल्या गालात हसला त्याच क्षणी आंबट साय खाली पडली. मला वाटलेच होते आधी की, तसे घडणार. चाबूकवालाने थेट टकलावर साय पडली. तो किंचाळला आणि आम्ही दाणदिशी जमिनीवर उतरलो... आम्ही जमिनीवर उतरलो आणि करंदाशने मला सोडले त्या क्षणी का कुणास ठाऊक.

अंगातल्या सगळ्या बळानिशी त्याच्यापासून दूर पळालो, पण कुठे जावे ते मला समजेना आणि डोके गरगरल्याप्रमाणे मला थोडी चक्कर आली. शेवटी कोपऱ्यातील दारापाशी दूस्यामावशी आणि मारीया निकोलायेवना उभ्या असलेल्या मला दिसल्या. त्यांचे चेहरे पांढरेफटक पडले होते. मी त्यांच्यापाशी धावत गेलो. भोवती सर्व माणसे वेड्यासारखी टाळ्या पिटत होती.

दूस्यामावशी म्हणाली:

“देवाची कृपा, धडधाकट परतला. चल घरी!”

मी म्हणालो:

“पण टोमेंटोंचं काय करायचं?”

“मी तुला विकत घेऊन देते. चल.”

तिने माझा हात पकडला आणि आम्ही तिघेही अर्धवट अंधाऱ्या कॉरीडॉरमधून बाहेर आलो. तेथे आम्ही पाहिले की, भिंतीवरच्या दिव्यापाशी मुलगा उभा होता. माझ्याशेजारी बसलेलाच तो मुलगा होता. मारीया निकोलायेवना म्हणाल्या:

“तोल्या, तू कुठं होतास?”

मुलाने उत्तर दिले नाही.

मी म्हणालो:

“तू कुठं गायब झालास? मी तुझ्या खुर्चीवर बसलो आणि काय गोंधळ उडाला! करंदाश मला आकाशापर्यंत उचलून घेऊन गेला!”

मारीया निकोलायेवना म्हणाल्या:

“तू त्याच्या खुर्चीवर का बसलास?”

“त्यानं स्वतःच मला सांगितलं,” मी म्हणालो. “तो म्हणाला की, तिथून जास्त दिसेल. म्हणून मी बसलो. आणि तो कुठंतरी निघून गेला!..”

“समजलं सगळं,” मारीया निकोलायेवना म्हणाल्या. “मी सर्कसच्या डायरेक्टरना सांगते. तोल्या, तुझं हे काम काढून घेतील.”

मुलगा म्हणाला:

“नको, नको. मारीयामावशी, असं करू नका.”

पण त्या दबत्या आवाजात दटावून म्हणाल्या:

“तुला शरम कशी वाटत नाही! तू सर्कसमधला मुलगा आहेस, तू सराव केला होतास आणि स्वतःच्या जागी परक्याला बसवण्याचं धाडस केलंस? जर तो पडून मेला असता तर? त्यानं सराव तर केलेला नव्हता!”

मी म्हणालो:

“काही हरकत नाही. मी सराव केलेला आहे... तुम्हा सर्कसवाल्यापेक्षा मुळीच कमी नाही! काय वाईट उडुण केलं मी?”

मुलगा म्हणाला:

“मस्त! अगदी शंकाच नाही. आणि ती टोमेंटोंची युक्ती फार छान होती. माझ्या कधी डोक्यात आली नव्हती. खूप मजेदार!”

“तुमचा तो विदूषक,” दूस्यामावशी म्हणाली, “तोसुद्धा थोरच! हाती सापडेल त्याला बकोटीला मारतो!”

“मिखाइल निकोलायेविच,” मारीयामावशी म्हणाल्या, “खेळाच्या ऐन मध्यात होते, हवेत त्यांनी आधी चकरा मारल्या होत्या, तेसुद्धा माणूसच आहेत आणि त्यांना पक्कं माहित होतं की, नेहमीप्रमाणं त्या ठरलेल्या खुर्चीवर सर्कसमधला खास मुलगा बसलेला असणार. हे सर्व आधी ठरलेलं असतं. पण हा मुलगा अगदी त्या मुलासारखाच दिसतो, दोघांचे कपडेही सारखेच, त्यांच्या ध्यानात आला नाही त्यांच्यातला फरक...”

“नीट पहायला हवं होतं!” दूस्यामावशी म्हणाली. “उंदीर उचलून न्यावा तसा पोराला उचलून घेऊन गेला!”

मी म्हणालो:

“बरं आता पुरे. चलायचं?”

तोल्या म्हणाला:

“ऐक, रविवारी दोन वाजण्याच्या सुमाराला ये. माझा पाहुणा म्हणून. तिकीटखिडकी-पाशी मी तुझी वाट पाहीन.”

“ठीक आहे,” मी म्हणालो. “ठीक आहे... त्यात काय!.. येईन!”

हेराचा मृत्यू

असे आढळले की, मी आजारी पडलो होतो त्या काळात बाहेर रस्त्यावर एव्हाना चांगलीच उबदार हवा बनली होती आणि आमची सुटी सुरू व्हायला शेवटचे अवघे दोन-तीन दिवस उरले होते. मी शाळेत गेलो तेव्हा सगळे ओरडले:

“देनीस आला, हुर्रा!”

सगळ्या मुलांबरोबर मी परत वर्गात आलो ह्याचा मला खूप आनंद झाला. कात्या तोचीलीना, मीष्का, वालेर्का असे सारेजण आपापल्या बाकांवर बसलेले होते, पूर्वीप्रमाणेच कुंड्यांमध्ये फुले होती, फळा पूर्वीसारखाच चकचकीत होता, आमच्या शिक्षिका राईसा इवानोवना आनंदात होत्या व एकूण सर्व काही नेहमीसारखे होते. मधल्या सुटीत इतर मुलांबरोबर आम्ही भटकलो, खूप हसलो. मग मीष्काने एकदम मोठेपणाचा आव आणत म्हटले:

“आपल्याकडं वासंतिक कार्यक्रम होणार आहे!”

मी म्हणालो:

“खरंच?”

मीष्का म्हणाला :

“अगदी खरं! आपण स्टेजवर कार्यक्रम करणार आहोत. आणि चौथीची मुलं नाटक करणार आहोत. त्यांनी स्वतःच रचलेलं. मजा आहे!...”

मी म्हणालो :

“मीष्का, तू कार्यक्रमात भाग घेणार आहेस?”

तो म्हणाला :

“जरा थांब, म्हणजे समजेल.”

आणि मी कार्यक्रमाची अधीरतेने वाट पाहू लागलो. घरी आईला मी याबाबत सगळी माहिती दिली व नंतर म्हणालो :

“मलामुद्धा कार्यक्रमात भाग घ्यायचाय...”

आई गालातल्या गालात हसून म्हणाली :

“तू काय करू शकतोस?”

मी म्हणालो :

“कमाल आहे आई तुझी! तुला माहीत नाही? मी मोठ्यांदा गाणं म्हणू शकतो. मी चांगला गातो ना? गाण्यात मला फक्त “बरा” शैरा मिळालाय, त्यावर जाऊ नकोस! मी खरंच छान गातो!”

आईने कपाट उघडले आणि कुठेतरी कपड्यांमधून ती म्हणाली :

“तू दुसऱ्या एखाद्या वेळी गाणं म्हण. नुकताच आजारातून उठला आहेस... ह्या कार्यक्रमाच्या वेळी तू प्रेक्षकाची भूमिका कर.” कपाटामधून तिने डोके बाहेर काढले. “प्रेक्षक होण्यात खूप मजा असते. कलावंत कसा कार्यक्रम करतात ते मस्तपैकी बसून पहायचं! किती छान! पुढच्या वेळी तू कलावंत म्हणून काम करशील आणि ह्यावेळी जे कलाकार आहेत, ते पुढच्या वेळी प्रेक्षक बनतील. ठीक?”

मी म्हणालो :

“ठीक. तर ह्यावेळी मी प्रेक्षक बनतो.”

दुसऱ्या दिवशी मी कार्यक्रम पहायला गेलो. आई माझ्याबरोबर येऊ शकली नाही - तिला इन्स्टिट्यूटमध्ये कामावर जावे लागले आणि बाबा उरालमधल्या कुठल्यातरी कारखान्यात गेले होते. तेव्हा कार्यक्रमाला मी एकटाच गेलो.

आमच्या मोठ्या हॉलमध्ये खुर्च्या मांडल्या होत्या, स्टेज उभारले होते आणि त्यावर पडदा टांगला होता. आणि स्टेजखाली आमचे संगीतशिक्षक बरीस सेगॅयिविच पियानोपाशी बसले होते. आम्ही सारे पुढच्या रांगांमध्ये बसलो आणि आमच्या वर्गामधल्या मुला-मुलींच्या आजीबाया भिंतीपाशी उभ्या राहिल्या. मी अजून सफरचंद चघळत होतो.

अचानक पडदा उघडला आणि आमची बालवीर पथकाची पुढारीण ल्यूस्या स्टेजवर आली. रेडिओवरच्या निवेदिकेप्रमाणे मोठ्या आवाजात ती म्हणाली :

“आमचा वासंतिक कार्यक्रम सुरू होत आहे! आता पहिली ‘ब’ मधला मीषा स्लोनोव त्यानं स्वतः रचलेली कविता म्हणून दाखवील. टाळ्या वाजवा!”

सर्वांनी जोरात टाळ्या वाजवल्या आणि स्टेजवर मीष्का आला. तो खूप धीटपणे चालत स्टेजच्या मध्यभागापर्यंत आला आणि थांबला. थोडा वेळ तो तसाच उभा राहिला व मग त्याने आपले हात मागे घेतले. परत गप्प उभा राहिला. मग त्याने डावा पाय पुढे टाकला. सर्व मुले अगदी गप्प बसून मीष्काकडे पहात होती. त्याने अचानक आपला डावा पाय मागे घेतला आणि उजवा पाय पुढे टाकला. मग परत त्याने पायांच्या जागेची अदलाबदल केली. नंतर त्याने अचानक खोकायला सुरुवात केली :

“ख्यँक! ख्यँक! ख्यँक!”

मी म्हणालो :

“ए मीष्का, तुझ्या घशात काहीतरी अडकलंय काय?”

त्याने माझ्याकडे अनोळखी माणसाकडे पहावे तसे पाहिले. मग डोळे छताकडे लावत तो म्हणाला :

“कविता -

उलटतील वर्ष; म्हातारपण येईल!

चेहऱ्यावर सुरकुत्या उमटतील!

कलेमध्ये यश येवो! ...

सर्वांनी पुढे छान अभ्यास करावा!”

मीष्काने वाकून अभिवादन केले आणि स्टेजवरून तो खाली उतरला. सर्वांनी त्याला खूप कडकडून टाळ्या दिल्या, कारण कविता फार छान होती आणि मीष्काने ती स्वतः रचली होती. शाबास मीष्का!

तेवढ्यात परत ल्यूस्या स्टेजवर आली आणि तिने जाहीर केले :

“कार्यक्रम सादर करत आहे, पहिली ‘ब’ मधला वालेरी तागीलोव!”

सर्वांनी परत जोरदार टाळ्या पिटल्या आणि ल्यूस्याने स्टेजच्या ऐन मध्यभागी एक खुर्ची ठेवली. मग आमचा वालेर्का स्वतःच्या छोटुकल्या अँकॉर्डियनला घेऊन स्टेजवर आला व खुर्चीवर बसला. त्याने पाय हवेत लोंबू नयेत म्हणून अँकॉर्डियनची पेटी आपल्या पायांखाली ठेवली. त्याने ‘अमूरच्या लाटा’ ह्या वॉल्टझचे सूर वाजवायला सुरुवात केली. सर्वजण ऐकत होते आणि मीसुद्धा ऐकता ऐकता विचार करत होते: “ह्या वालेर्काची बोटं एवढी जलद हालचाल कशी करू शकतात?” मी माझ्या बोटांची हवेत हालचाल करू लागलो, पण वालेर्काप्रमाणे जलद हालचाली करणे मला जमले नाही. स्टेजच्या एका विंगेत वालेर्काची आजी उभी होती आणि वालेर्का वाजवत असताना त्याला हळूच मार्गदर्शन करत होती. तो छान मोठ्यांदा वाजवत होता आणि त्याचे वादन मला खूप आवडले. पण अचानक तो एका जागी अडखळला. त्याची

बोटे थांबली. वालेर्का शरमून थोडासा लाल झाला, पण परत त्याची बोटे हलू लागली, जणू त्यांना तो पळू देत होता. पण बोटे एका विशिष्ट जागेपर्यंत धावली आणि परत थांबली. कशावर तरी अडखळून पडल्याप्रमाणे. वालेर्काचा चेहरा आता पुरता लालबुंद बनला आणि तो नव्याने वाजवू लागला. पण यावेळी त्याची बोटे भिऱ्या हालचाली करत होती, जणू परत अडखळणार हे त्यांना आधीच ठाऊक होते आणि मी ह्या प्रकाराला अगदी कंटाळून गेलो होतो. तेवढ्या वेळात, वालेर्का ज्या जागी दोनदा अडला होता, त्या जागी त्याच्या आजीने अचानक मान लांब ताणली व पुढे झुकून ती गायली:

“... चंदेरी लाटा,
चंदेरी लाटा...”

वालेर्काने ताबडतोब सूर पकडला. कुठल्यातरी अवघड पायरीवर अडखळणारी त्याची बोटे आता सहजपणे पुढे धावू लागली, अगदी वेगाने शेवटपर्यंत धावली. वालेर्काला प्रचंड टाळ्या मिळाल्या! त्याची आजीसुद्धा ओरडली – “शाब्बास!”

त्यानंतर पहिली ‘अ’ मधल्या सहा मुली आणि पहिली ‘ब’ मधले सहा मुलगे स्टेजवर आले. मुलींनी केसांवर रंगीबेरंगी फिती बांधल्या होत्या, पण मुलांच्या डोक्यांवर मात्र काहीही नव्हते. त्यांनी युक्तेनी ‘गपाक’ नाच सुरू केला आणि एवढ्या जोराने पाय आपटले की, स्टेजवर धुळीचे लोट उठले व मी दोनदा सणकून शिंका दिल्या. बरीस सेगेंयेविच ठीक वाजवत होते, पण त्यांपेक्षा मोठ्यांदा वाजवणे शक्य होते. नंतर त्यांनी पियानोच्या पट्ट्यांवर जोरात बोटे आपटली व वाजवणे थांबवले.

पण मुले आणि मुली संगीताविना स्टेजवर पाय आपटत राहिली. ते बघायला फार सुंदर आणि छान वाटत होते. स्टेजवर धावत जाऊन त्यांच्याबरोबर नाचायच्या बेतात मी होतो, पण तेवढ्यात ती मुले-मुली विंगेत पळाली व ल्यूस्या स्टेजवर येऊन म्हणाली:

“पंधरा मिनिटं विश्रांती. त्यानंतर चौथीची मुलं स्वतः रचलेलं नाटक सादर करणार आहेत. नाटकाचं नांव – ‘कुत्र्याला कुत्र्याचंच मरण!’”

सगळे प्रेक्षक खुर्या सरकवत कुठेतरी पसार झाले आणि मी खिशातून मघाचे अर्धवट खाल्लेले सफरचंद बाहेर काढून परत खाऊ लागलो.

आमची बालवीर पथकाची पुढारीण ल्यूस्या जवळच उभी होती. तेवढ्यात पिंगट केसांची एक खूप उंच मुलगी तिच्यापाशी धावत आली आणि म्हणाली:

“ल्यूस्या, तू कल्पना करू शकतेस – येगोरोव आलाच नाही!”

ल्यूस्याने हातांनी स्वतःचे डोके गच्च आवळत म्हटले:

“काय म्हणतेस! आता काय करायचं? टेलीफोनची घंटा वाजवायचं आणि पिस्तूल झाडायचं काम कोण करणार?”

ती उंच मुलगी म्हणाली:

“ताबडतोब कुणातरी हुषार मुलाला शोधून काढलं पाहिजे. आम्ही त्याला शिकवू. दुसरं काय करणार?”

तेव्हा ल्यूस्या आजूबाजूला पाहू लागली आणि मी सफरचंद चघळत असल्याचे तिला दिसले. ती एकदम आनंदली.

“तो बघ,” ती म्हणाली. “देनीस! याहून जास्त छान ते काय! तो आपल्याला मदत करील! देनीस, इकडं ये!”

मी त्यांच्यापाशी गेलो. पिंगट केसांच्या मुलीने माझ्याकडे निरखून पहात म्हटले:

“हा खरंच हुषार आहे?”

ल्यूस्या म्हणाली:

“मला वाटतं - आहे!”

पिंगट केसवाली म्हणाली:

“पहिल्या नजरेत तसं वाटत नाही!”

मी म्हणालो:

“चिंता करू नको! मी खरंच हुषार आहे!”

त्या दोघीही खुदखुद हसल्या. पिंगट केसवाल्या मुलीने मला स्टेजमागे नेले.

तेथे चौथीमधला एक मुलगा काळ्या सुटात उभा होता. त्याला म्हातारा दाखवण्यासाठी त्याचे केस खडूची भुकटी टाकून पांढरे केले होते. त्याने हातात पिस्तूल धरले होते आणि त्याच्या शेजारीसुद्धा चौथीतलाच एक मुलगा उभा होता. ह्या मुलाला दाढी चिकटवलेली होती, त्याच्या नाकावर निळा चष्मा होता. त्याने कॉलर वळवलेला रेनकोट अंगात घातला होता. तेथे आणखीही काही मुले-मुली होती, कुणाच्या हाती ब्रीफकेस, तर कुणाच्या हाती आणखी काहीतरी. डोक्याला रुमाल बांधलेल्यां एका मुलीच्या अंगात घरचा अंगरखा होता व हातात केरसुणी होती.

पिस्तूल धरलेल्या काळ्या सुटातल्या मुलाला पाहताच मी त्याला विचारले:

“पिस्तूल खरं आहे? वाल्तेर अथवा ब्राऊनिंग?”

पण पिंगट केसवालीने मला अडवले.

“ऐक, देनीस!” ती म्हणाली. “तू आम्हाला मदत करशील. इथं कोपन्यात उभा रहा आणि स्टेजवर पहा. जेव्हा हा मुलगा म्हणेल - ‘श्रीमान गादचूकिन, ही गोष्ट तुम्हाला माझ्याकडून मिळणार नाही!’ तू ताबडतोब ही घंटी वाजव. समजलं?”

मी म्हणालो:

“समजलं, समजलं... ह्यात काय न समजण्यामारखं? पण त्याचं पिस्तूल खरं आहे का? कोणत्या बनावटीचं?”

“थांबव तुझं पिस्तूल पुराण... अर्थातच ते खरं नाही! ऐक - पिस्तूलाच्या बाराचा आवाज तू इथं करायचास, स्टेजमागं. जेव्हा हा दाढीवाला स्टेजवर एकटा राहील, तेव्हा तो टेबलावरून एक फाईल उचलेल आणि खिडकीकडं धावत जाईल. मग हा काळा सूटवाला त्याच्यावर पिस्तू-

लाचा नेम धरील. त्यावेळी तू ही छोटी लाकडी फळी घ्यायची आणि अंगातला सगळा जोर लावून खुर्चीवर आपट. ही अशी, मात्र ह्यापेक्षा खूप जोरानं!”

आणि पिंगट केसवालीने फळी खुर्चीवर आपटली. अगदी खऱ्या पिस्तूलाच्या बारासारखा आवाज झाला. मला खूप आवडला.

“मस्त!” मी म्हणालो. “आणि मग?”

“एवढंच!” मुलगी म्हणाली. “जर समजलं असेल, तर पुन्हा म्हणून दाखव.”

मी शब्द न शब्द परत म्हणून दाखवला.

ती म्हणाली:

“बघ हं, आम्हाला खोटं पाडू नको!”

मी म्हणालो:

“चिंता करू नको. मी खोटं पाडणार नाही.”

तेवढ्यात आमच्या शाळेची घंटा वाजली. तास सुरू होताना वाजते तशी.

मी सायकलची घंटा रेडिएटरवर ठेवली, फळी खुर्चीला टेकवून ठेवली आणि पडद्याच्या फटीतून प्रेक्षकांना पाहू लागलो. राईसा इवानोवना आणि ल्यूस्या आपापल्या जागांवर बसत होत्या, मुले खुर्च्यांवर बसत होती, सगळ्या आजीबाया परत भिंतीपाशी उभ्या रहात होत्या. कुणाचेतरी रिकामे असलेले वडील सर्वांत मागच्या स्टूलावर उभे राहून स्टेजकडे फोटो-कॅमेरा रोखत होते. इथून पडद्यामागून प्रेक्षागृह पहायला फार मजा येत होती. प्रेक्षागृहातून स्टेज पाहण्यापेक्षा कितीतरी पटींनी जास्त मजा! हळूहळू शांतता झाली आणि पिंगट केसवाली स्टेजच्या दुसऱ्या बाजूला धावली व तिने दोरी खेचली. पडदा उघडला आणि त्या मुलीने हॉलमध्ये उडी मारली. स्टेजवर टेबल होते, त्या टेबलाशी काळ्या सुटातील मुलगा बसला होता व त्याच्या खिशात पिस्तूल होते हे मला माहीत होते. त्याच्या समोर दाढीवाला मुलगा येरझान्या घालत होता. सुरवातीला त्याने हकीकत सांगितली की, खूप काळपर्यंत तो परदेशात राहिला होता आणि आता परत मायदेशी आला होता. मग काळ्या सुटातील मुलाची तो सारखी विनवणी करू लागला की, विमानतळाचा नकाशा त्याने त्याला दाखवावा.

तेव्हा काळ्या सुटातला मुलगा म्हणाला:

“श्रीमान गादचूकिन, ही गोष्ट तुम्हाला माझ्याकडून मिळणार नाही!”

ताबडतोब मला घंटीची आठवण झाली आणि मी रेडिएटरवर हात लांबवला. पण तेथे घंटी नव्हती. मला वाटले की, घंटा खाली पडली असावी, म्हणून वाकून शोधू लागलो. घंटी फरशीवर नव्हती. माझे काळीज गोठले. मग स्टेजवर नजर टाकली. तेथे अगदी शांत-शांत होते. नंतर काळ्या सूटवाल्या मुलाने विचार करून परत म्हटले:

“हो-हो! तुम्हाला ही गोष्ट माझ्याकडून मुळीच मिळणार नाही, श्रीमान गादचूकिन!”

काय करावे ते मला सुचेना. घंटी कुठे गेली? आता तर इथे होती! बेडकीप्रमाणे उड्या मारत ती स्वतःच पसार होणे तर शक्य नव्हते! कदाचित रेडिएटरच्या मागे पडली? मी

खाली वाकून बसलो आणि रेडिएटरमागील धुळीत हाताने चाचपू लागलो. घंटी तेथेही नव्हती! बापरे! आता काय करायचे?

दरम्यान स्टेजवर दाढीवाला मुलगा हातवारे करत ओरडला.

“मी तुम्हाला पाचव्यांदा विनंती करतोय! मला विमानतळाचा नकाशा दाखवा!”

तेव्हा काळा सूटवाला माझ्याकडे तोंड वळवून भयानक आवाजात किंचाळला:

“माझ्यापासून ही गोष्ट तुम्हाला मिळणार नाही, श्रीमान गादचूकिन!”

आणि त्याने मला हाताच्या मुठीने धमकावले. दाढीवाल्यानेही मला मुठीने धमकावले. ते दोघेही मला धमकावत होते!

मला वाटले की, आता ते मला ठार मारणार! पण घंटी नव्हती तर मी काय करणार? घंटी हरवली होती.

तेव्हा काळ्या सूटवाल्या मुलाने स्वतःचे केस पकडत माझ्याकडे काकुळत्या चेहऱ्याने पहात म्हटले:

“आत्ता कदाचित टेलीफोनची घंटी वाजेल! बघा, आत्ता टेलीफोनची घंटी वाजेल! आत्ता वाजेल...”

माझ्या डोक्यात एकदम कल्पना चमकली. मी स्टेजवर मुंडके पुढे केले आणि पटकन म्हणालो: “ट्रिक-ट्रिक, ट्रिक-ट्रिक!”

हॉलमध्ये प्रचंड हशा पिकला. पण काळा सूटवाला एकदम खूप झाला आणि त्याने पटकन गिरीश्वर उचलला. आनंदी आवाजात तो म्हणाला:

“हॅलो!” आणि त्याने स्वतःच्या कपाळावरचा घाम पुसला.

पुढे सर्व सुरळीत पार पडले. काळा सूटवाला उठला व दाढीवाल्याला म्हणाला:

“मला बोलावताहेत. मी काही मिनिटांनंतर परत येईन.”

तो स्टेजवरून निघून गेला आणि दुसऱ्या विंगेत उभा राहिला. दाढीवाला मुलगा चोर-पावलांनी टेबलापाशी गेला आणि इकडेतिकडे नजरा टाकत फायली धुंडाळू लागला. मग त्याने एक विकट हास्य केले, एक फाईल बकोटीला मारली आणि कार्डबोर्डाची खिडकी चिकटवलेल्या स्टेजच्या मागच्या भिंतीकडे धावला. तेवढ्यात काळा सूटवाला पळत स्टेजवर आला व दाढीवाल्यावर पिस्तूलाचा नेम धरू लागला. मी पटकन फळी उचलली आणि अंगातली सगळी शक्ती एकवटून खुर्चीवर आपटली. पण खुर्चीवर कुठलीतरी एक मांजरी येऊन बसली होती. ती भयानक आवाजात ओरडली, कारण माझा फळीचा फटका तिच्या शेपटीवर बसला होता. पिस्तूलाचा बार उमटला नाही, पण मांजरीने स्टेजवर उडी मारली. काळ्या सूटवाल्याने दाढीवाल्याच्या अंगावर उडी मारून त्याचा गळा दाबायला सुरुवात केली. मांजरी त्यांच्या दोघांच्या दरम्यान सापडली. मुलांच्या मारामारीत दाढीवाल्याची दाढी सुटली. ती दाढी उंदीर समजून मांजरीने तिच्यावर झडप घातली व देवाच्या कृपेने ती स्टेजवरून पळून गेली. दाढीवाल्या मुलाला स्वतःची दाढी नाहीशी झाल्याचे जाणवताच तो स्टेजवर पटकन आडवा

झाला - त्याने मेल्याचा अभिनय केला. प्रेक्षक खो खो हसत होते. तेवढ्यात चौथीच्या वर्गातील मुले-मुली हातात ब्रीफकेस, केरसुणी आणि इतर गोष्टी घेऊन स्टेजवर धावली व विचारू लागली:

“कुणी पिस्तूल झाडलं? कशाबद्दल गोळीबार झाला?”

प्रत्यक्षात पिस्तूलाचा बार झालाच नव्हता. मांजरीने सगळा घोटाळा केला होता.

पण काळ्या सुटामधील मुलगा म्हणाला:

“त्या हेर गादचूकिनला मी ठार मारलं!”

त्यासरशी पिंगट केसवालीने पडदा पाडला. हॉलमधील सर्वांनी एवढ्या जोरात टाळ्या पिटल्या की, त्या आवाजाने माझे डोके दुखू लागले. मी पटकन खाली जाऊन माझा ओव्हरकोट अंगात घातला आणि घरी धूम ठोकली.

धावत जात असताना सारा वेळ मला कशाचा तरी अडथळा होत होता. मी थांबलो आणि खिशात हात घातला तो काय!... सायकलची घंटी!

बूट घातलेला बोका

“मुलांनो आणि मुलींनो!” राईसा इवानोवना म्हणाल्या. “ही तिमाही तुम्ही छान पार पाडलीत. मी तुमचं अभिनंदन करते. आता विश्रांती घ्यायला हरकत नाही. सुटीमध्ये आपण विविध वेषभूषा स्पर्धा भरवू. तुमच्यापैकी प्रत्येकजण स्वतःच्या इच्छेप्रमाणं वेषभूषा करून येऊ शकतो आणि सर्वोत्तम वेषभूषेला बक्षिस देण्यात येईल. तेव्हा तयारीला लागो.” राईसा इवानोवनानी वह्या गोळा केल्या, आमचा निरोप घेतला व त्या निघून गेल्या.

आम्ही घरी जात असताना मीष्का म्हणाला:

“मी बुटक्याचं सोंग घेणार आहे. काल मला कुंचीवांला रेनकोट विकत आणलाय. मी फक्त तोंडावर काहीतरी फासून घेईन, म्हणजे बुटका तयार! तू कसला वेष करणार?”

मी म्हणालो:

“प्रत्यक्ष स्पर्धेच्या वेळी दिसेल!”

आणि मी ह्याबद्दल विसरून गेलो. कारण घरी आई मला म्हणाली की, दहा दिवस आरोग्यधामात रहायला ती जाणार होती, तेव्हा मी घरात नीट वागायचे होते आणि बाबांची काळजी घ्यायची होती. दुसऱ्या दिवशी आई निघून गेली आणि बाबांबरोबर मी कमालीचा वैतागलो. काही ना काही काम सतत निघायचे. बाहेर हिमवर्षाव सुरू झाला होता आणि आई केव्हा परत येईल याबद्दल मी सारखा विचार करत होतो. माझ्या कॅलेंडरवर मी फुल्या मारत होतो.

अचानक एक दिवस मीष्का धावत आला आणि उंबरठ्यावरूनच ओरडला:

“तू येणार किंवा नाही?”

मी विचारले:

“कुठं?”

मीष्का ओरडला :

“कुठं म्हणून काय विचारतोस? शाळेत! आज वेषभूषा स्पर्धा आहे! मी बुटक्याचं सोंग घेतलेलं तुला दिसत नाही?”

खरेच त्याने कुंचीवाला रेनकोट घालून बुटक्याचे सोंग आणले होते.

मी म्हणालो :

“माझ्यापाशी वेगळा वेष नाही! माझी आई बाहेरगावी गेलीय.”

मीष्का म्हणाला :

“आपण काहीतरी युक्ती लढवू! तुमच्या घरात काय गंमतीदार आहे? ती गंमत तू अंगावर चढव, तोच तुझा स्पर्धेचा वेष ठरेल!”

मी म्हणालो :

“आमच्यापाशी तसं काहीच नाही. ते बघ बाबांचे पाणबूट-मासे धरायला जाताना वापरायचे!”

हे पाणबूट रबराचे आणि गुडच्यापर्यंत उंच होते. पावसात आणि चिखलात वापरायला उत्तम. पाय मस्त कोरडे राहतात.

मीष्का म्हणाला :

“तू चढव बघू हे पाणबूट तुझ्या पायात. पाहू, कसं दिसतं!”

मी माझ्या बुटांसकट बाबांच्या पाणबूटांमध्ये पाय घातले. चक्क माझ्या खाकांपर्यंत बूट पोचले. मी चालायचा प्रयत्न केला. फारच कठीण. पण त्यांची चमक सुरेख होती. मीष्काला ते पाणबूट फार आवडले. तो म्हणाला :

“टोपी कसली आहे?”

मी म्हणालो :

“आईची उन्हात वापरायची गवती टोपी चालेल?”

मीष्का म्हणाला :

“लौकर आण!”

मी टोपी शोधून काढली आणि स्वतःच्या डोक्यावर घातली. टोपी थोडी मोठी होती व नाकापर्यंत खाली घसरत होती. पण तिच्यावर सुंदर फुले होती.

मीष्का माझ्याकडे पहात म्हणाला :

“छान वेष जमलाय. पण त्याला नांव काय?”

मी म्हणालो :

“‘मूखोमोर’* म्हटलेलं चालेल?”

* मूखोमोर - एक विषारी जातीची अळबी. - अनु.

मीष्का खो खो हसत म्हणाला :

“अरे मूखोमोरची टोपी संपूर्ण तांबडी असते! तुझ्या पोषाखाला सर्वांत योग्य नांव ठरेल ‘म्हातारा मच्छीमार!’”

मी मीष्काची सूचना धुडकावून लावली.

“वाहव्वा! काय पण सुचवलं! म्हणे ‘म्हातारा मच्छीमार!’ ... पण दाढी कुठं आहे?”

मीष्का विचारात पडला. मी कॉरीडॉरमध्ये गेलो. तेथे आमच्या शेजारी राहणाऱ्या वेरा सेर्गेयेवना उभ्या होत्या. मला पाहताच हात उडवून त्या म्हणाल्या :

“अगबाई! अगदी अस्सलं बूट घातलेला बोका!”

मला ताबडतोब माझ्या पोषाखाचे नांव सापडले. मी - ‘बूट घातलेला बोका!’ पण शेषूट कुठे? मी विचारले :

“वेरा सेर्गेयेवना, तुमच्यापाशी शेषूट आहे?”

वेरा सेर्गेयेवना म्हणाल्या :

“मी काय शेषूटवाल्या सैतानासारखी दिसते?”

“नाही, मुळीच नाही,” मी म्हणालो. “मला तसं नव्हतं म्हणायचं. तुम्ही म्हणालात की, हा पोषाख म्हणजे ‘बूट घातलेला बोका’, पण ह्या बोक्याला शेषूट कुठं आहे? कुठूनतरी शेषूटी लावली पाहिजे! तुमच्यापाशी आहे का शेषूटीसाठी काहीतरी?”

तेव्हा वेरा सेर्गेयेवना म्हणाल्या :

“एक मिनिट थांब...” आणि लौकरच एक जुनीपुराणी काळ्या ठिपक्यांची पिंगट शेषूट घेऊन त्या आल्या.

“ही बघ,” त्या म्हणाल्या, “ही शेषूट जुन्या केसाळ कातडीच्या पोषाखाची आहे. आजकाल मी तिचा स्टोव्ह पुसायला वापर करते. मला वाटतं, तुला ही छान उपयोगी पडेल.”

मी त्यांचे खूप आभार मानले आणि शेषूट घेऊन मीष्कापाशी आलो.

शेषूट पाहताच मीष्का म्हणाला :

“लौकर सुई-दोरा दे, मी तुला शिवतो ही शेषूट. भलतीच मजेशीर आहे ही शेषूटी!”

मीष्का माझ्या पाठीशी शेषूट शिवू लागला. तो छान शिवत होता, पण अचानक त्याने अशी सुई खुपसली!.. मी किंचाळलो :

“अयाई! अरे ए धीट शिंम्या! तुला दिसत नाही - चक्क जिवंत माणसाला शिवतोस? किती जोरात सुई खुपसलीस!”

मीष्का म्हणाला :

“माझा जरा अंदाज चुकला!” आणि पुन्हा त्याची सुई मला जोरात टोचली!

“मीष्का, नीट बघून शिव, नाहीतर आता तुझं टाळकं फोडीन!”

“अरे, मी आयुष्यात पहिल्यांदाच शिवतोय!”

आणि परत - खस्स!..

मी मोठ्यांदा किंचाळलो :

“अरे तुला समजत नाही, तुझ्या ह्या उद्योगानंतर मी चक्क अपंग होईन आणि मला बसता येणार नाही?”

तेवढ्यात मीष्का म्हणाला :

“हुर्रा! तयार! झकास शेषूट! अस्सल मांजरांनासुद्धा अशी शेषूट नसते!”

मग मी शाईच्या मिशा रंगवल्या - प्रत्येक बाजूला तीन मिशा. लांबच लांब - थेट कानांपर्यंत! आम्ही शाळेकडे निघालो.

तेथे लोकांची खच्चून गर्दी जमली होती. सगळे वेगवेगळे पोषाख करून आले होते. बुट-क्याचे सोंग घेतलेले जवळ जवळ पन्नासजण होते.

शिवाय खूप पांढरे ‘हिमकण’ होते. हा पोषाख म्हणजे पांढऱ्यागुभ्र जाळीदार कपड्यात गुंडाळलेली मुलगी.

आम्ही खूप मजा केली, नाच केले.

मीमुद्धा नाचलो, पण मारखा अडखळत होतो. माझ्या प्रचंड पाणबूटांमधून खाली पडायचा थोडक्यात वाचत होतो आणि माझी टोपीसुद्धा जणू माझा सूड घ्यायला चक्क हनुवटीपर्यंत सारखी घसरत होती.

मग आमच्या बालवीर पथकाची पुढारीण ल्यूस्या स्टेजवर आली आणि खणखणीत आवाजात म्हणाली :

“सर्वोत्तम पोषाखाचं पहिलं बक्षिस घ्यायला ‘बूट घातलेल्या बोक्यांनं’ स्टेजवर यावं!”

मी स्टेजकडे जाऊ लागलो. पण शेवटच्या पायरीशी जोरात अडखळलो. खाली पडलो नाही हे नशीब. सगळे मोठ्यांदा हसले. ल्यूस्याने माझ्याशी हस्तांदोलन केले आणि मला दोन पुस्तके दिली: ‘स्तेपानकाका’ आणि ‘मजेदार कोडी.’ बरीस सेर्गेयेविचनी पियानोवर संगीत वाजवले आणि मी स्टेजवरून परत निघालो. ह्यावेळीही पायरीवर मी अडखळलो आणि परत सर्वजण मोठ्यांदा हसले.

घरी परत येताना मीष्का म्हणाला :

“बुटके खूप होते, पण ‘बूट घातलेला बोका’ तू एकटाच होतास!”

“होय,” मी म्हणालो, “पण सगळ्या बुटक्यांमध्ये तू सर्वांत जास्त मजेदार होतास. तेव्हा तुलासुद्धा एक पुस्तक बक्षिस मिळालं पाहिजे. माझ्याकडच्या दोन पुस्तकांमधलं एक तू घे.”

मीष्का म्हणाला :

“नको, तू काहीतरीच बोलतोस!”

मी विचारले :

“तुला कोणतं पुस्तक पाहिजे?”

तो म्हणाला :

“‘स्तेपानकाका!’”

मी त्याला 'स्तेपानकाका' पुस्तक दिले.

घरी जाताच मी पायातील प्रचंड पाणबूट फेकून दिले आणि कॅलेंडरपाशी धावत जाऊन आजच्या दिवसाची फुली मारली. मग उद्याच्या दिवसाचीही फुली मारून टाकली.

बघतो तर आई परत यायला अवघे तीन दिवस उरले होते.

बरोब्बर २५ किलो

हुर्रा! मला आणि मीष्काला 'मेटालीस्त' क्लबामधील मुलांच्या सणाची निमंत्रणे मिळाली होती. दूस्यामावशीने त्या निमंत्रणपत्रिका मिळवून दिल्या होत्या. क्लबाची स्वच्छता करणाऱ्या कामगारपथकाची ती मुख्य होती. तिने निमंत्रणपत्रिका तर आम्हाला एकच दिली होती, पण त्यावर लिहिले होते: "दोन माणसांसाठी." म्हणजे मी आणि मीष्का. आम्हा दोघांना खूप आनंद झाला होता व विशेष म्हणजे क्लब आमच्या घरापासून जवळच, रस्त्याच्या कोपऱ्यावर होता. आई म्हणाली:

"तिथं जास्त वाह्यातपणा मात्र करू नका."

आणि तिने आम्हाला पैसे दिले—प्रत्येकाला पंधरा कोपेक.

मी आणि मीष्का क्लबाकडे निघालो.

तेथे ओव्हरकोट ठेवण्याच्या जागी लोकांची झुंबड उडाली होती. आम्ही दोघे अगदी शेवटी उभे राहिलो. रांग अगदी मुंगीच्या पावलांनी पुढे सरकत होती. अचानक वरती संगीत वाजू लागले. मी आणि मीष्का ओव्हरकोट देण्यासाठी घाई करू लागलो. आणखी काही मुलेही संगीत सुरू होताच घाई करू लागली. काहीजण तर उशीर होतोय म्हणून रडायला लागली.

तेथे कुठूनतरी दूस्यामावशी अचानक उगवली. ती ओरडून म्हणाली:

"देनीस आणि मीष्का! तिथं काय घोटाळत उभे आहात? इकडं या!"

आम्ही तिच्यापाशी धावत गेलो. तिची जिन्याखाली स्वतंत्र खोली होती. त्या खोलीत लांब दांडीचे झाडू व बादल्या होत्या. दूस्यामावशीने आमचे कोट घेतले आणि ती म्हणाली:

"इथं परत या कोट घ्यायला, पोरट्यांनो!"

मी आणि मीष्का एक पायरी सोडून जिन्यावरून धावत वरती गेलो. तेथे खरोखरच फार सुंदर होते! अगदी सुरेख! सगळ्या छतभर रंगीबेरंगी कागदांच्या माळा आणि दिवे टांगलेले होते. सुंदर चकचकीत कागदांचे दिवे, तेवत होते. बॅंड वाजत होता. वेगवेगळे पोषाख केलेले कलाकार गर्दीत फिरत होते. एकजण शिंग वाजवत होता, तर दुसरा ड्रम बडवत होता. एका बाईने घोड्याचे सोंग घेतले होते, काहींनी सशांची सोंगे घेतली होती. वेडीवाकडी प्रतिबिंबे दाखवणारे आरसे तेथे होते आणि एक विदूषक होता.

हॉलच्या टोकाला आणखी एक दार होते आणि त्यावर लिहिले होते: "मनोरंजन दालन."

मी विचारले:

"तिथं काय आहे?"

मीष्का म्हणाला:

"तिथं वेगवेगळ्या गंमती आहेत."

खरोखरच तेथे वेगवेगळ्या गंमती होत्या. म्हणजे, दोऱ्यावर एक सफरचंद टांगले होते आणि दोन्ही हात पाठीशी धरून, हातांची मदत न घेता, सफरचंद खायचे होते. पण ते सफरचंद दोऱ्यावर गरगर फिरत होते आणि ते खाणे अवघड होते. मी चक्क दोनदा हातांनी सफरचंद पकडले आणि त्याचा चावा घेतला. पण मला त्यांनी ते सफरचंद खाऊ दिले नाही. सगळेजण हसले आणि मला त्या खेळातून वगळण्यात आले. शिवाय तेथे धनुष्याची नेमबाजी होती, पण बाणांना रबरी टोके होती. निशाणाच्या ठिकाणी कार्डबोर्डावर मध्यभागी एका माकडाचे चित्र काढलेले होते. त्या माकडावर बाणाचे रबरी टोक चिकटले तर बक्षिस!

मीष्काने प्रथम बाण मारला. त्याने नेम धरायला आंधी खूप वेळ घेतला. पण जेव्हा बाण मारला तेव्हा माकडाऐवजी कुठेतरी दूरचा एक दिवाच त्याने फोडला...

मी म्हणालो:

"हात तुझी, म्हणे नेमबाज!"

"मला अजून सराव झाला नाही! जर पाच बाण दिले असते तर बरोब्बर नेम मारला असता! पण एकच बाण दिला—तेवढ्यानं कसं जमणार?"

मी फुशारकी मारली:

"बरं, बरं! आता बघ—मी त्या माकडावर नेमका बाण मारतो!"

धनुष्य-बाण देणाऱ्या माणसाने मला एक बाण देत म्हटले:

"नेमबाजा, मार बाण!"

आणि तो माकड नीट करायला गेला, कारण ते काहीसे तिरके झाले होते. मी एव्हाना नेम धरला होता आणि तो चित्र नीट केव्हा करतो ह्याची वाट पहात होतो. धनुष्य खूप ताणले होते आणि मी सतत स्वतःशी म्हणत होतो: "त्या माकडाला मी आता ठार मारतो!" अचानक बाण सुटला आणि सूं...! त्या माणसाच्या खांद्यामागे सप्पदिशी तो बाण चिकटला.

भोवतालच्या लोकांनी जोरात हसून टाळ्या वाजवल्या. तो माणूस घाबरून पटकन मागे वळला आणि संतापून ओरडला:

"ह्यात हसण्यासारखं काय झालं? मला समजत नाही? डांबीस पोरट्या, चालता हो! तुला आणखी बाण मारायला मिळणार नाही!"

मी म्हणालो:

"मी मुद्दाम बाण मारला नाही!" आणि त्या ठिकाणाहून निघून गेलो.

आमचे त्या दिवशी नशीब वाईट होते. मला खूप राग आला होता आणि मीष्काला मुद्दाम एकदम आम्हाला वजनाचा काटा दिसला. त्या काट्यापाशी आनंदी मुलांची एक छोटी

रांग होती व ती रांग भराभर पुढे सरकत होती. सगळे विनोद करत होते आणि हसत होते. वजनापाशी एक विदूषक उभा होता

मी विचारले:

“हा वजनाचा काटा कशासाठी?”

“उभा रहा काट्यावर आणि वजन कर. जर तुझं वजन बरोबबर पंचवीस किलो भरलं तर तू भाग्यवान. बक्षीस मिळेल—‘मूर्खिल्ला’ नांवाचं मुलांचं मासिक एक वर्षभर फुकट!”

मी म्हणालो:

“मीष्का, आपण प्रयत्न करून बघायचा?”

मी मागे वळून पाहिले, तर मीष्का बेपत्ता. कुठे नाहीसा झाला होता कोण जाणे! मी एकट्यानेच प्रयत्न करायचा ठरवला. खरेच माझे वजन बरोबबर २५ किलो भरले तर? एकदम भाग्यवान ठरेन!

रांग पुढे सरकत होती आणि टोपीवाला विदूषक वजनाचे काटे सरकवताना सारखा गंमतीदार बडबडत होता.

“तुमचा अर्धा किलो जास्त भरलाय—गोड कमी खा!” खटक्! वजनाचा काटा सरकला. “आणि तुम्ही आदरणीय कॉन्ट्रेड, फार कमी पेज खाल्लीत. फक्त एकोणिस किलो! एक वर्षानंतर परत या!” खटक्!

तर असे हसत-खेळत चालले होते, रांग पुढे सरकत होती, अजून कुणाचेही नेमके २५ किलो वजन भरले नव्हते. शेवटी माझी पाळी आली.

मी वजनावर चढलो—खटक्! विदूषक म्हणाला:

“ओहो! तुला ‘गरम-गार’ खेळ माहित आहे?”

मी म्हणालो:

“अर्थात!”

तो म्हणाला:

“तुला चांगलाच गरम शोक मिळालाय! तुझं वजन चोवीस किलो पाचशे ग्राम. बरोबबर अर्धा किलो कमी पडतोय. अरेरे! अच्छा!”

कमाल आहे! फक्त अर्धा किलो कमी पडत होता!

मी पुरता खट्टू झालो. अगदी अपयशी दिवस उजाडला होता!

तेवढ्यात मीष्का तेथे उगवला.

मी म्हणालो:

“तुमची स्वारी कुठं गायब झाली होती?”

मीष्का म्हणाला:

“लेमन प्यायलो.”

मी म्हणालो:

“वा! चांगलं केलंत! मी इथं ‘मूर्झिल्ला’ जिंकण्यासाठी धडपडतोय आणि हा पट्ट्या लेमन होसायला गेला!”

मी त्याला सर्व हकीकत सांगितली. मीष्का म्हणाला:

“तर आता मी प्रयत्न करतो!”

विदूषकाने काटे सरकवले आणि खो खो हसत तो म्हणाला:

“थोडंस जास्त भरलं! पंचवीस किलो आणि पाचशे ग्राम. थोडं बारीक झालं पाहिजे. पुढचा!”

मीष्का वजनावरून खाली उतरत म्हणाला:

“छ्याः, मी निष्कारण लेमन प्यायलो!”

मी विचारले:

“इथं लेमनचा काय संबंध?”

“मी आख्खी बाटली प्यायलो! समजलं?”

“मग?”

मीष्का संतापून म्हणाला:

“तुला एवढंसुद्धा माहीत नाही, की लेमनच्या बाटलीत बरोबबर अर्धा लिटर लेमन असतं?”

“माहीत आहे. मग?”

आता मीष्काचा अगदी तिळपापड उडाला.

“अर्धा लिटर लेमन म्हणजे अर्धा किलो. पाचशे ग्राम! जर मी लेमन प्यायलो नसतो, तर माझं वजन बरोबबर २५ किलो भरलं असतं!”

“खरंच?”

“मग काय खोटं?”

माझ्या डोक्यात लख्ख कल्पना चमकली.

“मीष्का,” मी म्हणालो, “अरे मीष्का! आपण ‘मूर्झिल्ला’ जिंकलं!”

“ते कसं काय?”

“हे असं—आता मी बाटलीभर लेमन पितो. मला नेमके पाचशे ग्राम कमी पडताहेत!”

मीष्काने आनंदाने उडी मारली.

“समजलं! चल लौकर कॅटीनमध्ये!”

आम्ही पटकन लेमनची एक बाटली विकत घेतली. मीष्काने विक्रेत्या बाईला विचारले:

“मावशी, बाटलीत नेहमी बरोबबर अर्धा लिटर लेमन असतं?”

विक्रेती बाई लाल झाली.

“तू एवढासा चिमुरडा आणि असले प्रश्न मला विचारतोस?”

मी बाटली घेतली व टेबलापाशी बसून पिऊ लागलो. मीष्का शेजारी उभा राहून बघत होता. लेमन फार थंड होते. पहिला ग्लास मी एका दमात रिकामा केला. मीष्काने ताबडतोब

परत ग्लास भरला. पण बाटलीत अजून बरेच लेमन शिल्लक होते. मला आणखी पिण्याची इच्छा नव्हती.

मीष्का म्हणाला:

“आटप लौकर उशीर लावू नको!”

“फार थंड आहे. घसा दुखायला लागला नाही म्हणजे मिळवली!”

“असा घाबरटपणा दाखवू नको. बोल, भित्रा म्हणून कबूल करतोस?”

“तूच आहेस भित्रा!”

आणि मी दुसरा ग्लास पिऊ लागलो.

हा ग्लास रिकामा करायला मला बरेच सायास पडले. हा ग्लास तीन-चतुर्थांश प्यायल्यानंतर मला जाणवले की, माझे पोट गच्च भरले होते. अगदी गळ्यापर्यंत!

मी म्हणालो:

“थांब, मीष्का! मला आणखी जात नाही!”

तो म्हणाला:

“जाईल, जाईल! तुला तसा भास होतोय! पी!”

मी प्रयत्न केला. घोट घशाखाली उतरेना.

मीष्का म्हणाला: “तू असा सरदाराच्या थाटात आडवा काय पसरलास? उभा रहा, म्हणजे आणखी पिता येईल!”

मी उभा राहिलो. आणि खरेच, उरलेला ग्लास पटकन संपवला. मीष्काने ताबडतोब बाटलीतील उरलेले सर्व लेमन ग्लासात ओतले. अर्ध्या ग्लासापेक्षा जास्त भरले.

मी म्हणालो:

“आता माझं पोट फुटेल!”

मीष्का म्हणाला:

“माझं कसं फुटलं नाही? मलाही वाटलं होतं की, माझं पोट फुटणार! चल, पिऊन टाक!”

“मीष्का, जर माझं पोट फुटलं, तर त्याला तू जबाबदार राहशील!”

“ठीक आहे. पी आता!”

मी परत पिऊ लागलो. सगळे लेमन पिऊन टाकले. अगदी आश्चर्य! मात्र मला बोलता येईना. कारण लेमन चक्क गळ्यापर्यंत पोहोचले होते आणि काही माझ्या तोंडात घोळत होते, तर काही नाकामधून गळत होते.

मी वजनाच्या काट्याकडे पळालो. विदूषकाने मला ओळखले नाही. त्याने काट्यांची खटाखट केली आणि सबंध हॉलला ऐकू जाईल एवढ्या मोठ्यांदा तो ओरडला:

“हुर्रा ५५! बरोबबर पंचवीस किलो! ‘मूर्झिल्ला’ चं बक्षिस ह्या मुलानं जिंकलं! बरोबबर २५ किलो वजनवाल्या! ही पावती! आत्ताच मी भरून टाकतो! टाळ्या वाजवा!”

त्याने माझा डावा हात पकडला व उंच केला. सर्वांनी टाळ्या वाजवल्या. विदूषकाने

विजयी संगीत तोंडाने म्हटले. मग लेखणी धरून तो म्हणाला :

“काय तुझं नांव? नांव आणि आडनांव? बोल!”

पण मी गप्प! माझे पोट तुडुंब भरले होते व त्यामुळे मला बोलणे अशक्य झाले होते.
पण मीष्का मदतीला धावला. तो ओरडला:

“त्याचं नांव देनीस. आडनांव - कोराब्योव! लिहा, लिहा - मी त्याला ओळखतो!”

विदूषकाने ती पावती माझ्यापुढे धरत म्हटले:

“निदान आभार तरी मान!”

मी डोके हलवले. मीष्का परत ओरडला:

“त्याला आभार मानायचे असतात तेव्हा तो असं डोकं हलवतो. माझ्या ओळखीचा आहे तो!”

विदूषक म्हणाला:

“कमाल आहे ह्या मुलाची! एवढं बक्षिस जिंकलं, पण गप्प बसतोय! जणू तोंडात गुळणी धरून ठेवलीय!”

मीष्का म्हणाला:

“त्याच्याकडं लक्ष देऊ नका. तो लाजरा आहे. मी त्याला ओळखतो!”

मीष्काने माझा हात पकडला आणि तो मला खाली घेऊन गेला.

रस्त्यावर जाताच मला थोडा श्वास घेता येऊ लागला. मी म्हणालो:

“मीष्का, मला ही पावती घरी घेऊन जायची इच्छा नाही. कारण माझं खरं वजन फक्त चोवीस किलो आणि पाचशे ग्राम आहे.”

मीष्का म्हणाला:

“तर मग मला दे. माझं वजन बरोबबर २५ किलो आहे. जर मी लेमन प्यायलो नसतो, तर मला ताबडतोब बक्षिस मिळालं असतं. आण इकडं ती पावती!”

मी म्हणालो:

“कमाल करतोस! मी एवढी धडपड काय उगीच केली? आपणा दोघांचं हे बक्षिस आहे - निम्मं-निम्मं!”

तेव्हा मीष्काने कबुली दिली: “बरोबबर!”

घराला लागलेली आग अथवा बर्फावरचा पराक्रम

मीष्का आणि मी हॉकी खेळण्यात अगदी गुंग झालो होतो. आम्हाला कशाचेही भान राहिले नव्हते. जेव्हा एका जवळून जाणाऱ्या माणसाला आम्ही किती वाजले असा प्रश्न केला तेव्हा तो आम्हाला म्हणाला:

“ठीक दोन वाजलेत.”

आम्ही दोघांनी एकदम कपाळावर हात मारले. दोन वाजले! नुकते कुठे पाच मिनिटे खेळलो, तेवढ्यात दोन वाजले! भलतीच आफत! आम्हाला शाळेला उशीर झाला होता! पटकन दप्तर उचलत मी ओरडलो:

“मीष्का, जोरात पळ!”

आम्ही विजेच्या वेगाने धावू लागलो. पण लौकरच दमलो आणि चालू लागलो.

मीष्का म्हणाला:

“उगीच घाई करू नको. एवीतेवी आपल्याला उशीर झालाच आहे.”

मी म्हणालो:

“आता आपली चांगलीच चंपी होणार... पालकांना शाळेत बोलावून घेतील! आपल्यापाशी सांगायला चांगली सबबसुद्धा नाही.”

मीष्का म्हणाला:

“सबब शोधून काढली पाहिजे. उत्तम अशी! नाहीतर सल्लागार समितीपुढं उभं करतील. लौकर एखादी सबब शोधून काढ!”

मी म्हणालो:

“समज, आपण जर सांगितलं की, आमचे दात दुखायला लागले होते आणि दात उपटून घ्यायला आम्ही गेलो होतो.”

मीष्काने नुसता नाकाने फुर्रं आवाज काढला.

“दोघांचे दात एकदम दुखायला लागले, असंच ना? अगदी कोरसमध्ये!.. नाही, असं घडत नाही. शिवाय, जर आपण दात उपटले, तर उपटलेल्या दातांच्या जागी भोकं कुठली दाखवायची?”

“मग आता काय करायचं? काही सुचत नाही... बापरे, पालकांना बोलावून घेतील आणि!.. ऐक, काय करायचं ठाऊक आहे? काहीतरी अशी गोष्ट शोधून काढली पाहिजे की, अगदी खास वेगळी आहे, तिच्यात शौर्य आहे. म्हणजे तशी गोष्ट सांगितल्यावर उलट आपलं कौतुक करतील... समजलं?”

“म्हणजे कसं?”

मी म्हणालो:

“उदाहरणार्थ, अशी कल्पना करू की, कुठंतरी आग लागली होती आणि त्या आगीमधून आपण एका लहान बाळाला वाचवलं... समजलं?”

मीष्का खूप झाला.

“हो, हो, समजलं! आगीची गोष्ट छानच आहे, पण त्यापेक्षा जास्त चांगली ठरेल, जर आपण सांगितलं की, तळ्यावरचा बर्फ एकदम फुटला आणि ते लहान बाळ त्यात... डुबूक!.. पाण्यात पडलं! आणि आपण त्याला पाण्याबाहेर खेचून काढलं... छान आहे ना?”

“होय,” मी म्हणालो, “बरोबर! पण आगीची गोष्ट जास्त चांगली वाटते!”

“नाही,” मीष्का म्हणाला, “उलट तळ्यावरचा बर्फ फुटण्यात जास्त गंमत आहे!”

आम्ही दोघांनी आणखी थोडा वेळ वाद घातला. अखेर कोणती गोष्ट जास्त चांगली आणि शौर्याची, ह्याचा निर्णय न करताच आम्ही शाळेपाशी येऊन पोहोचलो. ओव्हरकोट काढून ठेवण्याच्या स्टँडपाशी आमची पाशामावशी एकदम म्हणाली:

“अरे मीष्का, कुठं झोंबाझोंबी केलीस? तुझ्या कॉलरची सगळी बटणं तुटलीत. अशा अवतारात वर्गात जाणं चांगलं नव्हे. नाहीतरी तुला उशीर झालाच आहे, तर मी तुझी बटणं शिवून देते! माझ्यापाशी आख्या खोका भरून बटणं आहेत! देनीस, तू जा वर्गात. उगीच इथं घुटमळू नको.”

मी मीष्काला म्हणालो:

“तू इथून लौकर ये. नाहीतर मगळं माझ्या एकट्यावर शेकेल!”

पण पाशामावशीने मला पिटाळून लावले.

“जा, जा, तो आत्ता तुझ्या पाठोपाठ येतोय! पळ!”

तर मी आमच्या वर्गाचे दार हळूच उघडले, त्यातून आत डोके खुपसले. राईसा इवानोवना वर्गाला शुद्धलेखन घालत होत्या:

“पिले चिचिचिचि होती...”

फळ्यापाशी वालेरका उभा होता आणि वाकड्या अक्षरांमध्ये लिहीत होता:

“पिले चिचिचिचि होती...”

मला राहवले नाही आणि मी मोठ्यांदा हसलो. राईसा इवानोवनांनी डोळे वर केले तेव्हा त्यांना मी दिसलो. मी पटकन म्हणालो:

“मी आत येऊ, राईसा इवानोवना?”

“अस्सं, देनीस, तू आहेस होय,” त्या म्हणाल्या. “ये, आत ये! कुठं हरवला होतास?”

मी वर्गात गेलो आणि कपाटापाशी थांबलो. राईसा इवानोवनांनी मला न्याहाळून पाहिले आणि त्या चकित झाल्या.

“असा काय तुझा अवतार झालाय? कुठं लोळलास? आं? ताबडतोब उत्तर दे!”

मी अजून मनाशी काहीच निश्चित ठरवले नव्हते, त्यामुळे ताबडतोब उत्तर देणे मला जमले नाही. पण वेळ काढण्यासाठी मी भरभर बोलायला सुरुवात केली:

“मी, राईसा इवानोवना, एकटा नव्हतो... आम्ही दोघे होतो, मी आणि मीष्का... तर असं झालं. छे! ... तर असं झालं... आणि पुढं... असं झालं...”

राईसा इवानोवनांनी विचारले:

“काय झालं? तू जरा शांत हो, सावकाश बोल, मला काहीच समजत नाही! झालं तरी काय? कुठं होतात तुम्ही? अरे बोल ना!”

पण काय बोलावे ते मला मुचत नव्हते. तरीही बोलणे आवश्यक होते. आता बोलण्यासारखे

माझ्यापाशी काहीच नव्हते तेव्हा बोलणार काय कपाळ? तर मी म्हणालो:

“मी आणि मीष्का. हो. तर... चालत होतो. कुणाच्याही अध्यात-मध्यात नव्हतो. शाळेला उशीर व्हायला नको म्हणून भरभर चालत होतो. पण तेवढ्यात असं काही घडलं, राईसा इवानोवना, अगदी भयंकर! अबब! फारच भयानक!”

संबंध वर्ग आता हसू लागला आणि आरोळ्या ठोकू लागला. वालेर्का सर्वात मोठ्यांदा ओरडत होता, कारण स्वतःच्या “पिलांबदूल” वाईट शेरा मिळणार ह्याची त्याला केव्हाच जाणीव झाली होती. आता घडा थांबला होता आणि माझ्याकडे पाहून खो खो हसणे त्याला शक्य झाले होते. अगदी पोट धरधरून तो हसत होता. पण राईसा इवानोवनांनी ह्या बाजारी गोंधळाला ताबडतोब आळा घातला.

“शांत रहा,” त्या म्हणाल्या, “सगळा प्रकार नीट समजून घेऊ या! देनीस! सरळ उत्तर दे—तुम्ही कुठं होतात? मीष्का कुठं आहे?”

ह्या सगळ्या साहसांपायी माझे डोके एव्हाना चांगलेच भणाणू लागले होते आणि मी एकाएकी जाहीर केले:

“मीष्का सध्या पाशामावशीला बटणं शिवतोय! म्हणजे पाशामावशी त्याची कॉलर शिवून देतेय!”

परत गोंगाट माजला आणि हशा उमटला. राईसा इवानोवना आता अगदी लाल लाल झाल्या होत्या आणि मला जाणवले की, इच्छा असो वा नसो, पण तरीही काहीतरी सांगणे भाग होते.

मी सावरलो आणि बरळलो:

“तिथं आग लागली होती!”

सगळे एकदम गप्प झाले. राईसा इवानोवनांचा चेहरा पांढराफटक पडला आणि त्यांनी विचारले:

“कुठं आग लागली?”

मी म्हणालो:

“आमच्या घरापाशी. आवारात. छोट्या घराला. धुराचे लोट उसळत होते. मी आणि मीष्का जबळूनच जात होतो... म्हणजे... चोरवाटेनं! कुणीतरी ह्या चोरवाटेच्या तोंडाशी फळी लावून ठेवली होती. तर आम्ही जात होतो! आणि तिथून धूर! कुणीतरी घुसमटत असल्याचा आवाज ऐकला. आम्ही फळी बाजूला केली. तिथं एक तान्ही मुलगी. रडत होती. घुसमटली होती. आम्ही तिच्या हाता-पायांना पकडलं आणि आगीमधून बाहेर काढलं. तेवढ्यात तिची आई घावत आली. तिनं आम्हाला विचारलं: ‘मुलांनो, तुमची आडनावं काय? तुमच्या-बद्दल मी वर्तमानपत्रात चार चांगले शब्द लिहीन!’ आम्ही म्हणालो: ‘एवढ्या छोट्या मुली-बद्दल तुम्ही आमचे आभार कसले मानता? तशी मुळीच गरज नाही. आम्ही नम्र मुलं आहोत.’ तर आम्ही तिथून निघालो. मी खाली बसलो तर चालेल, राईसा इवानोवना?”

त्या टेबलापासून उठल्या आणि माझ्यापाशी आल्या. त्यांचे डोळे गंभीर होते व आनंदी होते. त्या म्हणाल्या:

“किती छान! तू आणि मीष्का इतके छान वागलात ह्याचा मला खूप खूप आनंद झालाय! बैस आपल्या जागेवर. बैस. थोडी विश्रांती घे.”

मी पाहिले की, मला जबळ घेऊन कुरवाळावे अथवा माझी पापी घ्यावी, असे त्यांना वाटत होते. पण ह्या सगळ्या प्रकाराचा मला मात्र मुळीच आनंद झाला नव्हता. मी सावकाश-पणे स्वतःच्या जागेपाशी गेलो. जणू मी खरेच काहीतरी विशेष केले होते अशा नजरेने संबंध वर्ग माझ्याकडे पहात होता. मला मनातून अगदी चोरट्यासारखे वाटले. तेवढ्यात दार उघडले गेले आणि उंबरठ्यावर मीष्का दिसला. सगळ्यांच्या नजरा त्याच्याकडे वळल्या. राईसा इवानोवना आनंदून म्हणाल्या:

“आत ये, मीष्का, आत ये... बैस... बैस. विश्रांती घे. शांत हो. तुझीसुद्धा जिवाची घालमेल झाली असणार!”

“तर काय!” मीष्का म्हणाला. “तुम्ही रागावणार म्हणून भीती वाटत होती.”

“अरे पण तुझ्यापाशी सबळ कारण आहे,” राईसा इवानोवना म्हणाल्या. “तू घाबरायची गरज नाही. तू आणि देनीसनं एका तान्ही मुलाला वाचवलं. असे प्रसंग काही रोजच्या रोज घडत नाहीत.”

मीष्काने चक्क आ वासला. आम्हा दोघांचे संभाषण तो पूर्ण विसरला होता असे भासत होते.

“म-म-मुलाला?” मीष्का तोतरे बोलू लागला. “व... व... वाचवलं? क... क... कुणी वाचवलं?”

मीष्का आता सगळा विचका करणार हे मला जाणवले. त्याला मदत करण्याच्या इराद्याने मी गोड स्मित करत म्हणालो:

“मीष्का, उगीच आव आणू नको... मी एव्हाना सगळं सांगून टाकलंय!” आणि माझ्या थापेबाजीला त्याने खोटे पाडू नये म्हणून मी त्याला डोळ्यांनी खुणा करू लागलो. पण तो मूर्ख एखाद्या मठू मेंढ्याप्रमाणे उभा होता. आता मी त्याला दोन्ही डोळे मिचकावून खुणावू लागलो. आणि एकदम त्याच्या टाळक्यात प्रकाश पडलेला दिसला! पुढे काय करायचे ह्याचा त्याने ताबडतोब तर्क केला! तर आमच्या मीष्काने अगदी लाजच्या बाळाप्रमाणे नजर जमिनीवर वळवली आणि अगदी शिसारी आणणाऱ्या नम्र आवाजात तो म्हणाला:

“कशाला बोललास तू! अगदी साधी बाब...”

आणि अस्सल नटाप्रमाणे लाजेने त्याचा चेहरा लालसुद्धा बनला. वा रे मीष्का! त्याच्या-पासून अशी अपेक्षा मी कधी बाळगली नव्हती. तो बाकावर बसला आणि दप्तरातून व्ह्या बाहेर काढू लागला. सगळेजण त्याच्याकडे आदराने पहात होते. मीसुद्धा. खरे तर एवढ्यावरच तो विषय संपला असता. पण मीष्काची जीभ अचानक सैल सुटली. सभोवती नजर फिरवत एकदम तो म्हणाला:

“तो फार जड नव्हता. दहा-पंधरा किलो असेल...”

राईसा इवानोवनांनी विचारले:

“कोण? कोण जड नव्हता? कोण दहा-पंधरा किलो?”

मीष्का:

“तो छोटा मुलगा.”

“कुठला मुलगा?”

मीष्का:

“ज्याला आम्ही बर्फ फुटलेल्या तळ्यातून बाहेर ओढून काढलं...”

“तू काहीतरी चूक करतो आहेस.” राईसा इवानोवना म्हणाल्या, “अरे, ती मुलगी होती! आणि तिथं बर्फ कुठून आला?”

पण मीष्का आपलेच म्हणणे रेटत होता:

“काय-बर्फ कुठून? हिवाळा आहे, म्हणून बर्फ! सगळी तळी गोठलीत! मी आणि देनीस येत होतो चालत... तेवढ्यात बर्फाच्या भोकातून कुणाच्यातरी ओरडण्याचा आवाज ऐकला. जोरजोरात पाणी उडवत होता. बर्फाला खरवडत होता. हातांनी कड धरून वर चढायचा प्रयत्न करत होता. पण बर्फ ठिसूळ! त्याचे भराभर तुकडे पडत होते. तेव्हा मी आणि देनीस रंगत रंगत जाऊन त्या लहान मुलाचे हात-पाय पकडले आणि त्याला किनाऱ्यापर्यंत ओढत नेलं. तेवढ्यात त्या मुलाचे आजोबा तिथं धावत आले, धाय धाय रडू लागले...”

आता मी काहीही करू शकत नव्हतो. मीष्काने थापा मारण्यात गगन्यावर कडी केली होती. सर्व वर्गाला एव्हाना समजून चुकले होते की, मीष्का थापा मारत होता आणि मीसुद्धा थापा ठोकल्या होत्या. त्यामुळे मीष्काच्या प्रत्येक शब्दानंतर प्रचंड हशा उठत होता. त्याने गप्प बसावे आणि थापा मारणे बंद करावे म्हणून मी खुणा करत होतो. कारण तो नको त्या थापा मारत होता! पण मीष्का माझ्या कुठल्याही खुणांना दाद न देता आपलेच गाणे गात होता:

“तर आजोबा ह्याला म्हणाले: ‘ह्या लहान मुलाला तुम्ही वाचवलांत म्हणून मी माझं सोन्याचं घड्याळ तुम्हाला बक्षिस देतो.’ पण आम्ही म्हणालो: ‘नको, नको. आम्ही नम्र सोविण्ट मुलं आहोत!’”

माझा संयम सुटला आणि मी ओरडलो:

“तिथं आग लागली होती! मीष्कानं गोंधळ केला!”

त्यावर तो म्हणतो:

“तुझं काय टाळकं फिरलं? बर्फाच्या भोकात आग कुठून लागणार? तूच सगळा गोंधळ केलास!”

संबंध वर्गाची हसून हसून मुरकुंडी वळली होती. राईसा इवानोवनांनी टेबलावर थाड-दिशी हात आपटला! सगळेजण एकदम गप्प झाले. मीष्का तसाच आ वासून उभा राहिला. राईसा इवानोवना म्हणाल्या:

“किती शरमेची गोष्ट! खोटं बोलण्याचा अगदी कळस! आणि मला वाटलं होतं-किती आदर्श बालवीर आहेत!”

सर्व मुलांनी ताबडतोब आमच्यापासून दुसरीकडे नजरा वळवल्या. वर्गात विचित्र शांतता पसरली. मी मीष्काला चिठी लिहिली:

“बघितलंम, खरं बोलायला पाहिजे होतं!”

त्याने उत्तर लिहिले:

“अर्थातच! एक तर खरे बोलावे, किंवा काय बोलायचे ते आधी नीट ठरवावे!”

जर ...

एक दिवस मी असाच नुसता बसून होतो आणि अचानक काही कारण नसताना असा एक विचार मनात आला की, त्या विचाराचे माझे मलाच खूप आश्चर्य वाटले. माझ्या मनात विचार आला होता की, जर जगात सगळ्या गोष्टी उलट घडल्या तर किती छान झाले अमने! उदाहरणार्थ, जर सर्व कामांचे प्रमुखपण मुलांकडे आले आणि मोठ्या माणसांना मुलांचे ऐकावे लागले, तर...! थोडक्यात मोठी माणसे लहान मुलांसारखी आणि लहान मुले मोठ्या माणसांसारखी. हे असे फार मस्त झाले असते, खूप मजा आली असती.

पहिली गोष्ट म्हणजे मी कल्पना करू शकतो की, आईला मी माझ्या डचलेप्रमाणे जर आज्ञा देऊ लागलो तर तिला ते कितपत “आवडले” असते! आणि बाबांनासुद्धा! आजी तर संबंध दिवस रडली अमती! मी त्यांना सगळ्या ताकीदी दिल्या असत्या! उदाहरणार्थ, जर आई जेवायला बसली, तर मी तिला सांगीन:

“पावाशिवाय जेवायची फॅशन कुठून काढलीस? हे काहीतरी नवीनच! जरा आरशात बघ स्वतःचा अवतार? नुसता हाडांचा सापळा! ताबडतोब खायला लाग!”-आणि ती मान खाली घालून जेवू लागेल व मी तिला नुसते हुकूम ठोकीन.

“लौकर! उगीच टंगळमंगळ करू नको! परत विचारात गुंतलीस? सगळ्या जगाचे प्रश्न सोडवते आहेस? नीट चावून खा! आणि खुर्चीवर पाय हलवत बसू नको!”

तेवढ्यात जर बाबा कामावरून घरी आले, तर त्यांनी अंगातून कपडे उतरवायच्या आधीच मी ओरडेन:

“वा, आलात! सदा तुमची वाट बघत बसावं लागतं! ताबडतोब हात धुवा! नीट खसखसून हात धुवा. अजिबात घाण ठेवायची नाही. तुम्ही हात पुसल्यावर टॉवेलकडं बघवत नाही! ब्रशानं हात घासा आणि साबणाची मुळीच काटकसर करू नका! नखं दाखवा पाहू? छी: छी:, ही काय नखं म्हणायची? पंजे आहेत पंजे! कात्री कुठाय? चळवळ करू नका! मी हात कापत नाही, अगदी जपून नखं कापतोय! नाक सुरसुरू नका, तुम्ही लहान मुलगी नव्हेत... आस्सं! आता बसा टेबलापाशी!”

बाबा बसतील आणि हळूच आईला म्हणतील :

“कशी आहेस तू ?”

तीसुद्धा हळू आवाजात म्हणेल :

“ठीक आहे .”

आणि मी ताबडतोब गर्जेन :

“टेबलापाशी बडबड बंद ! जेवताना वटवट करायची नाही ! कायम लक्षात ठेवा . कडक नियम ! बाबा ! ते हातातलं वर्तमानपत्र ताबडतोब खाली ठेवा ! तुम्ही म्हणजे मला एक शिक्षा आहात !”

मग ते दोघे माझ्यासमोर उंदरांसारखे चुपचाप बसतील आणि जेव्हा आजी येईल , तेव्हा मी कपाळाला आठघा घालून हातवारे करित मोठ्या आवाजात ओरडेन :

“बाबा ! आई ! जरा आपल्या आजीवर नजर टाका ! काय तिचा अवतार ! कोटाची बटणं सुटलेली , टोपी वाकडी ! गाल लाल झालेत , मानेवर घामाचं थारोळं ! वा , वा , कौतुक करावं तेवढं थोडंच ! कबूल कर , परत हॉकी खेळत होतीस ना ? काय ही घाणेरडी काठी ? कशाला घरात मिरवत आणलीस ? काय ? ही हॉकी खेळायची स्टिक आहे ? ताबडतोब माझ्या डोळ्यांसमोरून तिला बाजूला कर – बोळात फेकून दे !”

मग खोलीत येरझान्या घालत मी त्या तिघांना सांगीन :

“जेवणानंतर सर्वांनी अभ्यासाला बसायचं आणि मी सिनेमाला जाईन !”

अर्थातच त्यांची रडारड आणि आरडाओरड सुरू होईल : “आम्ही पण तुझ्याबरोबर येणार ! आम्हालासुद्धा सिनेमा बघायचाय !”

मी त्यांना म्हणेन :

“मुळीच नाही ! काल वाढदिवसाच्या पार्टीला गेला होतात , रविवारी मी तुम्हाला सर्कसला नेलं होतं ! वा ! रोजच्या रोज मनोरंजनाची चटक लागलीय ! बसा घरात ! हे घ्या तीस कोपेक आईस्क्रीमसाठी ! बास्स !”

तेव्हा आजी कळवळून विनवणी करील :

“निदान मला तरी घेऊन जा ! प्रत्येक लहान मुलाला स्वतःबरोबर एक मोठं माणूस फुकट नेता येतं !”

पण मी म्हणेन :

“हा चित्रपट सत्तर वर्षांवरील लोकांना बघायला बंदी आहे . बैस घरात , भटकी कुठली !”

मग मी मुद्दाम टाचा आपटत त्यांच्यासमोरून जाईन , त्यांचे डोळे पाणावले आहेत इकडे जणू लक्ष नसल्याचा बहाणा करीन , आरशासमोर खूप वेळ नखरे करत , गाणे गुणगुणत कपडे घालीन . ह्या सर्व गोष्टींमुळे त्यांचा आणखी छळ होईल आणि मग जिन्याचे दार उघडत मी म्हणेन :

पण मी काय म्हणोन त्याचा विचार करण्याची मला संधी मिळाली नाही , कारण तेवढ्यात आई आली - माझी खरीखुरी जिवंत आई - आणि म्हणाली :

“अजून बसून आहेस? ताबडतोब खायला लाग . जरा अवतार बघितलास स्वतःचा? नुमता हाडांचा सापळा !”

चतुर उपाय

“बघा इकडं ,” आई म्हणाली . “माझी सगळी सुटी कशात जाते? भांडी विसळण्यात ! दिवसाला तीन वेळा भांडी विसळायची ! सकाळी कप धुवा , संध्याकाळी कप धुवा आणि दिवसा बशांचा मोठ्याच्या मोठा ढीग ! पिडून गेलेय मी !”

“होय ,” बाबा म्हणाले , “खरंच , ही फार भयानक बाब आहे . ह्यावर काही उपाय शोधलेला नाही हे किती वाईट ! इंजिनियर काय करताहेत? खरंच ... बिच्चाच्या बायका !”

बाबांनी एक खोल उसासा टाकला व ते दिवाणावर बसले .

बाबा किती आगमात बसले होते ते आईने पाहिले आणि ती म्हणाली :

“नुसती फतकल मारून उसासे टाकत बसण्यानं काही होत नाही ! इंजिनियरांच्या माथी मगळा दोष मारून भागणार नाही ! मी तुम्हा दोघांना मुदत देते . जेवणाच्या वेळेपर्यंत तुम्ही ह्यावर काहीतरी उपाय शोधून काढला पाहिजे आणि भांडी धुण्याच्या ह्या कटकटीमधून माझी सुटका केली पाहिजे . जो उपाय शोधणार नाही , त्याला मी खायला घालणार नाही . बसा खुशाल उपाशी ! देनीस , तुलासुद्धा मी बजावतेय !”

मी ताबडतोब खिडकीच्या चौकटीत बसलो आणि कोणता उपाय शोधवा ह्यावर विचार करू लागलो . पहिली गोष्ट म्हणजे मी पुरता घाबरून गेलो होतो की , आई मला खरोखरीच खाऊ घालणार नाही आणि उपासमारीमुळे मी मरून जाईन . दुसरी गोष्ट म्हणजे कुणाही इंजिनियरला सुचला नाही असा उपाय शोधून काढण्यासाठी विचार करण्यात मला रस वाटत होता . तर मी बसून विचार करत होतो , मधून मधून बाबांकडे तिरप्या नजरेने पहात होतो . पण बाबा विचार करत होते असे मुळीच दिसत नव्हते . त्यांनी दाढी केली , मग जवळ जवळ दहा वर्तमानपत्रे वाचली , त्यानंतर शांतपणे रेडिओ लावला आणि कुठलातरी फालतू कार्यक्रम ते ऐकत बसले .

तेव्हा मी आणखी वेगाने विचार करू लागलो . स्वतःच भांडी विसळून त्यांना पुसून काढणाऱ्या एखाद्या विजेवर चालणाऱ्या यंत्राचा प्रथम मी विचार करत होतो . म्हणून मी आमचे फरशी स्वच्छ करणारे विजेचे यंत्र आणि बाबांचे दाढीचे विजेवर चालणारे यंत्र खोलले . पण भांडी पुसायचा फडका कुठे अडकवायचा ते मला सुचेना .

असे आढळले की , दाढीचे यंत्र सुरू करताच फडक्याचे हजार बारीक तुकडे झाले असते . तेव्हा मी परत दोन्ही यंत्रे जुळवली व दुसरा उपाय शोधू लागलो . सुमारे दोन तासांनंतर मला

आठवण झाली की, एका कन्व्हेयर बेल्टसंबंधी एका वर्तमानपत्रात मी माहिती वाचली होती व त्यावरून मला एक उत्तम उपाय सुचला. जेव्हा जेवणाची वेळ झाली, आईने टेबलावर रमाल पसरला आणि आम्ही सगळे बसलो, तेव्हा मी म्हणालो:

“मग काय, बाबा? तुम्ही विचार केलात?”

“कशाबद्दल?” बाबांनी विचारले.

“भांडी विसळण्याबद्दल,” मी म्हणालो. “नाही तर आई आपल्या दोघांना खाऊ घालणार नाही.”

“अरे, ती गंमतीनं तसं म्हणाली,” बाबा बोलले. “आपल्या पोटच्या मुलाला आणि अत्यंत आवडत्या नवऱ्याला ती उपाशी कसं ठेवील?”

आणि ते मजेने खूप हसले.

पण आई म्हणाली:

“मी मुळीच गंमतीनं म्हटलं नव्हतं. आता माझा हिस्का समजेल तुम्हाला! शरम कशी वाटत नाही! मी आत्तापर्यंत शंभर वेळा सांगितलं—ह्या भांडी विसळण्यापायी माझी दमछाक होतेय! पण तुम्हाला त्याची पर्वा वाटत नाही. कुणी खिडकीच्या चौकटीत बसतो, कुणी दाढी करतो, रेडिओ ऐकतो आणि हा सारा वेळ मी तुमच्या उष्ट्या-खरकट्या कप-बशांना विसळण्यात माझं आयुष्य नासवतेय!”

“ठीक आहे,” बाबा म्हणाले, “काहीतरी उपाय शोधू! पण तोवर जेवण वाढ बघू! उगीच राईचा पर्वत कशाला करतेस?”

“असं? मी राईचा पर्वत करते काय?” आई एकदम चिडून म्हणाली. “असं काही ऐकायला मिळेल अशी कधी अपेक्षा केली नव्हती! ठीक आहे—मी तुम्हाला मुळीच जेवण देणार नाही. बसा उपाशी!”

तिने बोटानी स्वतःची कानशीले दाबली व ती टेबलापासून उठली. टेबलापाशी उभे राहून तिने खूप वेळ बाबांकडे पाहिले. बाबांनी हातांची घडी घातली आणि खुर्चीवर मागे-पुढे डोलत सुद्धा आईकडे टक लावून पाहू लागले. दोघेही गप्प झाले. जेवणाचा पत्ता नव्हता. मला तर सपाटून भूक लागली होती. मी म्हणालो:

“आई! एकट्या बाबांनी काहीच विचार केला नाही. पण मी एक उपाय शोधलाय! सगळं ठीक आहे, तू चिंता करू नकोस. चला, जेवू या.”

आई म्हणाली:

“तू काय उपाय शोधलास?”

“आई, मी एक चतुर उपाय शोधलाय!”

“असं? सांग बघू!”

मी विचारले:

“प्रत्येक जेवणानंतर तू किती भांड्यांचे संच विसळतेस?”

“तीन.”

“तर मग ओरड ‘हुर्रा’,” मी म्हणालो, “आता यापुढं तुला फक्त एकच संच विसळावा लागेल! मी चतुर उपाय शोधलाय!”

“अरे, सांग ना तुझा उपाय,” बाबा म्हणाले.

“प्रथम जेवू या,” मी म्हणालो. “जेवता जेवता मी सांगतो. मला कडकडून भूक लागलीय!”

“ठीक आहे,” उसासा टाकत आई म्हणाली. “बसा जेवायला.”

तर आम्ही जेवू लागलो.

“तर?” बाबा म्हणाले.

“अगदी साधं आहे,” मी म्हणालो, “आई, तू ऐकलंस म्हणजे समजेल, किती सोपं आहे! बघ: जेवण तयार झालंय. तू ताबडतोब टेबलावर भांड्यांचा एक संच मांडायचा. म्हणजे एक बशी, एक काटा, एक सुरी, एक चमचा, सारासाठी एक खोलगट बशी, एक कप. मग टेबलाशी बसून प्रथम तू साराची बशी संपवायची आणि बाबांना हाक मारून सांगायचं: ‘जेवण तयार आहे!’

“अर्थात बाबा जोवर हात धुतील, तोवर तू त्याच बशीत नवा सार ओतशील.

“बाबा हात धुवून खोलीत येतील आणि मला हाक मारतील: ‘देनीस, जेवायला चल! हात धू!’

“मी हात धुवायला जातो. एवढ्या दरम्यान तू छोट्या सपाट बशीतून कटलेटं खाशील. बाबा सार संपवतील. मी हात धुतोय. मी हात धुवून तुमच्यापाशी येईन, तोवर बाबांचा सार संपलेला असेल आणि तुझी कटलेटं खाऊन झाली असतील. मी आल्यावर बाबा त्याच बशीत माझ्यासाठी साग ओततील, तू स्वतःच्या रिकाम्या बशीत बाबांसाठी कटलेटं वाढशील. मी सार संपवतोय, बाबा कटलेटं खात आहेत, तोवर तू कपामधून शांतपण उकडलेल्या फळांचं सरबत पिऊन टाकशील.

“जेव्हा बाबांची कटलेटं संपतील, त्याचवेळी माझं सार संपेल. तेव्हा ते स्वतःच्या रिकाम्या बशीत माझ्यासाठी कटलेटं घालतील आणि ह्यावेळी तू स्वतःच्या रिकाम्या कपात बाबांसाठी फळांचं सरबत ओतशील. मी साराची रिकामी बशी बाजूला सरकवून ठेवीन, कटलेटांची बशी घेईन, तोवर बाबा सरबत पीत आहेत. एव्हाना तुझं जेवण संपलंय, म्हणून तू साराची खोल बशी उचलशील आणि ती धुण्यासाठी स्वयंपाकघरात जाशील!

“जोवर तू ती बशी घूत आहेस, तोवर माझी कटलेटं खाऊन झालीत आणि बाबांचं सरबत पिऊन झालंय! ते ताबडतोब कपात माझ्यासाठी सरबत ओततील आणि कटलेटांची रिकामी बशी तुझ्याकडं आणून देतील. मी घुट्टुदिसी सरबताचा कप गट्टू करीन आणि स्वयंपाकघरात कप आणून देईन. बघ, किती सोपं आहे सगळं! आणि भांड्यांचे तीन संच धुण्या-ऐवजी फक्त एकच संच धुवावा लागेल. हुर्रा?”

“हुर्रा,” आई म्हणाली. “हुर्रा तर हुर्रा, पण स्वच्छतेच्या दृष्टीनं चूक!”

“फालतू,” मी म्हणालो. “आपण काय एकमेकांना परके आहोत? बाबांच्या बशीत खायला मला मुळीच संकोच वाटणार नाही. माझं प्रेम आहे त्यांच्यावर ... त्यात काय विशेष ... माझं तुझ्यावरसुद्धा प्रेम आहे.”

“वा रे वा, फारच चतुर उपाय,” बाबा म्हणाले. “पण काही म्हण – तीन टप्प्यांनी खाण्यापेक्षा सर्वांनी एकत्र जेवण्यातच जास्त मजा आहे.”

“पण त्यामुळं आईचं काम हलकं होईल,” मी म्हणालो. “भांडी तिपटीनं कमी होतील!”

“मला वाटतं, मलाही एक उपाय सुचलाय,” एकदम विचारात गढत बाबा म्हणाले. “अर्थात, तो काही तसा चतुर नाही, पण तरीही...”

“सांगा,” मी म्हणालो.

“सांग, सांग...” आई म्हणाली.

बाबा उठले, त्यांनी सदऱ्याच्या बाह्या वर सरकवल्या आणि टेबलावरील सर्व भांडी गोळा केली.

“माझ्या पाठीमागून ये,” ते म्हणाले. “माझा बिनचतुर उपाय मी तुला आत्ता दाखवतो. तो असा की, यापुढं सर्व भांडी आपण दोघांनी मिळून धुवायची!”

बाबा स्वयंपाकघरात गेले.

मी त्यांच्या पाठोपाठ धावलो. आम्ही सर्व भांडी विसळली. म्हणजे फक्त दोन संच. कारण तिसरा संच माझ्या हातून फुटला! अगदी योगायोगाने माझ्या हातून तसे घडले. बाबांनी किती साधा उपाय शोधून काढला ह्याचाच मी सारा वेळ विचार करत होतो.

मला का बरे हा उपाय सुचला नाही?

कोंबडीचे सार

आईने दुकानामधून एक भली मोठी लांब पायांची कोंबडी आणली होती. कोंबडीच्या डोक्यावर मोठ्ठा लाल तुरा होता. आईने त्या कोंबडीला खिडकीत टांगले आणि ती म्हणाली:

“जर माझ्याआधी बाबा घरी आले, तर त्यांना कोंबडी उकडून ठेवायला सांग. सांगशील?”

मी म्हणालो:

“नक्की सांगिन!”

आई इन्स्टिट्यूटमध्ये कामाला निघून गेली. मी रंगांची पेटी घेऊन चित्रे रंगवायला बसलो. रानात झाडांवरून उड्या मारत जाणारी खार रंगवण्याचा माझा इरादा होता. मी सुरुवात तर छान केली, पण नंतर असे आढळले की, खारीऐवजी एक विचित्र माणूस मी रेखाटला होता. खारीच्या शेपटीजागी त्याचे नाक बनले होते आणि झाडांच्या फांद्याऐवजी त्याचे केस,

कान व टोपी दिसत होते... असे कसे घडले ह्याचे मला फार आश्चर्य वाटले. जेव्हा बाबा घरी आले, तेव्हा मी विचारले:

“बाबा, ओळखा पाहू, मी काय चित्र काढलयं?”

बाबांनी चित्र पाहिले व ते विचारात पडले.

“आग?”

“हे काय हो बाबा? नीट बघा ना!”

तेव्हा बाबांनी परत निरखून पाहिले व ते म्हणाले:

“अरेच्चा, माफ कर. मला वाटतं हा फूटबॉल...”

मी म्हणालो:

“तुम्ही मुळीच लक्ष देऊन पहात नाही! तुम्ही खूप दमला आहात का?”

“नाही रे, पण खूप भूक लागलीय. आज जेवणाला काय ते माहित आहे तुला?”

“ती बघा, खिडकीत कोंबडी टांगून ठेवलीय. तिला उकडा आणि खा!”

बाबांनी खिडकीमधून कोंबडी उचलली आणि तिला टेबलावर ठेवले.

ते म्हणाले:

“उकड म्हणून सांगणं सोपं आहे! अर्थात उकडणं शक्य आहे. अगदी क्षुल्लक काम.

पण प्रश्न आहे—कशा प्रकारं आपण कोंबडीला खायचं? कोंबडीपासून शेकडो चवदार प्रकार बनवता येतात. उदाहरणार्थ, साधी कोंबडी-कटलेटं बनवता येतील, किंवा द्राक्षांमधली कोंबडी! मी वाचलयं त्याबद्दल! किंवा कोंबडीच्या तंगडीपासून ‘कीयेव कटलेट’ बनवता येईल. अगदी चाटूनपुसून खाशील. किंवा कोंबडी आणि शेवयांचं सार उकळता येईल. अथवा जॉर्जियात ‘चिकन तबाका’ म्हणतात तशी लसूण लावून कोंबडी भाजता येईल. शिवाय...”

पण मी त्यांना मध्येच अडवले. मी म्हणालो:

“बाबा, तुम्ही आपली साधीच कोंबडी बनवा. अगदी लौकर तयार होईल अशी!”

बाबा पटकन कबूल झाले.

“खरं आहे, पुत्रा! आपल्याला महत्त्वाचं काय? लौकर खाणं! तुला हे समजलयं! सगळ्यात लौकर काय बनवता येईल बरं? उत्तर साधं आणि स्पष्ट आहे: सार! कोंबडीचं सार!”

बाबांनी स्वतःचे हात खसखसा चोळले. मी विचारले:

“तुम्हाला सार बनवता येतं?”

बाबा फक्त हसले.

“त्यात काय बनवायचं?” त्यांचे डोळे चमकत होते. “सार बनवणं सर्वांत सोपं! पाण्यात कोंबडी ठेवायची आणि केव्हा उकडते त्याची वाट पहायची. बास! ठरलं! आपण सार बनवू आणि लौकरच जेवणासाठी आपल्यापाशी दोन पदार्थ बनतील: प्रथम सार आणि

पाव, मग—गरम गरम बाफा निघणारी उकडलेली कोंबडी. आता तुझी चित्रकला ठेव बाजूला आणि मला मदत कर!”

“मी काय केलं पाहिजे?”

“हे बघ! कोंबडीच्या अंगावर बारीक बारीक केस आहेत. त्यांना तू कापून टाक, कारण केसाळ सार मला आवडत नाही! जोवर तू केस कापण्याचं काम उरकशील, तोवर मी स्वयंपाकघरात जाऊन पाणी तापवत ठेवतो.”

बाबा स्वयंपाकघरात गेले. मी आईची कात्री घेतली आणि कोंबडीच्या अंगावरचा एकेक बारीक केस कापू लागलो. प्रथम मला वाटले की, केस फार नसतील, पण नंतर नीट न्याहाळून पाहिले तेव्हा त्यांची संख्या भरघोस असल्याचे आढळले. अगदी केशकर्तनालयातल्याप्रमाणे मी कोंबडीचे केस भराभरा कापायला सुरुवात केली. एका केसापासून दुसऱ्या केसापर्यंत जाताना हवेत कात्री फिरवू लागलो.

बाबा खोलीत आले आणि माझ्याकडे पाहून म्हणाले:

“कल्यांच्या जागी जास्त काप!”

मी म्हणालो:

“लौकर कापणं जमत नाही...”

तेवढ्यात बाबांनी अचानक स्वतःच्या कपाळावर हात मारला.

“अरे देवा! आपण दोघं अगदीच बिनडोक आहोत रे देनीस! मी हे कसं काय विसरलो? थांबव तुझं केस कापणं! त्या कोंबडीला आगीवर धरलं पाहिजे! समजलं? सगळे तसं करतात. आपण तिला आगीवर धरू, म्हणजे सगळे केस जळून जातील. मग केस कापायची गरज नाही आणि दाढी घोटायचं कारण नाही! चल माझ्यामागून!”

त्यांनी माझ्या हातून कोंबडी हिसकावून घेतली आणि ते स्वयंपाकघरात धावले. मी त्यांच्या पाठोपाठ धावलो. आम्ही गॅसची दुसरी शेगडी पेटवली, कारण एकीवर पाण्याची तपेली आधीपासूनच तापत होती. कोंबडीला आम्ही आगीवर धरले. तिला चांगलेच चटके बसत होते आणि तिच्या केसांचा वास संबध घरभर दरवळला. बाबा तिला आगीवर उलटसुलट फिरवत होते आणि त्याचवेळी बोलत होते:

“जरा थांब, आत्ता आटपेल! वा, काय छान कोंबडी आहे! आत्ता तिचे सगळे केस जळून जातील आणि मग ती अगदी स्वच्छ पांढरीशुभ्र दिसू लागेल...”

पण प्रत्यक्षात कोंबडी काळी काळी दिसायला लागली होती, कोळशाप्रमाणे भासू लागली होती. शेवटी बाबांनी गॅस विझवला. ते म्हणाले:

“मला वाटतं, अनपेक्षितपणं ती धुरावली. तुला धुरावलेली कोंबडी आवडते?”

मी म्हणालो:

“नाही. ती धुरावली नाही, फक्त तिच्यावर काजळी चढलीय. बाबा, या तिला माझ्यापाशी. मी तिला धुतो.”

बाबा विलक्षण खूप झाले.

“शाबास तुम्ही!” ते म्हणाले. “तू प्रसंगावधानी आहेस. चांगला वारसा उचललास तू माझ्यापासून. थेट माझ्यासारखा बनला आहेस, चल मित्रा, ह्या धुराडी स्वच्छ करणाऱ्या कोंबडीला घे आणि नळाखाली छान खसाखसा धुवून काढ. मी खूप दमलोय.”

त्यांनी स्टूलावर बैठक मारली. मी म्हणालो:

“मी तिला आता स्वच्छ करून आणतो!”

मी कोंबडी नळाखाली ठेवली आणि सगळा जोर लावून उजव्या हाताने तिला खसाखसा चोळून धुवू लागलो. कोंबडी खूप गरम आणि अत्यंत घाण झाली होती. माझे हात थेट कोपरांपर्यंत ताबडतोब मळकट झाले. बाबा स्टूलावर डुलत होते.

“बाबा, तुम्ही तिचं काय केलंत बघा!” मी म्हणालो. “मुळीच स्वच्छ होत नाही. काजळी खूप दाट चढलीय.”

“अरे छट्,” बाबा म्हणाले, “काजळी फक्त वर वर चढलीय. संबंध आतपर्यंत काजळी कशी जाईल? जरा थांब!”

बाबा न्हाणीघरात गेले आणि गुलाबी रंगाच्या साबणाची मोट्टी वडी घेऊन आले.

“घे,” ते म्हणाले, “नीट धू! साबण लाव तिला!”

त्या दुर्दैवी कोंबडीला मी साबण फासू लागलो. आता ती भलतीच वार्डट दिसू लागली. मी तिला भरपूर साबण फासला, पण तिच्या अंगावरची काजळी पुरती धुवून निघाली नाही. जवळ जवळ अर्धा तास तिच्या अंगामधून काळे पाणी निथळत होते. पण तरीही ती पांढरीशुभ्र बनली नाही.

“ही नतद्रष्ट कोंबडी फक्त साबणानं धुतली जातेय,” मी म्हणालो:

तेव्हा बाबा म्हणाले:

“तो ब्रश घे! घास तिला ब्रशानं! प्रथम पाठ आणि नंतर बाकीचं...”

मी कोंबडीला ब्रशानं घासू लागलो. अंगातील सगळी ताकद पणाला लावून मी तिला घासत होतो आणि काही जागी तिची सालटी निघाली होती. पण ते काम अवघड होते, कारण ती कोंबडी जणू एकदम जिवंत झाल्याप्रमाणे माझ्या हातांमधून निसटू लागली. आणि सारा वेळ बाबा स्टूलावर बसून मला फक्त हुकूम ठोकत होते:

“जोरात घास! घट्ट पकड! पंखांना धर! हात् तुम्ही! तुला कोंबडी धुणं अजिबात जमत नाही असं मला दिसतंय!”

तेव्हा मी म्हणालो:

“बाबा, तुम्ही स्वतःच प्रयत्न करून बघा ना!”

मी त्यांच्या पुढ्यात कोंबडी धरली. पण तिला पकडणे त्यांना जमले नाही, कारण ती एकदम माझ्या हातांमधून निसटली आणि अगदी शेवटच्या कपाटाखाली घसरत गेली. पण बाबा गोघळले नाहीत. ते म्हणाले:

“फरशी पुसायचा लांब दांड्याचा झाडू दे!”

मी बाबांना झाडू दिला आणि बाबा त्या कोंबडीला कपाटाखालून बाहेर काढू लागले. प्रथम त्यांनी जुना उंदराचा पिंजरा बाहेर काढला. मग गेल्या वर्षी मी हरवलेला पऱ्याचा सैनिक बाहेर काढला. तो सैनिक परत मिळाला म्हणून मी खूप आनंदलो.

सरतेशेवटी बाबांनी कपाटाखालून कोंबडीला ओढून काढले. ती संबंध धुळीने माखली होती. आणि बाबा पुरते लालेलाल झाले होते. पण त्यांनी तिची तंगडी पकडली आणि तिला परत नळाखाली नेले. ते म्हणाले:

“अरे निळ्या पक्ष्या, आता कुठं जाशील आमच्या तावडीतून!”

त्यांनी तिला भरपूर धुतले आणि शेवटी भांड्यात टाकले. तेवढ्यात आई आली. ती म्हणाली:

“इथं काय चाललीय एवढी धांदल?”

बाबा उसासा टाकत म्हणाले:

“कोंबडी उकडतोय!”

आईने विचारले:

“खूप वेळापासून?”

“आताच तिला भांड्यात टाकलं,” बाबा म्हणाले.

आईने भांड्याचे झाकण उघडले.

“तिला मीठ लावलं?”

“नंतर!” बाबा म्हणाले. “उकडून झाल्यानंतर!”

आईने भांड्याचा वास घेतला.

“तिचं पोट साफ केलं?”

“नंतर!” बाबा म्हणाले. “उकडून झाल्यानंतर!”

आईने सुस्कारा टाकला आणि भांड्यातून कोंबडी बाहेर काढली. ती म्हणाली:

“देनीस, मामा एप्रन आणून दे लौकर! पुन्हा सगळं पहिल्यापासून करायची पाळी आली! कसले तुम्ही आचारी!”

मी खोलीत पळत जाऊन आईचा एप्रन घेतला व टेबलावरून मी काढलेले चित्रही सोबत घेतले. आईला एप्रन देऊन मी माझ्या चित्राबद्दल तिला विचारले:

“मी काय चित्र काढलंय ते ओळख पाहू?”

आईने चित्र पाहिले व ती म्हणाली:

“शिवणयंत्र? होय ना?”

शिलेदार

मुलांच्या वृंदगानाची तालीम संपल्यानंतर आमचे संगीत-शिक्षक बरीस सेर्गेयेविच म्हणाले :
“मुलांनो, सांगा बघू, आठ मार्चच्या महिला दिनाला तुमच्यापैकी कुणी कुणी आपल्या आईला काय काय भेटी दिल्या? देनीस, तू सांग!”

मी म्हणालो: “आठ मार्चला मी आईला सुया ठेवायची उशी भेट दिली. सुंदर अशी. बेडकीसारख्या आकाराची. तीन दिवस शिवत होती. सगळ्या बोटाना टोचत होतं. मी तशा दोन उशा शिवल्या.”

मीष्काने पुस्ती जोडली:

“आम्ही सर्वांनी दोन-दोन उशा शिवल्या. एक आईसाठी आणि दुसरी राईसा इवानोवना यांच्यासाठी.”

“सगळ्यांनी का म्हणून?” बरीस सेर्गेयेविचनी विचारले. “सर्वांनी एकसारख्या उशा शिवायचं तुम्ही ठरवलं होतं?”

“नाही,” वालेर्का म्हणाला, “आमच्या हस्तव्यवसायाच्या मंडळात सध्या आम्ही सुया ठेवायच्या उशा बनवायला शिकतोय. पहिल्यांदा आम्ही सैतान बनवायला शिकलो, आता सुयांच्या उशा.”

“कुठल्या प्रकारचे सैतान?” बरीस सेर्गेयेविचनी आश्चर्याने विचारले.

मी म्हणालो:

“चिकणमातीचे! आठवीच्या वर्गात शिकणारे आमचे प्रमुख वालोद्या आणि तोल्या सहा महिने सैतान बनवायला आम्हाला शिकवत होते. दरवेळी वर्गात आले की म्हणायचे: ‘बनवा सैतान!’ तर आम्ही सैतान बनवत असू आणि ते दोघे बुडिबळ खेळत बसत.”

“कमाल आहे!” बरीस सेर्गेयेविच म्हणाले. “उशा! ह्या प्रकरणाची चौकशी केली पाहिजे! थांबा!” आणि ते एकदम मजेने मोठ्यांदा हसले. “पहिली ‘ब’ मध्ये किती मुलगे आहेत?”

“पंधरा,” मीष्का म्हणाला. “आणि मुली पंचवीस.”

त्यावर बरीस सेर्गेयेविच अगदी पोट धरधरून हसले.

मी म्हणालो:

“आपल्या देशात एकूण लोकसंख्येत पुरुषांपेक्षा बायकांचं प्रमाण जास्त आहे.”

पण बरीस सेर्गेयेविचनी मला गप्प बसवले.

“मला त्याबद्दल नाही म्हणायचं फक्त बघायला मजा आली असती जेव्हा राईसा इवानोवनांना पंधरा सुयांच्या उशा भेट म्हणून मिळाल्या! ठीक आहे. ऐका: एक मे रोजी स्वतःच्या आईचं अभिनंदन करण्याचं तुमच्यापैकी कुणी कुणी ठरवलंय?”

आता हसण्याची पाळी आमच्यावर आली. मी म्हणालो:

“बरीस सेर्गेयेविच, तुम्ही बहुधा आमची थट्टा करताय. आता आणखी मे दिनाला आम्ही कुठून भेटी देणार?”

“तुमची चूक आहे. मे दिनाला तुम्ही आपल्या आईला भेट दिलीच पाहिजे. वर्षातून फक्त एकदाच आईला भेट देणं काही चांगलं नव्हे. पण जर प्रत्येक सणाला भेट दिलीत, तर ते शिलेदारी वागणं ठरेल. शिलेदार म्हणजे कोण ह्याची कुणाला माहिती आहे?”

मी म्हणालो:

“घोड्यावर बसणारा आणि पोलादी चिलखताचा पोषाख घालणारा तो शिलेदार.”

बरीस सेर्गेयेविचनी मान डोलावली.

“होय, फार पूर्वी तसं होतं. जेव्हा तुम्ही मोठे व्हाल, तेव्हा शिलेदाराविषयी खूप पुस्तकं वाचाल. पण आता जर कुणाला शिलेदार असं म्हटलं, तर त्याचा अर्थ तो माणूस उदात्त, शूर आणि दयाळू मनाचा आहे. मला वाटतं की, प्रत्येक बालवीरानं शिलेदार असलंच पाहिजे. इथं कोण कोण शिलेदार आहेत, त्यांनी हात वर करावेत!”

आम्ही सर्वांनी हात वर केले.

“माझी तशी खात्रीच होती,” बरीस सेर्गेयेविच म्हणाले. “आता जा, शिलेदारांनो!”

आम्ही आपापल्या घरी गेलो. वाटेत मीष्का म्हणाला:

“ठीक आहे, मी आईसाठी टॉफी विकत घेईन. माझ्यापाशी पैसे आहेत.”

मी घरी आलो तेव्हा घरात कुणीच नव्हते. मला निराशेने घेरले. कधी नव्हे ते मी शिलेदार बनायचे ठरवले आणि पैसे तर नाहीत! तेवढ्यात माझ्या जखमेवर मीठ चोळायला जणू हातात सुंदर टॉफीचा पुडका घेऊन मीष्का धावत आला. त्या पुडक्यावर लिहिले होते: “एक मे.” मीष्का म्हणाला:

“पहा! बावीस कोपेकमध्ये आता मी शिलेदार बनलो! तू का असा बसून आहेस?”

“मीष्का, तू शिलेदार?” मी म्हटले.

“होय, शिलेदार!” मीष्का म्हणाला.

“तर मग मला उसने पैसे दे!”

मीष्का कष्टी झाला.

“मी सगळे पैसे खर्च केले.”

“आता काय करायचं?”

“शोध,” मीष्का म्हणाला, “वीस कोपेक म्हणजे छोटं नाणं आहे. कदाचित कुठंतरी पडलेलं असेल. चल, आपण शोधू.”

आम्ही सगळी खोली धुंडाळली. दिवाणमागे, कपाटाखाली पाहिले; आईच्या सर्व सँडल झटकून पाहिल्या. तिच्या पावडरच्या डबीतसुद्धा बोटं खुपसून पाहिली. पण छे!

अचानक मीष्काने बाटल्या ठेवण्याचे कपाट उघडले.

“धांब, हे काय आहे?”

“कुठं?” मी विचारले. “अरे, ही बाटली आहे. तुला दिसत नाही? इथं दारूच्या दोन बाटल्या आहेत. एका बाटलीत काळी आणि दुसरीत पिवळी दारू आहे. उद्या आमच्याकडं पाहुणे यायचेत, त्यांच्यासाठी ह्या बाटल्या आणल्यात.”

मीष्का म्हणाला:

“अरेरे, तुमचे पाहुणे काल आले असते तर तुला आज पैसे मिळाले असते.”

“ते कसं?”

“बाटल्यांचे,” मीष्का म्हणाला. “रिकाम्या बाटल्यांचे नेहमी पैसे मिळतात. कोपऱ्यावर. रिकाम्या बाटल्या विकत घेणारं दुकान आहे तिथं!”

मी म्हणालो:

“मग आत्तापर्यंत गप्प का बसलास? आता आपण ही कामगिरी पार पाडू. ती खिडकीतली मोठ्ठी रिकामी बरणी दे.”

मीष्काने मला बरणी दिली आणि मी काळपटतांबड्या रंगाची दारूची बाटली उघडून बरणीत ती दारू ओतली.

“बरोबर,” मीष्का म्हणाला, “बरणीत दारू ठेवली तर बिघडलं कुठं?”

“अर्थातच काही बिघडणार नाही,” मी म्हणालो. “दुसरी बाटली कशात ओतू?”

“ह्याच बरणीत ओत,” मीष्का म्हणाला. “सगळ्या दारू सारख्याच ना?”

“खरं आहे,” मी म्हणालो. “जर एका बाटलीत दारू आणि दुसरीत राँकेल असेल, तर गोष्ट वेगळी. पण दोन्ही दारूच—तेव्हा जास्त छान! धर ती बरणी!”

आणि दुसरी बाटलीही आम्ही बरणीत रिकामी केली.

मी म्हणालो:

“बरणी खिडकीत ठेव! तिथं. तिच्या तोंडावर बशी झाक. आता चल लौकर!”

आम्ही धावत निघालो. त्या दोन बाटल्यांचे आम्हाला २४ कोपेक मिळाले. मी आईसाठी टॉफीचा पुडा विकत घेतला. मला उलट दोन कोपेक परत मिळाले. मी मोठ्या आनंदात घरी आलो, कारण आता मी शिलेदार बनलो होतो. आई आणि बाबांचे घरात पाऊल पडताच मी म्हणालो:

“आई, आता मी शिलेदार. आम्हाला बरीस सेगॅयेविचनी शिकवलं—शिलेदार कसं बनायचं ते!”

आई म्हणाली:

“असं? सांग बघू!”

मी सांगितले की, उद्या आईला मी भेट देऊन चकित करणार होतो.

“पण तुला पैसे कुठून मिळाले?” आईने विचारले.

“आई, मी रिकाम्या बाटल्या विकल्या. हे बघ, दोन कोपेक उरलेत.”

त्यावर बाबा म्हणाले :

“शाबास ! मला टेलीफोनसाठी ते दोन कोपेक दे !”

आम्ही जेवायला बसलो . मग बाबा खुर्चीवर मागे रेलून बसत हसत म्हणाले :

“फळांचं सरबत मिळालं तर किती छान !”

“आज मला सरबत बनवायला सवड मिळाली नाही ,” आई म्हणाली .

बाबा माझ्याकडे डोळे मिचकावत म्हणाले :

“मग ते काय ? माझ्या केव्हाच लक्षात आलंय !”

ते खिडकीपाशी गेले , बरणीवरची बशी त्यांनी बाजूला काढली व सरळ बरणी तोंडाला लावली . बापरे ! बाबांना जोराचा ठमका लागला . भयानक वेडावाकडा चेहरा करत ते विचित्र आवाजात ओरडले :

“हे काय आहे ? कसलं विष भरलंय ह्या बरणीत ?”

मी म्हणालो :

“बाबा , भिऊ नका ! ते विष नाही . तुमच्या दोन्ही दारू आहेत !”

बाबांचा चेहरा एकदम पांढराफटक पडला .

“कुठल्या दोन दारू ?” मघापेक्षा जास्त मोठ्या आवाजात ते ओरडले .

“काळी आणि पिवळी ,” मी म्हणालो . “कपाटात होत्या दोन बाटल्या . मुख्य म्हणजे तुम्ही घाबरू नका .”

बाबांनी धावत जाऊन खाडिशी बाटल्यांच्या कपाटाचे दार उघडले . मग डोळ्यांची उघड-झाप करत ते स्वतःची छाती चोळू लागले . जणू मी काहीतरी विचित्र मुलगा होतो किंवा माझ्या अंगावर ठिपके अथवा पट्टे होते , अशा आश्चर्यचकित नजरेने माझ्याकडे ते पहात होते . मी म्हणालो :

“बाबा , तुम्हाला एवढं आश्चर्य काय वाटतंय ? तुमच्या दोन्ही दारूच्या बाटल्या मी जर बरणीत ओतल्या नसत्या , तर रिकाम्या बाटल्या मला कुठून मिळणार होत्या ? जरा विचार करा !”

आई एकदम उद्गारली : “अग बाई !”

आणि ती दिवाणावर आडवी झाली . ती एवढ्या जोरजोराने हसू लागली की , तिची प्रकृती बिघडेल अशी मला भीती वाटू लागली . मला काही समजेना . बाबा ओरडले :

“हसताय ? ठीक आहे , हसा ! तुमचा हा शिलेदार मला वेडा करणार ! त्यापेक्षा तो कायमची शिलेदारी विसरेल अशी त्याला अद्दल घडवतो !”

बाबा पट्टा शोधत होते असा त्यांचा एकूण अवतार मी पाहिला .

“कुठं आहे तो ?” बाबा गरजले . “आणा त्या आयव्हॅनोला माझ्यासमोर ! कुठं नाहीसा झालाय तो ?”

मी एव्हाना पुस्तकांच्या कपाटामागे दडलो होतो . कुठलाही प्रसंग ओढवेल ह्या भीतीने मी

केव्हाच कपाटामागे दडी मारली होती . कारण बाबा भलतेच चिडले होते . ते ओरडले :

“खास ‘मूस्कात’ मदिरा आणि बीयर यांना एका बरणीत ओतून त्यांचं मिश्रण बनवलेलं कधी ऐकलंय ?”

आईची हसून मुरकुंडी वळली होती . तिच्या तोंडून नीट शब्द उमटत नव्हते .

“पण ... त्याचा ... हेतू चांगला ... तो ... शिलेदार ... आई ग ... हसून हसून ... मी मरणार ! ...”

आणि ती परत हसू लागली .

बाबांनी आणखी थोडा वेळ खोलीत येरझान्या मारल्या व मग आईपाशी जाऊन ते म्हणाले :

“किती छान हमतेस तू !”

ते खाली वाकले आणि त्यांनी आईची पापी घेतली .

तेव्हा मी शांतपणे कपाटामागून बाहेर आलो .

कुत्रा-चोर

अशी एक हकीकत घडली . वालोद्याकाकाच्या दाचावर जेव्हा मी रहायला गेलो आहे , तेव्हा आमच्यापासून जवळच बरीस क्लीमेन्त्येविच रहात होते . उंच , हडकुळे , हातात छडी घेऊन फिरणारे आणि नेहमी हसतमुख .

त्यांचा चापका नांवाचा एक कुत्रा होता . काळ्या रंगाचा , छोट्या शेपटीचा तो लहानसा कुत्रा फार छान होता . माझी त्याच्याशी छान गट्टी जमली होती .

एके दिवशी बरीस क्लीमेन्त्येविचना पोहायला जायची इच्छा झाली व चापकाला त्यांना बरोबर न्यायचे नव्हते . कारण एकदा ते चापकाला घेऊन पोहायला गेले होते तेव्हा खूप गोंधळ झाला होता . चापका पाण्यात उतरला त्यावेळी एक घाबरट बाई रबरी ट्यूब धरून पोहत होती . चापका नेमका तिच्यापाशी गेला , तेव्हा ती त्याच्यावर सेकसली :

“चालता हो ! कशाला मेळ्या कुत्र्यांना पाण्यात मोडतात !” ती चापकावर पाण्याचे सपकारे मारू लागली .

“जा ! चालता हो !”

चापकाला हे आवडले नाही . त्याने त्या बाईला चावायचा प्रयत्न केला . पण बाईऐवजी त्याने रबरी ट्यूब चावली . त्याने फक्त एकच चावा मारला , पण ट्यूब फुटायला तो पुरेसा ठरला . फुस्स आवाज करत ट्यूबमधील हवा बाहेर पडली आणि आता आपण बुडणार अशा कल्पनेने बाई किंचाळली :

“धावा ! वाचवा !”

किनाऱ्यावर एकच घबराट माजली . बरीस क्लीमेन्त्येविच त्या बाईला वाचवायला धावले .

पण बाई जेथे ओरडत होती, तेथे नदीचे पाणी त्यांच्या अवघ्या गुडघ्यांएवढे खोल होते व त्या बाईच्या खांद्यांपर्यंत. त्यांनी त्या बाईला किनाऱ्यावर आणले आणि चापकाला छडीने खोटेच धमकावले. तेव्हापासून त्यांनी चापकाला नदीवर पोहायला नेणे बंद केले होते.

तर म्हणून त्यांनी मला विनंती केली की, चापकाने त्यांच्यासाठी धावू नये ह्यासाठी मी चापकाला अंगणात फिरवावे. मी आणि चापका अंगणात उड्या मारू लागलो, खेळू लागलो. बरीस क्लीमेन्त्येविच शांतपणे निघून गेले. मी आणि चापका कंटाळा येईपर्यंत हुंदडलो. ह्या दरम्यान कुंपणाजवळून वान्का दीखोव गळाची छडी घेऊन जाताना मला दिसला. त्याने मला विचारले:

“देनीस! मासे धरायला येतोस?”

मी म्हणालो:

“शक्य नाही! चापकाबरोबर मला राहिलं पाहिजे!”

तो म्हणाला:

“त्याला घरात बंद कर. तुझं जाळं घे आणि मला गाठ.”

तो पुढे निघून गेला. मी चापकाचा गळपट्टा धरला आणि हळूच त्याला गवतावरून फरफटत नेले. तो पाय वर करून उताणा पडला होता. मी घराचे दार उघडून त्याला खोलीत नेले, नंतर दार घट्ट बंद केले व स्वतःचे जाळे घ्यायला धावलो. मी रस्त्यावर येईपर्यंत वान्का दिसेना-सा झाला होता. तो वळणाला पार करून गेला होता. त्याला गाठायला मी धूम ठोकली, पण छोट्या दुकानापर्यंत धावलो आणि पाहतो तर रस्त्याच्या ऐन मध्यभागी माझा चापका बसलेला! जणू काही घडलेच नाही अशा थाटात जीभ बाहेर काढून तो माझ्याकडे पहात होता... कमाल झाली! म्हणजे मी दार नीट बंद केले नव्हते, किंवा चापकाने चोरवाटेने पळ काढला होता व आता माझी वाट पहात रस्त्यात बसला होता. भलताच चतुर! मला तर मासे धरायला जायची घाई झाली होती. एव्हाना वान्काने बरेच मासे धरले असणार आणि मी इथे चापकाबरोबर अडकून पडलो होतो. खरे तर मी चापकाला माझ्याबरोबर घेऊन गेलो असतो, पण तेवढ्यात जर बरीस क्लीमेन्त्येविच परतले आणि चापका त्यांना घरात आढळला नाही, तर ते काळजीत पडले असते, चापकाला शोधत बसले असते आणि नंतर मला खूप रागे भरले असते... तेव्हा चापकाला नेणे शक्य नव्हते! त्याला परत घरी नेऊन कोंडणे आवश्यक होते. त्याचा गळपट्टा पकडून मी त्याला घरापर्यंत नेऊ लागलो. पण ह्यावेळी चापका चारी पायांच्या नख्या जमिनीत रोवून बसला. त्यामुळे त्याला एखाद्या बेडकाप्रमाणे पोटावर खेचत न्यावे लागले. मोठ्या कष्टाने मी त्याला दारापर्यंत ओढत आणले. दाराची नुसती फट उघडून मी त्याला आत लोटले व थाडदिशी दार परत घट्ट बंद केले. तो तेथे केकाट-ला आणि भुंकला. पण त्याला शांत करण्याच्या फंदात मी पडलो नाही. मी घराभोवती फेरी मारून सर्व खिडक्या बंद केल्या, फाटकसुद्धा बंद केले. चापकाला घरापर्यंत खेचून आणण्यापायी मी चांगलाच दमलो होतो, तरीसुद्धा परत धावत नदीकडे निघालो. मी खूप वेगात पळत होतो.

पण विजेच्या पेटीपर्यंत पोहोचलो. तेवढ्यात पेटीमागून... परत चापका! मी आश्चर्याने थक्क झालो. माझ्या स्वतःच्या डोळ्यांवर माझा विश्वास बसेना. मला स्वप्न पडतेय असा भास झाला. पण चापका मला चावायच्या पवित्र्यात होता. मी त्याला घरी डांबून ठेवले होते म्हणून कदाचित! माझ्यावर भुंकत होता! गुरगुरत होता! काय कुत्रा तरी! आता मी त्याला चांगलाच हिंसका दाखवायचे ठरवले. मी त्याचा गळपट्टा पकडू लागलो, पण तो मला धरू देईना. तो जोरजोरात भुंकत होता, मागे सरत होता, माझ्या पकडीतून सुटू पहात होता. तेव्हा मी त्याला गोडीगुलाबी दाखवू लागलो:

“चापका, चापका, यू-यू-यू, तू किती छान! ये!”

पण तरीही तो नखरे दाखवत राहिला आणि स्वतःला पकडू देईना. माझे जाळे मला अडथळा आणत होते. पेटीभोवती आम्ही बऱ्याच फेऱ्या मारल्या. अचानक मला आठवण झाली की, “जंगलवाटा” नांवाचा एक चित्रपट मी नुकताच टेलीव्हिजनवर पाहिला होता. चीनमध्ये जाळ्यांच्या साह्याने माकडे कशी पकडतात हे त्या चित्रपटात दाखवले होते. मी तात्काळ माझे जाळे ताणले आणि एका झटक्यात चापकाला माकडाप्रमाणे जाळ्यात पकडले. चापका चिडून जोरजोरात भुंकत होता, पण मी पटकन त्याचे मुटकुळे पाठीवर मारले आणि अस्सल शिकान्याच्या थाटात संबंध वस्ती ओलांडून घरापाशी परतलो. एखाद्या पोत्यात घातल्याप्रमाणे चापकाचे गाठोडे माझ्या खांद्यावर लटकत होते आणि तो सारखा भुंकत होता. पण मी त्याच्याकडे लक्ष न देता खिडकीतून त्याला घरात टाकले. मग खिडकी बंद करून तिला एका काठीचा टेकू दिला. चापकाने वेगवे-गळ्या आवाजांमध्ये घरात भुंकायला सुरुवात केली. मी तिसऱ्यांदा नदीच्या दिशेने धावलो. ही हकीकत मी आता जरी पटकन सांगून संपवली असली, तरी प्रत्यक्षात ह्या भानगडीत खूप वेळ गेला होता. ऐन नदीपाशी माझी वान्काशी गाठ पडली. तो अत्यंत आनंदात चालत येत होता. त्याच्या हातात एक लांब काडी होती व त्या काडीवर चमच्याच्या आकाराएवढे दोन मासे टोचलेले होते. मी म्हणालो:

“ओहो! तुला मस्त शिकार गावलेली दिसतेय!”

वान्का म्हणाला:

“हो! अगदी गळ ओढायला फुरसत मिळत नव्हती! चल, माझ्या आईपाशी हे मासे देऊ आणि जेवणानंतर परत जाऊ मासे धरायला! कदाचित तुलासुद्धा सापडतील!”

असे बोलत बोलत आम्ही नकळतपणे बरीस क्लीमेन्त्येविचच्या घरापर्यंत पोहोचलो. त्यांच्या घरापाशी लोकांचा एक छोटा जमाव उभा होता. त्या जमावामध्ये पट्ट्यापट्ट्यांची विजार घातलेला एक ढेरपोट्या माणूस होता आणि विजार घातलेली, उघड्या पाठीची एक बाई होती. शिवाय एक चष्मेवाला मुलगा होता व आणखी काही लोक होते. त्या सर्वांचे हातवारे चालले होते व जोरजोराने ते काहीतरी ओरडत होते. मग त्या चष्मेवाल्या मुलाने मला पाहिले आणि तो एकदम ओरडला:

“तो बघा, तो बघा, हाच तो दस्तुरखुद्द!”

त्यावर सर्वांचा मोहरा आमच्याकडे वळला आणि ढेरपोट्या गरजला :

“त्यांच्यापैकी कोणता ? मासेवाला किंवा छोटा ?”

चष्मेवाला पोरगा ओरडला :

“छोटा ! पकडा त्याला ! हाच तो !”

आणि सगळे माझ्या दिशेने धावले. मी थोडा घाबरलो आणि वेगाने त्यांच्यापासून दूर पळालो. मी हातातले जाळे फेकून दिले आणि कुंपणावर चढलो. हे कुंपण उंच होते. खालून मला धरणे कुणालाही जमले नसते. उघड्या पाठीची बाई कुंपणापाशी धावत आली आणि विचित्र आवाजात ओरडू लागली :

“आत्ताच्या आत्ता बांबीला दे ! कारट्या, कुठं लपवलंस तू त्याला ?”

ढेरपोट्या माणूस कुंपणावर मुठी आपटत ओरडला :

“माझी ल्यूसी कुठं आहे ? कुठं घेऊन गेलास तू तिला ? बोल !”

मी म्हणालो :

“कुंपणापासून दूर व्हा ! मला तुमचा बांबी माहीत नाही आणि ल्यूसी माहीत नाही ! माझी त्यांच्याशी ओळखसुद्धा नाही. वान्का, तू समजावून सांग त्यांना !”

वान्का ओरडला :

“उगीच काय त्या लहान मुलावर तुटून पडलात ? आत्ता मी माझ्या आईला बोलावून आणतो ! मग समजेल तुम्हाला तिचा इंगा !”

मी ओरडलो :

“तू लौकर पळ वान्का, नाहीतर ही माणसं मला झोडपून काढतील !”

वान्का ओरडला :

“धीर धर ! कुंपणावरून खाली उतरू नको !”

तो धावत गेला.

ढेरपोट्या म्हणाला :

“तो दुसरा पोरगा ह्याचा साथीदार दिसतोय ! आख्खी टोळी दिसतेय त्यांची ! अरे ए कुंपणावरच्या, बोल ताबडतोब, ल्यूसी कुठं आहे ?”

मी म्हणालो :

“तुमच्या मुलीचा तुम्हीच शोध लावा !”

“अरे कारट्या, वर आणखी चेष्टा करतोस ? उतर खाली आणि चल पोलीस ठाण्यावर !”

“मी मुळीच खाली उतरणार नाही !”

तेव्हा चष्मेवाला मुलगा म्हणाला :

“मी आत्ता त्याला धरतो !”

आणि तो कुंपणावर चढायची धडपड करू लागला. पण त्याला वर चढणे जमेना. कारण कुठे आधार पकडायचा हे त्याला ठाऊक नव्हते. याउलट मी ह्या कुंपणावर यापूर्वी शंभर वेळा

चढलो होतो. शिवाय ह्या मुलावर मी लाथा झाडत होतो. देवाची कृपा - तो सारखा खाली घसरत होता.

“थांब, पावेल,” ढेरपोट्या त्या मुलाला म्हणाला. “मी तुला चढवतो!”

पावेल त्या ढेरपोट्याच्या पाठीवर उभा राहिला. मी परत घाबरलो, कारण हा पावेल दणकट मोठा मुलगा होता. बहुधा तिसरीत किंवा चौथीत शिकत असावा. माझी अखेर आली असे मला वाटले. तेवढ्यात मला दिसले की, बरीस क्लीमेन्त्येविच धावत येत होते व गल्ली-मधून वान्काची आई व वान्कासुद्धा धावत येत होते. ते ओरडत होते:

“थांबा! काय भानगड आहे?”

ढेरपोट्या किंचाळला:

“काही भानगड नाही! फक्त हा मुलगा कुत्रे चोरतोय! त्यानं माझी ल्यूसी कुत्री चोरलीय!”

त्यावर ती विजारवाली बाई म्हणाली:

“आणि माझा बाँबी चोरला!”

वान्काची आई म्हणाली:

“माझा ह्यावर मुळीच विश्वास नाही! अगदी अजिबात नाही!”

चप्पेवाला मुलगा मध्येच म्हणाला:

“मी स्वतः पाहिलंय! त्यानं आमच्या कुत्र्याला जाळ्यात गुंडाळून खांद्यावर टाकून नेलं! मी पोटाळ्यावर बसलो होतो तेव्हा पाहिलं!!”

मी म्हणालो:

“खोटं बोलायला लाज नाही वाटत? मी चापकाला नेलं! चापका घरामधून पळाला होता!”

बरीस क्लीमेन्त्येविच म्हणाले:

“हा फार प्रामाणिक मुलगा आहे. अचानक कुत्री चोरण्याचं त्याला काय कारण? घरात चला आणि आपण ह्या प्रकरणाचा छडा लावू! देनीम, चल आमच्याबरोबर!”

ते कुपणापाशी आले आणि मी थेट त्यांच्या खांद्यांवर उतरलो, कारण याआधी मी सांगितले त्याप्रमाणे ते खूप उंच होते.

मग सगळे अंगणाकडे निघाले. ढेरपोट्या नाक फुरफुरत होता, विजारवाली बाई बोटे मोडत होती, चप्पेवाला पोरगा त्यांच्या पाठोपाठ चालत होता आणि मी बरीस क्लीमेन्त्येविचच्या खांद्यांवर बसून जात होतो. आम्ही देवडी चढून गेलो, बरीस क्लीमेन्त्येविचनी दार उघडले आणि अचानक घरातून तीन कुत्री धावत बाहेर आली! तीन चापका! अगदी एकजात एकसारखे! मला वाटले की, माझे डोळे बिघडले होते!

ढेरपोट्या ओरडला:

“ल्यूसीचका!”

एक चापका पुढे आला आणि त्याने थेट त्या माणसाच्या ढेरीवर उडी मारली!

विजारवाली बाई आणि पावेल ओरडले:

“बाँबिक! बाँबका!”

दुसऱ्या चापकाचे ते दोघे दोन तुकडे करणार असे वाटू लागले कारण, ती बाई कुत्र्याचे पुढचे पाय ओढत होती, तर मुलगा मागचे पाय खेचत होता. हा सारा वेळ तिसरा चापका आमच्या शेजारी उभा राहून गेपूट हलवत होता.

बरीस क्लीमेन्त्येविच म्हणाले:

“तू असला आहेस होय? मला तसं कधी वाटलं नव्हतं! तू दुसऱ्यांची कुत्री घरात कशाला कोडून ठेवलीस?”

मी म्हणालो:

“मला वाटलं, ती चापका आहेत! बघा, किती सारखी दिसतात! अगदी तिळी वाटतात!”

मग मी सर्व हकीकत सांगितली. त्यावर सगळे खो खो हसू लागले. हसणे विरल्यानंतर बरीस क्लीमेन्त्येविच म्हणाले:

“तू त्यांना ओळखलं नाहीस ह्यात मुळीच आश्चर्य नाही. स्काँच टेरीयर कुत्रे खूप एकसारखे दिसतात. त्यांच्यातला फरक ओळखणं फार अवघड असतं. आजमुद्धा खरं सांगायचं तर आपण माणसांनी स्वतःच्या कुत्र्यांना ओळखलं नाही, तर कुत्र्यांनी आपल्याला ओळखलं. तेव्हा तुझा मुळीच दोष नाही. तरीमुद्धा यापुढं मी तुला कुत्रा-चोर म्हणून हाक मारणार!”

... आणि खरेच, मला ते ह्याच नांवाने हाक मारतात ...

वरून खालपर्यंत, मागे-पुढे !

मी शाळेला अजून जात नव्हतो तेव्हाची गोष्ट. उन्हाळ्याचे दिवस होते. आमच्या घराच्या आवारात दुरुस्तीचे काम चालू होते. सगळीकडे विटा आणि फळ्यांचे ढीग पडले होते. आवाराच्या मध्यभागी वाळूचा प्रचंड डोंगर उभा होता. त्यावर आम्ही “फॅसिस्टांचा मॉस्कोजवळ धुव्वा” हा खेळ खेळत असू अथवा बोगदे बनवत असू, अगर दुसरे काही खेळ खेळत असू.

आम्ही खूप मजेत होतो. दुरुस्ती करणाऱ्या कामगारांबरोबर आमची मैत्री जमली होती आणि घराच्या दुरुस्तीमध्ये आम्ही मदतमुद्धा करत होतो. फ्लंबर ग्रीशाकाकाला एकदा मी उकळलेल्या पाण्याची किटली नेऊन दिली होती आणि दुसऱ्या वेळी आल्यान्काने वीजदुरुस्ती करणाऱ्यांना आमची चोरवाट दाखवली होती. आम्ही आणखी खूप खूप मदत केली, पण आता मला सगळे आठवत नाही.

नंतर नकळत दुरुस्तीचे काम संपत आले, कामगार एकामागून एक निघून जाऊ लागले. ग्रीशाकाकाने हस्तांदोलन करून आमचा निरोप घेतला, मला एक मोठ्ठा बोल्ट बक्षिस दिला व तोसुद्धा निघून गेला.

आणि त्याच्याऐवजी आवारात तीन मुली आल्या. त्यांचा पोषाख फार सुंदर होता. पुरुषांप्रमाणे त्यांनी लांब विजारी घातल्या होत्या. त्या विजारीवर वेगवेगळ्या रंगांचे डाग पडलेले होते आणि त्या अगदी कडक होत्या. जेव्हा त्या मुली चालायच्या तेव्हा छपरावर पत्रे वाजावेत तसा त्यांच्या विजारीचा कडकड आवाज व्हायचा. त्या मुली डोक्यावर वर्तमानपत्राच्या कागदाच्या टोप्या घालायच्या. त्या मुली रंगारी होत्या आणि त्यांना 'पथक' म्हणायचे. त्या खूप आनंदी आणि चपळ होत्या. सारख्या हसायच्या आणि 'लान्दीशी, लान्दीशी' नांवाचे फुलांबद्दलचे गाणे गायच्या. पण मला हे गाणे आवडत नाही. आल्योन्का आणि मीष्कालासुद्धा हे गाणे आवडत नाही. मात्र त्या मुली काम कशा करतात ते बघायला आम्हाला आवडायचे. अगदी सफाईने आणि अचूकपणे त्या काम करायच्या. त्या पथकातल्या सगळ्याजणींची नांवे आम्हाला ठाऊक झाली होती.

सान्या, राया आणि नेल्ली.

एकदा आम्ही त्यांच्यापाशी गेलो तेव्हा सान्यामावशी म्हणाली:

"पोरांनो, तुमच्यापैकी कुणीतरी पळत जा आणि किती वाजले ते येऊन सांगा."

मी धावलो, वेळ बघितली आणि येऊन सांगितले:

"बारा वाजायला पाच मिनिटं कमी, सान्यामावशी..."

ती म्हणाली:

"पुरे करा, पोरींनो! मी कॅटीनकडे चालले!" आणि ती आवारातून बाहेर गेली.

तिच्या पाठोपाठ रायामावशी आणि नेल्लीमावशी जेवायला गेल्या.

रंगाचे पंप त्यांनी तेथेच ठेवले.

आणि रबरी नळीसुद्धा. आम्ही ताबडतोब जवळ गेलो आणि त्यांनी नुकताच रंगवलेला घराचा भाग पाहू लागलो. छान एकसारखा रंगाचा थर बसला होता - तपकिरी आणि त्यात थोडी लाल छटा. मीष्का खूप वेळ बघत राहिल्या आणि मग म्हणाला:

"जर मी हा पंप चालवला, तर रंग उडेल?"

आल्योन्का म्हणाली:

"पैज लावते, रंग उडणार नाही!"

तेव्हा मी म्हणालो:

"तर मी पैज लावतो - रंग उडेल!"

मीष्का म्हणाला:

"पैजा लावू नका. मी आत्ता प्रयत्न करून बघतो. देनीस, तू नळी धर आणि मी पंप चालवतो."

तो पंप हापसू लागला. दोन-तीनदा हापमल्यावर एकदम रबरी नळीमधून रंगाचा फवारा उडाला! नळीमधून मापामारखा फुस्स आवाज निघाला, कारण तिच्या दुसऱ्या टोकापाशी झारीच्या तोटीप्रमाणे बारीक भोकांचे बूच बसवलेले होते. पण भोके अगदी लहान होती आणि केस कापायच्या दुकानात सुगंधी पाण्याचा फवारा मारतात तसा रंगाचा फवारा उडत होता. अगदी अस्पष्ट दिसायचा.

मीष्का आनंदाने ओरडला:

“लौकर रंगव! लौकर काहीतरी रंगव!”

मी पटकन रबरी नळी उचलली आणि कोऱ्या भिंतीच्या दिशेने धरली. रंगाचा फवारा उडू लागला आणि भिंतीवर कोळ्याच्या आकाराचा फिकट तपकिरी डाग उमटला.

“हुर्रा!” आल्योन्का ओरडली. “उडाला! फवारा उडाला!” आणि तिने रंगाच्या फवाऱ्यासमोर स्वतःचा पाय धरला.

मी ताबडतोब तिचा पाय गुडघ्यापासून बोट्यांपर्यंत रंगवून काढला. अगदी आमच्या नजरे-समोर तिच्या पायावरचे निळे डाग, ओरखंडे नाहीसे झाले. उलट आल्योन्काचा पाय गुळगुळीत आणि नव्या लाकडी मुद्गलाप्रमाणे चकचकीत तपकिरी दिसू लागला.

मीष्का ओरडला:

“मस्त जमतंय! दुसरा पाय धर, लौकर!”

आल्योन्काने घाईघाईने दुसरा पाय पुढे केला आणि मी क्षणात तिला वरून खालपर्यंत दोन वेळा रंगवून काढले.

तेव्हा मीष्का म्हणाला:

“मंडळी, किती सुंदर! अस्मल रेड इंडियनप्रमाणं पाय बनलेत! तिला लौकर रंगवून काढ!”

मी विचारले:

“संबंध? संबंध रंगवू? डोक्यापासून पावलांपर्यंत?”

आल्योन्का ह्या कल्पनेवर एकदम बेहद खूष झाली.

“रंगवा, मंडळी! डोक्यापासून पावलांपर्यंत रंगवून काढा! मी अस्मल रेड इंडियन मुलगी होईन!”

तेव्हा मीष्का अंगातील सगळा जोर लावून पंप हापसू लागला आणि मी आल्योन्कावर रंगाचा फवारा मारू लागलो. मी अत्यंत मुरेखपणे तिला रंगवून काढले: पाठ, पाय, हात, खांदे, पोटा, चड्डी; ती संबंध तपकिरी दिसू लागली. फक्त तिचे केस सोनेरी राहिले.

मी विचारले:

“मीष्का, तुला काय वाटतं, केस रंगवायचे?”

मीष्का उत्तरला:

“अर्थातच! रंगव लौकर! पटापट आटप!”

आल्योन्का घाई करत म्हणाली:

“लौकर, लौकर, केस रंगव! आणि कानसुद्धा!”

मी भराभर तिला रंगवून काढले आणि म्हणालो:

“आल्योन्का, आता उन्हात उभी रहा आणि रंग वाळव! आता आणखी काय रंगवावं बरं?”

मीष्का म्हणाला:

“ते बघ, आमचे कपडे वाळताहेत? लौकर रंगवून टाक!”

हे काम मी भर्रदशी उरकले! दोन टॉवेल आणि मीष्काचा सदरा अवघ्या एका मिनिटा-च्या आत मी रंगवून सुंदर बनवले!

मीष्का झपाटल्याप्रमाणे पंप हापसत होता. आणि सारखा ओरडत होता:

“रंगव! लौकर! खालच्या मजल्यावरचं ते नवीन दार रंगव! लौकर!”

आणि मी दाराकडे मोर्चा वळवला. वरून खालपर्यंत! खालून वरपर्यंत! वरून खालपर्यंत, मागे-पुढे!

तेवढ्यात दार अचानक उघडले गेले आणि त्यामधून आमच्या घराचे मॅनेजर अलेक्सेय आकीमीच पांढऱ्या मुटात बाहेर आले.

ते अक्षरशः स्तंभित झाले. आणि मीसुद्धा. आम्ही दोघेही मंतरल्याप्रमाणे बनलो होतो. मुख्य म्हणजे मी त्यांच्या अंगावर फवारा उडवत होतो आणि भीतीपायी रबरी नळी दुसरीकडे फिरवणे अशक्य ठरले होते. नुसता वरून खाली, खालून वरती फवारा मारत होतो. त्यांचे डोळे विस्फारले होते व पाऊलभर उजवीकडे अथवा डावीकडे सरकण्याचे भान त्यांना उरले नव्हते.

मीष्का मात्र स्वतःच्याच नादात पंप हापसत ओरडत होता:

“रंगव! लौकर रंगव!”

आणि कोपऱ्यावर आल्योन्का नाचत होती:

“मी रेड इंडियन! मी रेड इंडियन!”

बापरे!

...आमच्यावर तेव्हा चांगलेच शेकले. मीष्का दोन आठवडे टॉवेल आणि सदरा धूत होता. आणि आल्योन्काला टर्पेन्टाईन फासून सात वेळा आंघोळ घालण्यात आली...

अलेक्सेय आकीमीचना नवा सूट विकत घेऊन देण्यात आला. आई मला अंगणात मोडाय-लाच तयार नव्हती. पण तरीही मी अंगणात गेलोच. तेव्हा मान्या, राया आणि नेल्ली अशा तिन्ही मावशा म्हणाल्या:

“देनीस, लौकर मोठा हो. आम्ही तुला आमच्या पथकात घेऊ. रंगारी छान होशील!”

तेव्हापासून मी लौकर मोठे व्हायचा प्रयत्न करतोय.

मुख्य नद्या

जरी मला लौकरच नववे वर्ष लागणार असले, तरी केवळ कालच मला उमजले की, कोणात्याही परिस्थितीत गृहपाठ केलाच पाहिजे. आवडो वा नावडो, इच्छा असो वा नसो, पण गृहपाठ केलाच पाहिजे. हा कायदा आहे. तो मोडला तर भलती भलती संकटे कोसळतात. उदाहरणार्थ, काल मला गृहपाठ करणे जमले नाही. नेत्रासोवची एक कविता पाठ करायची आणि अमेरिकेतील मुख्य नद्यांची नांवे पाठ करायची, असा काल आम्हाला गृहपाठ दिला होता. पण मी गृहपाठ करण्याऐवजी अंगणात पतंग उडवायला गेलो. अंतराळात पतंग पाठवण्याची माझी इच्छा होती, पण त्याची शेट फारच हलकी असल्यामुळे तो भोवऱ्यासारखा गरगर गिरक्या घेत राहिला. हे झाले एक कारण. दुसरे कारण, माझ्यापाशी दोरा अपुरा होता. मी संबंध घर धुंडाळून होता नव्हता तेवढा सगळा दोरा एकत्र केला. आईच्या शिवणयंत्रावरचा दोरासुद्धा घेतला. पण तरीही दोरा कमी पडला. पतंग जेमतेम पोटमाळ्याच्या खिडकीपर्यंत उडाला. अंतराळ खूप दूर राहिले.

तर त्या पतंगाला अंतराळात धाडण्याच्या नादात जगातल्या इतर सर्व गोष्टींचा मला विसर पडला. त्या खेळात मी एवढा गुंगलो की, गृहपाठाचा नुसता विचार करणेसुद्धा मी सोडून दिले. गृहपाठ डोक्यातून अजिबात निघून गेला. पण पुढे असे आढळून आले की, स्वतःची कामे मुळीच विसरून चालत नाहीत, कारण अशा विसरण्यापायी प्रचंड अनर्थ ओढवतात.

सकाळी मी थोडा जास्त वेळ झोपलो आणि जेव्हा उठलो, तेव्हा वेळ फारच थोडा उरला होना... बंबवाले किती पटकन पोषाख करतात ह्याबद्दल मी वाचले होते - त्यांची एकही हालचाल जादा नसते. मला ती कल्पना खूप आवडली होती व पटकन पोषाख करण्याचा मी निम्म्या उन्हाळाभर सराव केला होता. आज सकाळी उठल्यानंतर जेव्हा मी घड्याळात पाहिले, तेव्हा ताबडतोब मला समजले की, बंबवाल्याप्रमाणे आज भराभर कपडे घातले पाहिजेत. एक मिनिट आणि अट्टेचाळीस सेकंदात मी अंगात कपडे चढवले. माझ्या बुटांच्या लेस मी धावता धावता बांधल्या. एकूण शाळेत मी वेळेवर पोहोचलो आणि वर्गातसुद्धा राईसा इवानोवनांच्याआधी एक सेकंद दाखल झालो. म्हणजे त्या कॉरीडॉरमधून सावकाशपणे चालत जात होत्या, तेव्हा ओव्हरकोटच्या स्टँडपासून वर्गापर्यंत मी धूम ठोकली (स्टँडपाशी कुणीही मुले एव्हाना नव्हती). जेव्हा मी लांबून राईसा इवानोवनांना पाहिले, तेव्हा अंगातील सगळी शक्ती एकवटून मी धूम ठोकली आणि वर्गापासून अवघ्या पाच पावलांवर राईसा इवानोवना यांना गाठून मी त्यांच्याआधी वर्गात घुमलो. एकूण त्यांच्याआधी दीड सेकंद मी शर्यत जिंकली होती आणि त्या जेव्हा वर्गात आल्या, तेव्हा माझी पुस्तके एव्हाना डेस्कवर होती व जणू काही विशेष घडलेच नाही अशा थाटात मी मीष्कागेजारी बसलो होतो. राईसा इवानोवना वर्गात येताच आम्ही सर्वांनी उभे राहून त्यांना "नमस्ते" म्हटले. मी सर्वांत मोठ्यांदा "नमस्ते" म्हणालो -

मी किती नम्र आहे हे त्यांच्या ध्यानात यावे अशा हेतूने . पण त्यांनी ह्या गोष्टीकडे मुळीच लक्ष दिले नाही . उलट चालता चालता त्या म्हणाल्या :

“देनीस , फळ्यापाशी ये !”

माझा नूर एकदम उतरला , कारण गृहपाठ करण्यास मी विसरलो होतो ह्याची मला आठवण झाली . माझ्या लाडक्या डेस्कपासून दूर होण्याची माझी मुळीच इच्छा नव्हती . माझ्या डेस्कला जणू मी चिकटलो होतो . पण राईसा इवानोवना मला घाई करू लागल्या :

“देनीस ! काय झालंय तुला ? मी तुला हाक मारलेली ऐकलीस ना ?”

मी फळ्यापाशी गेलो . राईसा इवानोवना म्हणाल्या : “कविता !”

म्हणजे गृहपाठाला सांगितलेली कविता मी म्हणून दाखवायची होती . पण मला ती कविता ठाऊक नव्हती . नेमका गृहपाठ काय होता , हेमुद्दा मला नीटसे माहीत नव्हते . तेव्हा मी क्षणात विचार केला की , कदाचित राईसा इवानोवनामुद्दा नेमका गृहपाठ कोणता ते विसरल्या असतील आणि मी कोणती कविता म्हणतोय हे त्यांच्या ध्यानात येणार नाही . मी झोकात कविता म्हणू लागलो :

हिवाळा !.. शेतकरी आनंदात ,
बर्फातून वाट कापत चाललाय ;
त्याचा घोडा , बर्फाला हुंगत ,
मजेने फुरफुरत गाडी ओढतोय ...

“ही पूष्कीनची कविता आहे ,” राईसा इवानोवना म्हणाल्या .

“होय ,” मी म्हणालो , “ही पूष्कीनची कविता . पूष्कीन अलेक्सान्द्र सेर्गेयेविच .”

“मी गृहपाठाला कोणती कविता दिली होती ?”

“हो !”

“काय “हो” ? मी गृहपाठ काय दिला होता - तुला विचारतेय ? देनीस !”

“काय ?”

“काय “काय” ? तुला विचारतेय मी - काय गृहपाठ दिला होता ?”

तेवढ्यात मीष्का चेहरा भाबडा करून म्हणाला :

“तुम्ही नेक्रासोवची कविता पाठ करायला सांगितली होती हे काय त्याला माहीत नाही ? त्याला प्रश्न समजला नाही , राईसा इवानोवना !”

ह्याला म्हणतात खरा मित्र . मीष्काने अशा चतुराईने मला उत्तर सांगितले होते . पण राईसा इवानोवना एव्हाना रागावल्या होत्या .

“मीष्का ! खबरदार त्याला सांगशील तर !”

“हो !” मी म्हणालो . “मीष्का , तू कशाला मध्ये तोंड खुपसतोय ? तुझ्याशिवाय मला माहीत नाही काय की , राईसा इवानोवनांनी नेक्रासोवची कविता पाठ करायला सांगितली

होती ! माझ्या डोक्यात दुसरेच काही विचार आले म्हणून थोडा घुटमळलो . तू निष्कारण लुडबूड करू नको .”

मीष्काचा चेहरा लाल बनला आणि त्याने माझ्यापासून दुसरीकडे तोंड फिरवले . मी परत राईसा इवानोवनांसमोर एकाकी राहिलो .

“तर ?” त्या म्हणाल्या .

“काय ?” मी म्हणालो .

“दर मिनिटाला काय काय करायचं थांबव !” त्या भलत्याच चिडलेल्या होत्या हे मला समजले . “म्हणून दाखव !”

“काय ?”

“अर्थात , कविता !”

“हं , हं ! समजलं ! तर कविता म्हणून दाखवायची ? ठीक आहे !” आणि मी मोठ्या आवाजात सुरुवात केली :

“कवी , नेक्रासोव . महाथोर कवी . महान सोविएत कवी नेक्रासोव . कविता ...”

“म्हण !” राईसा इवानोवना म्हणाल्या .

“काय ?”

“ताबडतोब म्हण पाहू !” विचाऱ्या राईसा इवानोवना ओरडल्या . “ताबडतोब म्हण असं सांगितलं ना ? कवितेचं शीर्षक !”

त्या ओरडत होत्या तोवर पहिला शब्द मला सांगण्यात मीष्का यशस्वी ठरला होता . तोंड न हलवता तो दबत्या आवाजात बोलत होता , पण मला त्याचे बोलणे उत्तम समजले . म्हणून मी धीटपणे एक पाय पवित्र्यात पुढे टाकला आणि त्याने सांगितलेल्या शब्दाचा पुनरुच्चार केला :

“बालपुरुष !”

सर्व गप्प झाले . राईसा इवानोवनामुद्दा . त्या माझ्याकडे लक्षपूर्वक पहात होत्या आणि मी मीष्काकडे त्याहून जास्त लक्षपूर्वकतेने पहात होतो . मीष्काने स्वतःचा अंगठा दाखवला आणि त्याचे नख तो खरवडून दाखवत होता .

मला ताबडतोब शीर्षक आठवले आणि मी म्हणालो :

“नखवाला !”

आणि परत एकत्र म्हटले : “नखवाला बालपुरुष !”

सगळे हसले . राईसा इवानोवना म्हणाल्या :

“पुरे झालं , देनीस !.. उगीच प्रयत्न करू नको , नाही जमणार ! जर माहीत नसेल तर फुका धडपडू नको !”

मग त्या पुढे म्हणाल्या : “आत्मसुधारणा कार्यक्रमाचं काय ? तुला आठवतं , काल आपण वर्गात ठरवलं होतं की , क्रमिक पुस्तकांशिवाय आपण आपली चांगली चांगली पुस्तकं वाचाय-

ची? अमेरिकेतील सर्व नद्यांची नांव पाठ करण्याचं काल तुम्ही ठरवलं होतं. तू पाठ केलीस?"

अर्थातच मी नद्यांची नांव पाठ केली नव्हती. त्या नतद्रष्ट पतंगाने माझे सर्व आयुष्य नामवले होते. मी हे राईसा इवानोवनांसमोर कबूल करायच्या बेतात होतो, पण प्रत्यक्षात माझ्या तोंडून अनपेक्षितपणे भलतेच शब्द बाहेर पडले:

"अर्थात, पाठ केलीत. प्रश्नच नाही!"

"तर मग नेक्रासोवच्या कवितेबाबत तू घातलेला भयानक गोंधळ आता निस्तरून दाखव. अमेरिकेतल्या सर्वांत मोठ्या नदीचं नांव तू मला सांग आणि मी तुला मोकळं करते."

तेव्हा मला भलतेच मळमळू लागले. चक्क पोटात दुखू लागले. वर्गामध्ये आश्चर्यकारक शांतता पसरली होती. सर्वांचे डोळे माझ्यावर रोखलेले होते. आणि मी छताकडे नजर रोखली होनी. आता बहुतेक मी मरणार असे मला वाटले. मंडळी, परत भेटू! त्या क्षणाला मला दिसले की, डाव्या शेवटच्या रांगेत पेत्या गोबूस्कीन मला वर्तमानपत्राची लांबच लांब पट्टी दाखवत होता व त्या पट्टीवर शाईने मोठमोठ्या अक्षरात काहीतरी लिहिलेले होते—बहुधा त्याने शाईत बोटे बुडवून ती अक्षरे लिहिली होती. मी ती अक्षरे चोरून पाहू लागलो आणि अखेरीस पहिला अर्धा शब्द मी वाचला. तेवढ्यात राईसा इवानोवना परत म्हणाल्या:

"मग, देनीस? अमेरिकेतली सर्वांत मुख्य नदी कोणती?"

मला एकदम आत्मविश्वास वाटू लागला आणि मी म्हणालो:

"मिसी-पिसी."

यापुढे मी काही सांगत नाही. पुरे. आणि अगदी डोळ्यांमधून पाणी येईपर्यंत जरी राईसा इवानोवना हसल्या, तरी त्यांनी मला चक्क "वाईट" शेरा दिला. आता मी प्रतिज्ञा केली आहे की, यापुढे नेहमी गृहपाठ करीन. अगदी खूप म्हातारपणापर्यंत!

बुद्धिबळपटूची टोपी

त्यादिवशी सकाळी मी गृहपाठ लौकर उरकला, कारण त्यात अवघड असे काहीच नव्हते. प्रथम मी स्वतःच्या घराच्या खिडकीत बसून वर्तमानपत्र वाचणाऱ्या चेटकिणीचे चित्र काढले. मग एक वाक्य रचले: 'आम्ही घर बांधले.' आणखी काहीही अभ्यास नव्हता. मी अंगात ओव्हरकोट घातला, बरोबर ताज्या पावाचा तुकडा घेतला आणि बुलेवार्दवर फिरायला निघालो. आमच्या बुलेवार्दच्या मध्यभागी एक तळे आहे आणि त्या तळ्यात वेगवेगळे हंस, कलहंस आणि बदके पोहतात. त्यादिवशी खूप जोराचा वाग वाहात होता. झाडांची पाने जोरजोराने सळसळत होती आणि तळ्याचे पाणी थरथरत होते.

मी बुलेवार्दवर गेलो तेव्हा तेथे माणसांचा जवळजवळ मागमूस नव्हता असे मला आढळले. फक्त दोन अनोळखी मुले शिवाशिवीचा खेळ खेळत होती आणि एक माणूस बाकावर बसून

एकटाच बुद्धिबळाचा डाव खेळत होता. तो बाकांवर तिरपा बसला होता आणि त्याच्या पाठीशी त्याची टोपी पडली होती.

एवढ्यात वाऱ्याचा एक अत्यंत जोरदार झोत आला आणि त्या माणसाची टोपी हवेत उडाली. पण त्या बुद्धिबळपटूच्या ध्यानात ही गोष्ट आली नाही. तो स्वतःच्या डावात रमला होता. बहुधा त्याला भोवतालच्या जगाचे भान उरले नव्हते. मीसुद्धा जेव्हा बाबांबरोबर बुद्धिबळाचा डाव खेळतो, तेव्हा भोवतालच्या गोष्टींना मी अजिबात पहात नाही, कारण डाव जिंकण्याची फार इच्छा असते. तर ती टोपी उडाली आणि हवेतून तरंगत नेमकी त्या दोन मुलांसमोर पडली. ते दोन्ही मुलगे टोपी धरायला धावले, पण तेवढ्यात वाऱ्याचा आणखी एक जोरदार झोत आला व ती टोपी जणू जिवंत असल्याप्रमाणे परत हवेत उडाली. ती थेट तळ्यावर तरंगत गेली, पण पाण्यात पडली नाही—एका हंसाच्या डोक्यावर बसली. बदके खूप घाबरली आणि कलहंससुद्धा. टोपीवाल्या हंसापासून सगळे दूर विचुरले. पण हंसांना मात्र त्या टोपीचे कुतूहल वाटले व सगळे हंस त्या टोपीवाल्या हंसाभोवती जमले. त्या हंसांने मर्व ताकद एकवटून डोक्यावरची टोपी उडवायचा प्रयत्न केला, पण त्याला यश आले नाही. बाकीचे हंस त्या अद्भुताकडे पहात होते. बहुधा त्यांना आश्चर्य वाटत असावे.

तेव्हा ती अनोळखी मुले तळ्याच्या काठी उभे राहून हंसाला स्वतःकडे बोलावू लागली. ती शिट्या वाजवत होती. जणू काही तो हंस म्हणजे कुत्राच!

मी म्हणालो:

“मी त्या हंसाला पावाचं आमीष दाखवून किनाऱ्यापाशी आणतो, तोवर तुम्ही एखादी लांब काठी मिळवा. काही झाले तरी ती टोपी आपण त्या बुद्धिबळपटूला परत मिळवून दिली पाहिजे. कदाचित तो फार मोठा बुद्धिबळपटू असेल...”

मी खिशातून पाव काढला व त्याचे बारीक बारीक तुकडे करून पाण्यात फेकू लागलो. तळ्यातील सर्व हंस, बदके, कलहंस माझ्याकडे पोहत येऊ लागले. ऐन किनाऱ्यावर त्यांचा एकच कलकलाट माजला. ते एकमेकांना ढकलाढकली करू लागले. अक्षरशः पक्ष्यांचा बाजार भरला होता! टोपीवाला हंससुद्धा धक्काबुक्की करत होता व पावासाठी मान खाली झुकवत होता. अखेर त्याच्या डोक्यावरची टोपी खाली घसरून पाण्यात पडली.

किनाऱ्यापासून जवळच टोपी पाण्यावर तरंगत होती. तेवढ्यात ती अनोळखी दोन मुले धावत आली. एका टोकाला खिळा असलेली एक लांब काठी त्यांनी पैदा केली होती. त्या काठीच्या मदतीने टोपी खेचायला त्यांनी सुरुवात केली. पण काठीची लांबी थोडी कमी पडत होती. तेव्हा त्यांनी एकमेकांचे हात धरून साखळी बनवली आणि काठीवाला मुलगा परत टोपी ओढण्याचा प्रयत्न करू लागला.

मी त्याला म्हणालो:

“तो खिळा टोपीच्या ऐन मध्यभागी अडकवायचा प्रयत्न कर. आणि मासा खेचताना जशी छडी ओढतात, तसं कर. समजलं?”

तो म्हणाला:

“मी बहुधा आता पाण्यात पडणार, कारण हा मुलगा मला घट्ट धरत नाही.”

“चल, मी प्रयत्न करतो!” मी म्हणालो.

तो म्हणाला: “ये! नाहीतर नक्की पाण्यात पडणार मी!”

मी म्हणालो: “दोघही माझ्या पट्ट्याला धरा!”

मला त्यांनी पट्ट्याला धरले. मी दोन्ही हातांनी काठी धरली, संपूर्ण पुढे झुकलो आणि धप्पदिशी पालथा पडलो! माझे सुदैव म्हणजे तेथे मऊ चिखल होता. त्यामुळे फारसे दुखले नाही.

मी म्हणालो: “असं काय तुम्ही ढिलं धरता? धरायला जमत नसेल तर तसं सांगितलं का नाही?”

“आम्ही छान धरू शकतो! तुझा पट्टा तुटला म्हणून असं झालं! कापडाचा तुकडासुद्धा त्याच्याबरोबर फाटून निघालाय!”

“माझ्या खिशात कोंबा त्याला आणि तुम्ही माझ्या कोटाचं मागचं टोक गच्च पकडा! कोट नाही फाटायचा! धरा!”

आणि परत काठीसकट टोपीच्या दिशेने ओणवा झालो. वारा त्या टोपीला किनाऱ्याच्या जास्त जवळ लोटेल ह्या आशेने मी थोडा थांबून राहिलो. सारा वेळ हळू हळू काठीने पाणी वल्हवत होतो. त्या बुद्धिबळवाल्याला ती टोपी परत देण्याची माझी फार इच्छा होती. खरेच तो फार प्रसिद्ध खेळाडू असेल तर? कदाचित तोच बोटविक्रिक असेल! सहज फिरायला म्हणून बाहेर पडला असेल. आयुष्यात असे प्रसंग घडतात! मी त्याला टोपी देईन आणि तो मला म्हणेल: “धन्यवाद, देनीस!”

मग मी त्याच्याबरोबर स्वतःचा फोटो काढून घेईन आणि नंतर तो सगळ्यांना दाखवीन... कदाचित तो माझ्याबरोबर एक डाव खेळायचा मान्य करील? अचानक मी जिंकलो तर? असेसुद्धा प्रसंग घडतात!

एवढ्यात टोपी आणखी जवळ तरंगत आली आणि तिच्या ऐन मध्यभागी मी खिळा अडकवला. अनोळखी मुले ओरडली: “तू पकडलीस!”

मी खिळ्यापासून टोपी वेगळी केली. ती खूप ओली झाली होती आणि जड बनली होती.

“तिला पिळून काढलं पाहिजे!” मी म्हणालो.

एका मुलाने त्या टोपीचे रिकामे टोक धरले व तो तिला उजवीकडे पिळू लागला. मी डावीकडे पिळू लागलो. टोपीमधून पाणी गळले. आम्ही तिला चांगलीच पिळली, कारण ती मध्यभागी उसवली. ज्या मुलाने टोपी पिळली नव्हती तो म्हणाला:

“आता सर्व ठीक आहे. या ती टोपी इकडं. मी त्या माणसाला नेऊन देतो.”

मी म्हणालो: “अरे वा! मी स्वतः देणार!”

तेव्हा तो टोपी स्वतःकडे खेचू लागला. दुसरा मुलगा स्वतःकडे खेचू लागला. आणि मी स्वतःकडे खेचू लागलो. आमच्यात रस्सीखेच सुरू झाली. त्यांनी टोपीच्या आतील अस्तर फाडले.

आता संपूर्ण टोपी त्यांनी माझ्यापासून खेचून घेतली होती.

मी म्हणालो: "मी पावाचं आमीष दाखवून हंमांना किनाऱ्यावर आणलं, म्हणून टोपी देण्याचा हक्क माझा आहे!"

ती मुले म्हणाली: "पण खिळ्यासकट काठी कुणी दिली?"

"पण पट्टा कुणाचा तुटला?"

तेव्हा त्यांच्यापैकी एकजण म्हणाला:

"ठीक आहे, देऊन टाक त्याला, मार्क! पट्ट्याबद्दल त्याला घरी मार खावा लागणारच आहे!"

मार्क म्हणाला:

"घे तुझी कमनशिबी टोपी!" आणि चेंडूप्रमाणे त्याने लाथेने ती टोपी हवेत उडवली.

मी ती झेलली आणि वेगाने धावत त्या बुद्धिबळपट्टापाशी गेलो. मी त्याला म्हणालो:

"काका, ही घ्या तुमची टोपी!"

"कुठाय?" त्याने विचारले.

"ही बघा," आणि मी टोपी त्याच्यापुढे धरली.

तो म्हणाला: "मुला, तुझी चूक होतेय! माझी टोपी इथं आहे," आणि त्याने पाठीमागे नजर टाकली. तेथे अर्थातच काहीही नव्हते.

"काय भानगड आहे? माझी टोपी कुठ आहे?"

मी त्याच्यापासून थोडासा मागे सरलो व परत म्हणालो:

"ही बघा. तुम्हाला दिमत नाही?"

तो अक्षरशः घुसमटला.

"हे भिजलेलं लक्तर काय माझ्या तोंडापुढं धरतो आहेस? माझी टोपी नवीकोरी होती! कुठाय ती? ताबडतोब उत्तर दे!"

मी त्याला म्हणालो:

"तुमची टोपी वाऱ्यानं उडाली आणि तळ्यात पडली. पण मी तिला खिळेवाल्या काठीनं बाहेर काढली. मग आम्ही तिच्यातलं पाणी पिळून काढलं. ही बघा. घ्या... हे तिचं अस्तर!"

तो म्हणाला:

"आत्ताच्या आत्ता मी तुला तुझ्या पालकांकडं घेऊन जातो!!"

मी म्हणालो: "आई इन्स्टिट्यूटमध्ये गेलीय. बाबा कारखान्यात. तुम्ही बोट्विन्निक तर नव्हे?"

तो भलताच चिडला. "चालता हो कारट्या! माझ्या डोळ्यांसमोरून नाहीसा हो! नाहीतर तुला चौपून काढीन!"

मी आणखी थोडासा मागे सरलो आणि म्हणालो:

"आपण बुद्धिबळ खेळू या?"

त्याने प्रथमच मला नीट न्याहाळून पाहिले. मग तो म्हणाला:

"तुला खेळता येत?"

"हो!"

तेव्हा त्याने एक उसासा टाकला व तो म्हणाला:

"तर मग बैस!"

स्वतंत्र गोर्बूशका

दोन आठवड्यांपूर्वी आमच्या शाळेत एक खूप मोठा समारंभ झाला - एका नामवंत लेखकाची प्रत्यक्ष भेट. आम्ही त्या लेखकाच्या मजेदार गोष्टींचे आणि कवितांचे संबंध वर्गात जाहीर वाचन केलेले होते व तो आमचा अत्यंत आवडता लेखक बनला होता. तो लेखक शनिवारी आमच्या वर्गाला भेट देणार होता असे जेव्हा राईसा इवानोवना म्हणाल्या, तेव्हा आम्ही जोरदार टाळ्या पिटल्या व "ब्राव्हो" म्हणून आरोळ्या ठोकल्या. पण राईसा इवानोवना म्हणाल्या:

"आरडाओरडा बंद करा! इथं काही सर्कस नाही. ही शाळा आहे. त्यापेक्षा पाहुण्यांचं स्वागत आपण कसं करायचं त्याबद्दल निश्चित काहीतरी ठरवू या. थोडी डोकी चालवा! स्पर्धा सुरू झालीय..."

आम्ही ताबडतोब हात वर करून वेगवेगळ्या सूचना मांडू लागलो. मगजेण एकाच वेळी आपापल्या कल्पना ओरडून सांगू लागले:

"त्यांना फुलं दिली पाहिजेत!"

"त्यांना सन्माननीय बालवीर बनवलं पाहिजे!"

"त्यापेक्षा त्यांना सुयांच्या उशा भेट द्याव्यात!"

"त्यांच्याबरोबर आपला फोटो काढू!"

"फालतू! त्यांचा छान पाहुणचार केला पाहिजे!"

"चहा, पाव, लोणी आणि कबाब!"

"एक कल्पना! वर्गात आले म्हणजे एकदम प्रचंड आवाजात "हुर्र" ओरडू!"

"खरंच! आणि खेळातल्या पिस्तूलांची सलामी! एकशे एक बार!"

"हो! दार उघडलं रे उघडलं की आपण ठो-ठो-ठो!"

"भलती मजा येईल!"

"पण मी म्हणते सुयांची उशी भेट देणंच जास्त छान!"

"तुझ्या उशीवर थुंकतील ते! काय वेडपट आहेत?"

"हे एका मूर्खाकडून ऐकतोय!"

"माझा बोका वास्या त्यांना भेट देऊ. चक्क सहा किलो वजन आहे त्याचं!"

“नको. तुझा बोका दुसऱ्या कुणालातरी भेट दे!”

“त्याला कुणीही पत्करत नाही!”

“सुयांची उशी!”

“पूझीरकोवा! तुझी उशी विसर!”

“त्यांना हातांवर झेललं पाहिजे!”

“पण वजन जड असेल तर?”

“आठवीच्या वर्गाला मदतीला बोलवू!”

आम्ही अशा प्रकारे बराच वेळ चर्चा करत होतो. शेवटी राईसा इवानोवना म्हणाल्या :

“एकूण समजलं! एक-फुलांचा गुच्छ. दोन-टाळ्या. मग आपण त्यांना त्यांची एक गोष्ट वाचायला सांगू. त्यांचं वाचन संपल्यावर आपण त्यांना आपल्या बालवीर पथकाचे सन्माननीय सभासद बनवू. मारीया कोझिना त्यांना बालवीर-रुमाल बांधील. मग आपण त्यांच्या-बरोबर जमल्यास फोटो काढून घेऊ. बास्स! थोडक्यात पण छान, होय की नाही? ठरलं?”

“अगदी बरोबर,” आम्ही म्हणालो, “ठरलं! सगळं व्यवस्थित!”

तेवढ्यात छोटा पेट्या गोर्बूस्कीन उभा राहिला. त्याने हात वर केला, पण राईसा इवानोवनांचे त्याच्याकडे लक्ष गेले नाही. कारण तो बुटका आणि साळिंदरासारखा गुबगुबीत होता. वर्गात एवढा प्रचंड गोंधळ माजला होता की, तो मुळीच दिसत नव्हता. तेव्हा मी म्हणालो :

“राईसा इवानोवना, गोर्बूस्कीन काहीतरी सांगू पाहतोय.”

“गोर्बूस्कीन, बोल!” त्या म्हणाल्या.

गोर्बूस्कीनने सुरुवातीला असा सूर लावला : “आ-आ-आ ...”

मग तो बोलू लागला : “आप ... आप ... आपण ...”

त्याला स्वतःला सावरणे जमेना, बहुधा तो खूप उत्तेजित झाला असावा.

त्याचे तोतरे बोलणे केव्हा थांबते ह्याची आम्ही वाट पाहू लागलो.

गोष्ट अशी आहे की, आमचा गोर्बूस्कीन महत्त्वाच्या प्रसंगी बोलताना थोडा चाचरतो. पादी पहिलीपासून. त्याचे तोतरणे साधेसुधे नव्हते. अगदी पट्टीचे होते. आणि त्याचे तोतरे बोलणे एकदा सुरू झाले म्हणजे तिसऱ्या टप्प्यात. अशा वेळी बोलण्याआधी त्याचा प्रथम बारीक सूर लागायचा :

“आ-आ-आ-आ ...”

मग एकदम त्याचा दुसरा टप्पा सुरू व्हायचा आणि पहिल्या शब्दातील आरंभीची अक्षरे त्याच्या तोंडातून बाहेर पडू लागत. उदाहरणार्थ, जर त्याला “नमस्ते” म्हणायचे असले, तर पहिल्या “आआआ” गाण्यानंतर तो पोपटाप्रमाणे जवळ जवळ दहादा दळत रहायचा : “नम ... नम ... नम ... नम ...”

ह्याचा त्याला कंटाळा आला म्हणजे मग तिसरा टप्पा सुरू व्हायचा. जणू काही तोतरेपण

विसरायची इच्छा आहे अशा रीतीने तो डोक्याला झटका द्यायचा आणि मग गोर्बूस्काच्या तोंडून शब्द न तोडता वाक्याचे भेंडोळे बाहेर पडायचे :

“नमस्ते राईसा इवानोवना ! विसरलो रशियन भाषेची वही घरी ! पुन्हा असं करणार नाही !”

पण असे तोतरेपण त्याला काही विशिष्ट प्रसंगी यायचे . एरवी तो छान मोठ्याने आणि स्पष्ट बोलायचा . एकूण तो फार चांगला मुलगा होता . संबंध वर्गात तो सर्वात छान घोडा चितारायचा , नेहमी न्याहरी दुसऱ्यांना वाटून खायचा आणि आम्हाला त्याची सवय झाली होती . त्याच्या तोतरेपणाला आमच्यापैकी कुणीही कधीही हसत नसे . आणि आम्ही त्याला हसत नव्हतो त्यामुळे त्याचे तोतरेपण जवळ जवळ निघून गेले होते . पण आता त्याने परत “आआआ ...” चा सूर लावला , तेव्हा आम्ही संयम राखून वाट पाहू लागलो . आमचा गोर्बूस्का काय सांगू इच्छितो हे आम्हाला जाणून घ्यायचे होते . तो लौकरच म्हणाला :

“आआआ ... आप ... आप-आप ... आपण त्यांना त्यांची स्वाक्षरी मागितली पाहिजे !”

म्हणजे गोर्बूस्काची इच्छा होती की , लेखकांनी स्वतःच्या पुस्तकावर स्वाक्षरी करून ते त्याला आठवणीदाखल भेट द्यावे . मी म्हणालो :

“शाबास गोर्बूस्का , छान कल्पना आहे !”

ह्यानंतर आम्ही लेखकाची वाट पाहू लागलो . काहींनी त्यांच्या कविता तोंडपाठ केल्या . पूझीरकोवाने अखेरीस सुयांची उशी बनवलीच . बहुतेकजण अधीरपणे वाट पहात होते . भराभर दिवस उलटले आणि शेवटी आमचा तो महान शनिवार उजाडला . त्या दिवशी अगदी सकाळपासूनच आम्ही लख्ख तोंडे धुवून , केस व्यवस्थित विंचरून आणि कडक इस्त्री केलेले शुभ्र सदरे घालून , लाल टाय बांधून सज्ज बसलो होतो . मला आश्चर्य वाटले की , केवळ ह्या स्वच्छतेपायी आम्ही सगळेजण जणू फारच सुंदर दिसत होतो . सर्वात कमाल म्हणजे मुलीसुद्धा . एकूण आम्ही काही-तरी वेगळेच दिसत होतो . वर्ग जास्त सुंदर आणि स्वच्छ दिसत होता . टेबलावर फुलांचा गुच्छ होता . एकदम दार सताड उघडले आणि लेखक वर्गात आले . ते खूप उंच होते . अगदी छतापर्यंत . बाकी त्यांच्यात विशेष असे काही नव्हते . का-ही-ही नव्हते . चारचौघांसारखे . मुख्य म्हणजे त्यांच्यात रुबाव जाणवत नव्हता . जेव्हा ते वर्गात आले , तेव्हा आम्ही ताबडतोब उभे राहिलो . ते टेबलापाशी आले आणि राईसा इवानोवना म्हणाल्या :

“मुलांनो , आज आपल्याकडं पाहुणे आलेत , आपले आवडते लेखक इवान व्लादीस्लावो-विच ...”

आणि त्यांनी लेखकांचे आडनांव उच्चारायच्या आतच आम्ही खूप जोराने टाळ्या पिटल्या . लेखक किंचित हसले आणि एकदम खूप छान व आनंदी दिसू लागले . तेव्हा आम्ही आणखी जोराने टाळ्या पिटल्या आणि न राहवून आरोळ्या ठोकू लागलो . काहीजण तर जागच्या जागी उड्या मारू लागले , दुसरे त्यांना धक्के मारून शांत करू लागले , दोन्ही हातांनी गप्प बसवू लागले . ज्यांना शांत रहायची इच्छा नव्हती ते झोंबाझोंबी करू लागले . उदाहरणार्थ , मी

ल्योवकाच्या टाळक्यावर टप्पल मारली , तर त्याने माझ्या बरगड्यांवर ठोसा हाणला . एकूण आमच्या वर्गात छोटासा गोंधळ माजला .

शेवटी राईसा इवानोवनांनी टेबलावर हात आपटला व आम्ही थोडेसे शांत होऊ लागलो . जेव्हा पूर्ण शांतता पसरली , तेव्हा आमच्या लेखकमहाशयांनी स्वतःचे लांब हात टेबलावर टेकले आणि किंचित पुढे झुकून ते म्हणाले :

“नम ... नम ... नम ...”

आम्ही अक्षरशः थक्क झालो . हे काय ? ते तोतरे होते काय ? आम्हाला ही गोष्ट माहीत नव्हती . आम्हाला हे अनपेक्षित होते . आम्हाला कुणीही आधी ह्याबद्दल कल्पना दिली नव्हती आणि त्यामुळे आमच्या वर्गातील मूर्ख सोन्या पूझीरकोवा मागच्या बाकावर बावळटासारखी खी खी हसली . लेखकांचा चेहरा किंचित लाल झाला व सोन्याच्या दिशेने पहात ते शांतपणे म्हणाले :

“मुलांनो , मी तुम्हाला आधीच सांगू इच्छितो की , जेव्हा मी उत्तेजित होतो किंवा माझं मन हेलावतं , तेव्हा मी थोडासा तोतरा बोलू लागतो . ज्या कुणाला हे विचित्र वाटत असेल , त्यांनी वर्गाबाहेर जावं . मला त्याबद्दल वाईट वाटणार नाही .”

त्यांनी अशा रीतीने सोन्याची हजेरी घेतली . तिने गाल फुगवले , तिचा चेहरा लालेलाल झाला व तिने डोके खाली झुकवले . मी उभा राहिलो आणि म्हणालो :

“इवान व्लादीस्लावोविच , पूझीरकोवाकडं मुळीच लक्ष देऊ नका . कारण ती मूर्ख आहे . तुम्ही कृपा करून मुळीच लाजू नका . पाहिजे तेवढं तोतरं बोला . घरच्यासारखं वागा !”

संबंध वर्गाने परत टाळ्या पिटल्या , लेखक परत किंचित हसले व आणखी शंभरपटींनी छान दिसू लागले . त्यांनी आमच्या सर्व आवडत्या कविता आम्हाला म्हणून दाखवल्या आणि गोष्टी सांगितल्या . एखाद्या उत्तम नटापेक्षा जास्त चांगल्या रीतीने त्यांनी गोष्टी सांगितल्या . आमची पोटे हसून हसून दुखू लागली . त्यांनी स्वतःच त्या कविता रचल्या होत्या , गोष्टी रचल्या होत्या आणि ते स्वतःच साक्षात आम्हाला सांगत होते , ह्यामुळे भलतीच मजा आली होती !

ते आमच्यामोर हसत्या चेहऱ्याने बसले होते आणि जर आम्ही त्यांना स्पर्श करून पाहिला असता , तर ते आमच्यावर रागावले नसते , कारण प्रेमळ माणसे मुलांवर रागावत नाहीत . अजून ते गोष्टी सांगत होते , मुले पुरती रमली होती आणि अतिआनंदापायी काय करावे ते मला सुचत नव्हते . हा प्रकार एक तासाहून जास्त काळ चालू होता आणि अगदी संध्याकाळी उशीरापर्यंत मी तसा गोष्टी ऐकत बसू शकलो असतो , पण काही मुले हात वर करून “बाहेर जाऊ का” असे विचारू लागली . तेव्हा लेखक गोष्टी सांगायचे थांबले व म्हणाले :

“तर मी आता आटपतं घेतो , तुम्हा सर्वांना आरोग्य आणि आनंद लाभो . मी आशा करतो की , आपली आता मैत्री जमलीय . होय ना ?”

अर्थातच आम्ही वेगवेगळ्या आवाजांमध्ये मान्यतादर्शक आरोळ्या ठोकल्या . मारीया कोझिना लेखकांपाशी गेली व तिने त्यांना बालवीर-रुमाल बांधला . आम्ही ओरडलो :

“धन्य-वा-द ! धन्य-वा-द !”

तेवढ्यात कुणा एका मुलीने लेखकांना फुले दिली व घिटाईने त्यांच्या कानाची पापी घेतली. लेखकांचे डोळे लाल झाले आणि आमचे लक्ष वेधावे म्हणून त्यांनी हात हलावला. ते म्हणाले :

“ममम ... ममम ... ममम ...”

आम्हाला समजले की, लेखक परत हेलावले होते आणि उत्तेजित बनले होते. आम्हाला ते काय सांगतात हे ऐकण्यासाठी आम्ही ताबडतोब शांत झालो. पण नेमक्या याच क्षणाला गोर्बूस्काने स्वतःच्या डेस्कमधून कुठलेतरी एक पुस्तक बाहेर काढले, तो उभा राहिला व हात वर करून म्हणाला :

“ममम ... ममम ... ममम ...”

बहुधा गोर्बूस्कामुद्धा उत्तेजित बनला होता. लेखकांनी त्याच्याकडे तिरप्या डोळ्यांनी पाहिले, पण लक्ष दिले नाही. शांत होऊन आम्हाला काहीतरी सांगण्याची त्यांची इच्छा होती. पण त्यांनी कितीही प्रयत्न केला तरी त्यांना शांत होणे जमले नाही आणि परत तोतरू लागले : “ममम ... ममम ... ममम ...”

आणि गोर्बूस्का काय कमी त्यांच्यापेक्षा ? तोसुद्धा स्वतःचा सूर वाजवू लागला : “ममम ... ममम ... ममम ...”

तेव्हा लेखक चिडून म्हणाले : “ए मुला, तू माझी नक्कल कशाला करतोस ? असं करणं चांगलं नव्हे !”

आणि परत आमच्याकडे वळून : “ममम ... ममम ... ममम ...”

गोर्बूस्काने पटकन उत्तर दिले : “तुमची नक्कल करायचा माझा मुळीच हेतू नाही ...”

त्याने लेखकांपुढे पुस्तक धरले व विनवणीच्या स्वरात तो म्हणाला : “ममम ... ममम ... ममम ...”

लेखकांचे डोळे भलतेच विस्फारले. मला वाटले की, आमच्या गोर्बूस्काला आता ते ठार मारतील. ते म्हणाले :

“तू कशाला तोतरं बोलतोस ? मी तोतरा आहे, तू नव्हे. उगाच गोंधळ माजवू नको !”

आणि तिसऱ्यांदा ते आमच्याकडे वळले : “ममम ... ममम ... ममम ...”

तेवढ्यात गोर्बूस्काने स्वतःची गाडी सोडली : “मीसुद्धा तोतरा आहे. तुमच्यापेक्षा जास्त ! ममम ... ममम ... ममम ...”

आता जर मी मध्ये पडलो नाही तर त्या दोघांची मारामारी जुंपेल असे मला वाटले. पटकन उठून उभा रहात मी म्हणालो :

“इवान व्लादीस्लावोविच, हा आमचा गोर्बूस्का ! तो तुमची नक्कल नाही करत ! फक्त तोसुद्धा तोतरा आहे. पण तो आपल्या परीनं तोतरतो. योगायोगानं तुम्ही दोघं एकाच वेळी अडखळू लागलात. प्रत्यक्षात तुमचं प्रत्येकाचं स्वतंत्र तोतरण आहे. गोर्बूस्का ! तुला काय सांगायचं होतं ? उगाच घाबरू नको ! स्वतःला आवर ! प्रयत्न कर !”

गोर्बूस्काने ताबडतोब प्रयत्न करून स्वतःला आवरले.

“मला आठवण म्हणून पुस्तकावर तुमची स्वाक्षरी द्या !”

“पाहिलंत !” मी म्हणालो. “शाबास गोर्बूस्का ! इवान व्लादीस्लावोविच, समजलं त्याला काय म्हणायचं होतं ? तो चांगला मुलगा आहे. अगदी स्वतंत्रपणं तो तोतरा बोलतो.”

लेखक मनापासून हसले आणि म्हणाले : “आण तुझं पुस्तक !”

त्यांनी पुस्तक घेतले व पहिल्या पानावर लिहिले :

“स्वतंत्र गोर्बूस्काला प्रेमळ आठवण !”

मग ते उठले व अगदी हळू आवाजात म्हणाले :

“ममम ... ममम ... मला तुम्हाला सांगायचंय की, तुम्ही मला फार फार आवडलात !”

आणि ते निघून गेले.

प्राणी-संग्रह

घड्याच्या शेवटी आमच्या शिक्षिका राईसा इवानोवना म्हणाल्या :

“मुलांनो, मी तुमचं अभिनंदन करते ! शाळेच्या सोविएतनं निर्णय घेतलाय की, आपल्या शाळेत एक प्राणी-संग्रह स्थापन करायचा. छोटंसं प्राणी-संग्रहालय. तिथल्या प्राण्यांची सर्व व्यवस्था तुम्हीच पहायची आणि त्यांचं निरीक्षण करायचं ...”

मी आनंदाने ताडकन उडी मारली ! किती मज्जा ! मी म्हणालो :

“हा प्राणी-संग्रह कुठं असणार ?”

“तिसऱ्या मजल्यावर,” राईसा इवानोवना उत्तरल्या. “शिक्षकांच्या खोलीजवळ.”

“कसं काय बुवा ?” मी म्हणालो. “रानगवा तिसऱ्या मजल्यावर कसा चढणार ?”

“कुठला रानगवा ?” राईसा इवानोवनांनी विचारले.

“केसाळ,” मी म्हणालो. “शिगं आणि शेपूट असलेला !”

“नाही,” राईसा इवानोवना म्हणाल्या, “आपल्याकडं रानगवा असणार नाही. पण छोटी साळिंदरं, पक्षी, मासे आणि उंदीर असतील. तुमच्यापैकी प्रत्येकानं यांपैकी एक छोटा प्राणी आपल्या शाळेच्या प्राणी-संग्रहात आणून ठेवायचा. अच्छा, भेटू परत !”

मी घराकडे चालत निघालो. वाटेत आणि नंतर आमच्या घराच्या आवारातही मी सतत विचार करत होतो की, आमच्या प्राणी-संग्रहात सांबर, याक अथवा निदान पाणघोड्याला कसे आणता येईल. किती सुंदर प्राणी आहेत ते ...

तेवढ्यात मीष्का स्लोनोव धावत आला आणि ओरडून म्हणाला :

“अर्बात रस्त्यावरच्या प्राण्यांच्या दुकानात पांढरे उंदीर देताहेत ! !”

मला भयंकर आनंद झाला व आईपाशी मी धावलो.

“आई,” मी ओरडलो, “आई, म्हण “हुर्रा!” अर्बात रस्त्यावर पांढरे उंदीर देताहेत!”
 “कोण देतंय, कुणाला, कशासाठी आणि मी का म्हणून हुर्रा म्हणायचं?” आईने विचारले.
 मी म्हणालो: “प्राणी-संग्रहासाठी प्राण्यांच्या दुकानात देताहेत. मला पैसे दे ना!”
 आई पैशाच्या बटव्याकडे जात म्हणाली: “पण तुमच्या प्राणी-संग्रहासाठी पांढरे उंदीरच
 का? भुरे उंदीर तुम्हाला का चालणार नाहीत?”

“काय ग तू आई,” मी म्हणालो, “ही काय तुलना झाली? भुरे उंदीर म्हणजे साधे,
 पण पांढरे म्हणजे खास बनवलेले असतात. समजलं?”

आईने मला एक हलकी चापटी मारली, पैसे दिले व मी दुकानाकडे धावलो.

तेथे लोकांची झुंबड उडालेली. अर्थात ती समजण्यासारखी होती, कारण पांढरे उंदीर
 कुणाला आवडत नाहीत? म्हणून दुकानात एवढी रीघ लागलेली होती. मीष्का काऊंटरपाशी
 नजर ठेवून उभा होता: एका माणसाला दोनपेक्षा जास्त उंदीर देऊ नयेत म्हणून. पण तरीही
 मी अभागी ठरलो! अगदी माझ्या पाळीलाच उंदीर संपले. मला फार वाईट वाटले. बाजारात
 उंदीर विकत घेणे शक्य नव्हते. तिथे खूप महाग-माझ्या पाठीची साल निघाली असती!

मी विक्रेतीला विचारले: “पुन्हा उंदीर केव्हा येतील?”

“जेव्हा पाठवतील. बहुधा वर्षाअखेरीला!”

“उंदरांसारख्या अत्यंत आवश्यक वस्तूचा पुरवठा तुम्ही फार वाईट रीतीनं करता!”
 असे बोलून मी तेथून बाहेर पडलो.

दुःखापायी मी बारीक होऊ लागलो. आईने माझा चेहरा पाहताच घाबरून म्हटले: “अग
 बाई! उंदरांपायी एवढं वाईट वाटून घेऊ नकोस देनीस! नाहीत तर नाहीत! चल, आपण
 तुला मासे विकत घेऊ! पहिलीतल्या मुलाला सर्वांत उत्तम-मासा! तुला कोणत्या प्रकारचा
 मासा हवा?”

मी म्हणालो: “नाईलमधली सुसर!”

“पण तिच्याहून लहान दुसरं काही?” आई म्हणाली.

“तर मग मोल्लीनेझी!” मी म्हणालो. मोल्लीनेझी हा आगपेटीच्या निम्म्या आकाराचा
 छोटा मासा आहे.

आम्ही परत दुकानात आलो. आईने विक्रेतीला विचारले: “हे मोल्लीनेझी केवढ्याला?
 मला तसे दहा छोटे मासे विकत घ्यायचेत, प्राणी-संग्रहासाठी!”

विक्रेती म्हणाली: “प्रत्येक मासा दीड रूबलला!”

आईने चक्क स्वतःचे डोके धरले.

“बाई ग! एवढे महाग असतील अशी मला कल्पनासुद्धा नव्हती! चल बाळा, घरी
 चल!”

“आई, पण मोल्लीनेझी?”

“नकोत आपल्याला,” आई म्हणाली. “ते चावतात! चल, त्या एका चिमुरड्या

माशाच्या किंमतीत आपण भला मोठा कार्प मासा विकेत घेऊ, त्याला क्रीम माखून चवदार शिजवू, मीष्काला बोलवू आणि मस्त खाऊ. ते मोल्लीनेझी चावतात ...”

आता सांगा, प्राणी-संग्रहासाठी मी काय घेऊन जाऊ? उंदीर संपले, मासे चावतात ... एकूण नशीबी दुःखच !

लठु थापाडी

आईच्या ओळखीची मारीया पेत्रोवना नांवाची एक बाई होती. पिंपासारखी लठु. खूप पूर्वी तिने मला वचन दिले होते की, अस्सल बाकदार तलवार ती मला बक्षिस देईल - पण नंतर फसवले. तिने मला तलवार दिलीच नाही. संबंध सकाळ मी तिची वाट पहात होतो, मनाशी कल्पना करत होतो - त्या तलवारीच्या मदतीने माझ्या आवडत्या क्युबाच्या शत्रूंची मुंडकी मी कशी उडवीन ! पण मारीया पेत्रोवनाने मला फसवले आणि ती आलीच नाही. मला त्याबद्दल तिचा खूप राग आला आणि मी सर्वांना ही हकीकत सांगितली. सर्वांना तिची खरी ओळख पटावी आणि तिला स्वतःची शरम वाटावी म्हणून. पण तरीही तिने स्वतःचे वाईट उद्योग तसेच चालू ठेवले व लोकांना ती सर्रास फसवत राहिली. माझ्या आईलासुद्धा तिने फसवले. आईसुद्धा तिच्यावर चिडली होती. खूप दिवसपर्यंत माझा तिच्यावरचा राग टिकला, पण नंतर नकळतपणे मी तो प्रसंग विसरून गेलो व नेहमीप्रमाणे जगू लागलो. त्याच दरम्यान हँगरच्या स्टँडवर मला एक छत्री सापडली आणि त्या छत्रीची मी तलवार बनवली. अर्थात तिच्या मदतीने शत्रूंची मुंडकी मारणे शक्य नव्हते. ती मोडली असती. विशेषतः तिच्या काड्या. पण ह्या तलवारीने हवी तेवढी भोसकाभोसकी करता येत होती. अर्थात ही बाकदार तलवार नव्हती, सरळ समशेर होती. प्रसिद्ध लाल सेनानी चापायेव होण्याचे माझे केव्हाचे स्वप्न होते, पण वाकड्याऐवजी सरळ तलवारीपायी काही काळ 'तीन शिलेदार' मधील दातान्यान बनावे लागले. काय करणार ! दातान्यान चापायेवपेक्षा अर्थात खूपच कमी होता. त्यांची तुलनाच अशक्य होती. चापायेव लाल सैनिक होता ; सगळ्या गरीबांना चांगले जगता यावे, संबंध पृथ्वीवर स्वातंत्र्याचा लाल झेंडा इथून फडकत जावा, म्हणून तो लढला होता. तो थोर वीर होता, त्याचे ध्येय महान आणि उदात्त होते. पण दातान्यान कोण ? अर्थात तो साहसी, दयाळू आणि विश्वासू मित्र होता, त्याने फक्त एका राणीची सेवा बजावली होती आणि तुम्ही मान्य करा अगर न करा, पण तेवढे पुरेसे नाही ! आता माझी इच्छा असो वा नसो, पण सरळ समशेरीमुळे शिलेदाराची भूमिका वठवणे भाग होते ! मी दातान्यान बनलो, मीष्का आतोस बनला, कोस्त्या आरामीस बनला व आल्योन्का कार्डिनल रीशेल्ये बनली. आम्हा मुलगांपैकी कुणीही कार्डिनल रीशेल्ये बनू इच्छित नव्हता, कारण तो दुष्ट साप होता. आल्योन्काला हे ठाऊक नव्हते, आम्ही तिला त्याबद्दल सांगितले नव्हते, त्यामुळे ती कबूल

झाली होती. ती चांगलीच फसली. आम्ही तिची चांगलीच भंबेरी उडवली. एकदा आम्ही तिला आठव्या मजल्यावर चापात पकडले आणि ताबडतोब बास्तिल तुरुंगात टाकले. लिफ्टचा आम्ही तुरुंग बनवला. आम्ही तिला लिफ्टमध्ये बंद केले व सहाव्या आणि पाचव्या मजल्यांच्या दरम्यान लिफ्ट थांबवली. तर आमचा कार्डिनल आल्फोन्का-रीशेल्ये तेथे तब्बल दीड तास तुरुंगवास भोगत होता. तो सारा वेळ आल्फोन्का ठणाणा किंचाळत होती! कसली खंबीर प्रकृती! मग प्लंबर ग्रीशाकाकाने तिला सोडवले. लोक हसून हसून बेजार झाले!

अशा रीतीने ह्या उद्योगांमध्ये मी गुंतल्याकारणाने लठ्ठ मार्या पेत्रोवनाविषयी आणि तिच्या वार्डट कृत्यांविषयी विचार करणे सोडून दिले होते. आमच्या घरातील सगळे तिला विसरून गेले होते. पण एका संध्याकाळी, काही कारण नसता, बाबांनी अचानक आईला विचारले:

“खरंच! कुठं आहे लठ्ठ थापाडी?”

“कुणाबद्दल विचारतोस?” आईने विचारले.

“मी विचारतोय, कुठं आहे आपली लठ्ठ थापाडी? एवढं समजत नाही?”

“नाही बाई मला समजत,” आई म्हणाली.

“पण देनीसला समजलं,” बाबा म्हणाले. “खरं ना, देनीस? लठ्ठ थापाडी! कुणाला तू हे नांव ठेवलं होतंस? सांग बघू!”

माझ्या डोक्यात ताबडतोब प्रकाश पडला. बाबांनी अगदी योग्य वर्णन केले होते.

मी म्हणालो: “समजलं! लठ्ठ थापाडी? पिंपासारखी ढोली? अंगभर छोटे दागिने मिरवणारी? स्वस्त, गोड अत्तरांच्या वासानं घमघमणारी? अरेच्चा, ही तर मार्या पेत्रोवना!”

बाबा ओरडले: “बरोबर!” आणि खूप हसले. मीही हसलो. आई हसली. डोळ्यांमधून पाणी येईतो आम्ही हसलो.

तेवढ्यात कॉरीडॉरमध्ये टेलिफोन खणखणला. मी खोलीतून धावत गेलो आणि रिसीव्हर उचलला.

मी विचारले: “हॅलो! कोण पाहिजे?”

टेलिफोनमध्ये कुणीतरी किंचाळले. माझ्या कानात कुणीतरी जोरात खरवडल्यासारखे वाटले. किंचाळीनंतर टेलिफोनमधून आवाज आला:

“अनास्तासिया वासिल्येवनाला बोलवा!”

मी एकदम मुका बनलो! ती मार्या पेत्रोवना होती—लठ्ठ थापाडी! तिचा आवाज मी ताबडतोब ओळखला. नुकतेच आम्ही तिच्याबद्दल बोललो होतो. किती योगायोग! कमाल आहे! मी म्हणालो: “एक मिनिट थांबा!”

आणि परत खोलीत पळत आलो.

“आई” दबत्या आवाजात मी म्हणालो, “टेलिफोनवर मारीया पेत्रोवना! तुला बोलावतेय!”

आईच्या डोळ्यांमध्ये एकदम भीती उमटली. पटकन उठून ती खिडकीपाशी धावली. बाबा अक्षरशः हसून कोलमडले:

“बा लठ्ठ थापाडी! नुसती आठवण काढताच झाली हजर! लठ्ठभारती की जय!” आईने हात झटकले!

“मी घरात नाही!” दबत्या आवाजात ती संतापून ओरडली. “देनीस, जा आणि सांग तिला, मी घरात नाही म्हणून! लौकर!”

मी परत टेलिफोनकडे धावलो. मारीया पेत्रोवना तेथे अधीरपणे किंचाळत होती आणि टेबलावर ठेवलेला रिसीव्हर घाबरून थडथड उडत होता.

मी रिसीव्हर उचलला. अगदी खरे सांगतो—एखादी बेडकी हातात धरल्यासारखा मला भास झाला.

“हॅलो! हॅलो!! हॅलो!!!”

मी म्हणालो: “तुम्ही ऐकताय?”

“होय,” रिसीव्हर कडकडला. “ऐकतेय मी! आम्हाला तासभर ताटकळत उभी आहे! काय भानगड? अनास्तासिया वासिल्येवनाला बोलवा!”

“ती घरात नाही,” मी म्हणालो.

“शक्य नाही!” मार्या पेत्रोवना ओरडली. “ह्या वेळेला ती नेहमी घरात असते! तू काहीतरी चूक केलीस का मुली?”

“मी मुलगी नव्हे,” मी म्हणालो. “आणि मी काहीही चूक केलेली नाही. अनास्तासिया वासिल्येवना घरात नाही. तिनं आत्ताच स्वतः तसं सांगितलं!”

“काय, तिनं स्वतः तसं सांगितलं?” संतापून तिने विचारले. “स्वतः?”

“होय, होय, स्वतः!” मी म्हणालो. “अगदी नक्की! आईनं स्वतः सांगितलं!”

“अग बाई, देनीस, तू बोलतो आहेस का,” मारीया पेत्रोवना आनंदून म्हणाली. “देनीस, तू बोलतो आहेस?”

“नाही,” मी म्हणालो. “मी नाही!”

आता ती पुरती गोंधळली.

“काही समजत नाही! कोण बोलतंय? देनीस, तू आहेस का?”

“नाही म्हटलं ना,” चिडून मी म्हणालो. “मी नाही बोलत... तुम्हाला सांगितलं ना!”

ती दुष्टपणे हसली.

“अस्सं, तू नाहीस? तर मग कोण आहे, सांगा बघू!”

“माझा मित्र बोलतोय,” मी म्हणालो.

“वात्रट मुलगा आहेस तू!” मार्या पेत्रोवना एवढ्या संतापाने किंचाळली, की रिसीव्हर-मधून ठिणग्या पडल्याचा व धूर बाहेर आल्याचा मला भास झाला.

“मी सगळी हकीकत सांगिन! काय हा वाद्दातपणा? छी? अशी हिंमत कशी करतोस? मी तुला असा इंगा दाखवीन... समजलास?”

हातात कडकडणाऱ्या रिसीव्हरचे काय करावे ते मला सुचेना. मी पुरता भांबावलो होतो. मी म्हणालो:

“अहो बाई! मी सार्वजनिक टेलीफोनमधून बोलतोय! माझ्या पाठीमागं खूप लांब रांग लागलीय आणि माझ्यापायी सर्वांचा खोळंबा झालाय! इथं पाटी लावलीय: ‘तीन मिनिटांपेक्षा जास्त वेळ संभाषण करण्यास मनाई आहे.’ ओरडू नका! तुमचा वेळ संपला!”

पण ती तशीच किंचाळत, ओरडत, गुरगुरत होती व रिसीव्हरच्या माझ्या हातात अक्षरशः ठिकऱ्या उडत होत्या, तो धगधगून पेटत होता. तेव्हा मी शांतपणे त्याला परत जागेवर ठेवले.

एका थेंबात घोडा ठार!

बाबा जेव्हा आजारी पडले, तेव्हा डॉक्टर घरी आले आणि बाबांना तपासून झाल्यावर म्हणाले:

“काही विशेष नाही. किंचित थंडी बाधलीय. पण मी तुम्हाला सल्ला देतो की, धूम्रपान बंद करा. तुमच्या हृदयात किंचित घरघर आवाज येतोय.”

डॉक्टर निघून गेल्यानंतर आई म्हणाली:

“त्या नतद्रष्ट सिगारेटींपायी आजार ओढवून घेणं किती असंस्कृतपणाचं आहे. तू अजून तरुण आहेस, पण एवढ्यात तुझ्या हृदयात घरघर आणि खरखर सुरू झालीय!”

“तू निष्कारण बाऊ करतेस,” बाबा म्हणाले. “माझ्या छातीत कसलाही आवाज होत नाही, खरखर तर मुळीच नाही. उगीच जरासा घरघर आवाज येतोय, पण तो ध्यानात घ्यायचा नाही.”

“घेतला पाहिजे ध्यानात,” आई आवाज चढवून म्हणाली, “मला तू चांगला ठाऊक आहेस! तुला बारीक घरघर नको, तर मोठ्ठा खडखडाट झाला म्हणजे खूप होशील!”

“कोणत्याही परिस्थितीत मला दणदण आवाज नकोय,” बाबांनी तिला मधेच अडवले.

“मी दणदणत नाही,” आईचा चेहरा शरमून किंचित लालसुद्धा बनला, “पण तू समजून घे, सिगारेट ओढणं खरंच हानीकारक आहे. तुला ठाऊक आहे की, सिगारेटमधलं एक थेंब निकोटिन धडधाकट घोडा ठार मारायला पुरेसं ठरतं!”

असे होते तर! मी बाबांकडे पाहिले. ते धिप्पाड होते याबाबत काहीच वाद नव्हता, पण तरीही घोड्यापेक्षा लहान होते. माझ्यापेक्षा आणि आईपेक्षा ते मोठे होते, पण काही झाले तरी घोड्यापेक्षा लहान होते. एवढेच नव्हे तर सर्वांत रोड गायीपेक्षासुद्धा लहान होते. आमच्या दिवाणावर गाय कधीही मावली नसती, पण बाबांना दिवाण ऐसपैस पुरत होता. मी खूप घाबरलो. त्या विषाच्या एका थेंबाने बाबा ठार व्हावेत अशी माझी मुळीच इच्छा नव्हती. तसे मला कोणत्याही परिस्थितीत नको होते. ह्या विचारांपायी मला खूप वेळ झोप लागली नाही आणि केव्हातरी नकळत माझा डोळा लागला.

शनिवारी बाबा आजारातून बरे झाले व आमच्याकडे पाहुणे आले. युराकाका कात्यामावशी-बरोबर आले, बरीस मिखायलोविच आणि तमारामावशी आले. सगळेजण अगदी सभ्यपणे वागत होते. पण तमारामावशी येताच एकदम गजबज सुरू झाली. अखंड बडबड करत ती बाबांशेजारी चहा प्यायला बसली. टेबलापाशी बसल्यावर ती बाबांना सतत प्रश्न विचारू लागली, त्यांच्या प्रकृतीबद्दल चिंता दाखवू लागली आणि शेवटी शेवटी तर धांदलीपायी तिने बाबांच्या कपात चुकून तीन चमचे साखर टाकली. बाबांनी साखर ढवळली, चहाचा भुरका मारला व एकदम तोंड वाकडे केले.

“ह्या कपात मी एकदा साखर घातली होती,” आई म्हणाली. तिचे डोळे गूझबेरीसारखे हिरवेगार बनले होते.

पण तमारामावशी गदगदून हसली. जणू टेबलाखालून कुणीतरी तिच्या पावलांना गुदगुल्या करत होते, अशा तऱ्हेने ती हसत होती. बाबांनी तो अतिगोड चहा बाजूला मारला. तेव्हा तमारामावशीने पर्समधून एक अगदी पातळ अशी छोटी सिगारेट-केस बाहेर काढली व बाबांना भेट दिली.

“चहा बिघडल्यामुळं तुम्ही चिडू नये म्हणून तुम्हाला ही सिगारेट-केस बक्षिस!” ती म्हणाली. “जेव्हा जेव्हा सिगारेट ओढाल, तेव्हा तेव्हा तुम्हाला हा मजेदार प्रसंग आणि गुन्हेगार अशा दोन्हीची आठवण होईल.”

ह्या गोष्टीबद्दल मी तिच्यावर फार संतापलो. बाबांनी आजारपणात सिगारेट ओढणं जवळ जवळ सोडून दिले होते आणि आता ही बाई कशाला त्यांना सिगारेटीची आठवण करून देत होती? सिगारेटच्या निकोटिनचा एक थेंब घोडा ठार करतो, पण ही त्यांना सिगारेट ओढायची आठवण करून देतेय! मी म्हणालो:

“तुम्ही मूर्ख आहात, तमारामावशी! तुम्ही मेलात तर छान होईल! चालत्या व्हा माझ्या घरातून! तुमचे लठ्ठ पाय ह्या घरात पुन्हा कधीही दिसू नयेत!”

अर्थात हे सर्व मी स्वतःशी मनातल्या मनात म्हणालो, त्यामुळे माझे विचार कुणालाच ममजले नाहीत.

बाबा त्या सिगारेट-केसला हातात खेळवत म्हणालो: “धन्यवाद, तमारा सेर्गेयेवना. मी फार हेलावून गेलोय. पण ही केस खूप लहान आहे, तिच्यात माझी एकही सिगारेट मावणार नाही. मी ‘काझबेक’ ओढतो. तरीही...”

बाबांनी माझ्याकडे नजर टाकली.

“देनीस,” ते म्हणाले, “रात्रीच्या वेळी चहाचा तिसरा ग्लास पोटात रिचवण्याऐवजी माझ्या टेबलापाशी जा, तिथलं ‘काझबेक’ चं पाकीट घे आणि ह्या सिगारेट-केसमध्ये सिगारेटी मावतील अशा रीतीनं सिगारेटी काप. मधल्या कप्यात कात्री आहे!”

मी टेबलापाशी गेलो, सिगारेटचे पाकीट व कात्री ह्या वस्तू शोधून काढल्या आणि बाबांच्या आज्ञेप्रमाणे सिगारेट-केसमध्ये मावतील अशा बेताने सिगारेटी आखूड केल्या. मग भरलेली

सिगारेट-केस बाबांकडे घेऊन गेलो. बाबांनी केस उघडली, माझी कामगिरी पाहिली, नंतर माझ्याकडे पाहिले व एकदम खो खो हसायला सुरुवात केली.

“बघा, माझ्या गहाण्या मुलानं काय केलंय!”

सर्व पाहुणे लगवगीने केस बघायला धावले व कानठळ्या बसेपर्यंत हसू लागले. अर्थात सर्वांत मोठ्यांदा तमारामावशी हसत होती. खरे तर ती हसत नव्हती—तिच्या घशामधून आणि नाकामधून चमत्कारिक आवाज निघत होते. तिच्या तोंडामधून प्रथम चहा सांडला, मग अर्धा केक, दोन टॉफी आणि पुढचा दात...! पण तमारामावशीने पटकन तो दात उचलला आणि मूळ जागी परत बसवला. जणू काही घडलेच नव्हते अशा थाटात. त्यानंतर ती हसायची थांबली व बोटें वाकडी करून माझ्या डोक्यावर बोटाना आपटत म्हणाली:

“कार्डबोर्डचे रिकामे होल्डर तसेच ठेवून जवळ जवळ सगळी तंबाखू छाटून टाकायची कल्पना तुझ्या डोक्यात कशी काय आली? खरे तर तंबाखू ओढतात आणि तू तंबाखूच कापून टाकलीस? तुझ्या डोक्यात काय आहे—वाळू किंवा लाकडाचा भुस्सा?”

मी म्हणालो: “तुझ्याच डोक्यात लाकडाचा भुस्सा आहे, ढोलमावशी!”

अर्थात मी हे स्वतःशी मनात म्हणालो. नाही तर आईने माझी खरडपट्टी काढली असती. पण आई माझ्याकडे वेगळ्याच नजरेने पहात होती.

“इकडं ये बघू,” आईने माझी हनुवटी धरली. “माझ्या डोळ्यांमध्ये बघ!”

मी आईच्या डोळ्यांमध्ये पाहू लागलो आणि माझे गाल लालेलाल होत असल्याचे मला जाणवले.

“तू हे मुद्दाम केलंस?” आईने विचारले.

मी तिला फसवू शकत नव्हतो.

“हो,” मी उत्तरलो, “मी हे मुद्दाम केलं.”

“तर मग खोलीतून बाहेर जा,” बाबा म्हणाले, “नाही तर माझे हात खाजायला लागलेत.”

बाबांना काहीच कळले नव्हते. पण मी त्यांना समजावून सांगत बसलो नाही, खोलीमधून बाहेर गेलो.

काय चेष्टा आहे—एक थेंब घोडचाला ठार मारतो!

वीस वर्षे पलंगाखाली

ती हिवाळी संध्याकाळ मी कधीही विसरणार नाही. घराबाहेर खूप थंडी होती, वारा घूं घूं वाहात होता. गालांमध्ये खंजीर खुपसावे तसा झोंबत होता. बर्फाच्या वावटळी उठत होत्या. कमालीचे उदास आणि भकास वाटत होते. खूप मोठ्याने आरोळ्या ठोकण्याची इच्छा

हॉल होती. त्यातच आई-बाबा सिनेमाला गेले होते. त्यामुळे जेव्हा मीष्काने मला फोन करून स्वतःच्या घरी बोलावले, तेव्हा मी ताबडतोब कपडे चढवून त्याच्याकडे गेलो. तेथे खूप झगझगीत प्रकाश होता, खोली उबदार होती आणि खूप मंडळी जमली होती. आल्योन्का आली - तिच्या पाठोपाठ कोस्त्या आणि आन्द्रचूष्का आले. आम्ही खूप खेळ खेळलो. चिक्कार मजा आली व भरपूर गोंगाट केला. शेवटी आल्योन्का अचानक म्हणाली:

“आता आपण लपंडाव खेळू!”

आम्ही लपंडाव खेळू लागलो. मी आणि मीष्का विशेष खूष होतो, कारण लहान्यांवर मारखा डाव पडत होता: कोस्त्यावर अथवा आल्योन्कावर आणि आम्ही सतत लपत होतो, न्यांना दमवत होतो. पण आमचे सगळे खेळ मीष्काच्या खोलीत चालले होते व आम्हाला त्यांचा लौकरच कंटाळा आला. कारण खोली फार छोटी आणि अडगळीची होती. आम्ही सारा वेळ कपड्यांमागे अथवा कपाटामागे अथवा पेटीमागे लपत होतो. शेवटी शेवटी आम्ही हळूच आमच्या खेळाचा विस्तार कॉरीडॉरपर्यंत वाढवला.

कॉरीडॉरमध्ये खेळण्यात जास्त मजा येत होती, कारण प्रत्येक दारापाशी हँगर होते व त्यांच्यावर ओव्हरकोट आणि केसाळ कोट टांगलेले होते. आमच्या दृष्टीने हे जास्त छान होते, कारण ज्याच्यावर डाव असायचा, त्याला आम्ही नेमक्या कोणत्या कोटामागे लपलोय हे ओळखणे कठीण जात होते.

एकदा कोस्त्यावर डाव आला तेव्हा त्याने भिंतीकडे तोंड केले आणि तो मोठ्यांदा ओरडला:

“एक! दोन! तीन! चार! पाच! आलो मी शोधायला!”

सगळे इकडे-तिकडे पळाले लपायला. कोस्त्या थोडा वेळ थांबला आणि परत ओरडला:

“एक! दोन! तीन! चार! पाच! आलो मी परत शोधायला!”

हा दुसरा इशारा होता. मीष्का खिडकीखालच्या चौकटीत घुसला, आल्योन्का कपाटामागे दडली आणि मी व आन्द्रचूष्का कॉरीडॉरमध्ये पळालो. तेथे आन्द्रचूष्का क्षणाचा विचार न करता एका केसाळ कोटामागे लपला. आतापर्यंत ती माझी लपायची जागा होती. असे आढळले की, मला लपायला जागाच उरली नव्हती! आन्द्रचूष्काला एक ठोसा हाणून त्याला तेथून हुसकावण्याचा माझा इरादा होता, पण तेवढ्यात कोस्त्याने तिसरा शेवटचा इशारा दिला:

“आलो रे आलो, सांभाळा!”

आता तो मला बघणार ह्या विचाराने मी घाबरलो, कारण अजून मी लपलोच नव्हतो. शिकारी पाठीशी लागलेल्या भेदरलेल्या सशासारखा मी कॉरीडॉरमध्ये सैरावैरा धावत होतो. ऐन मोक्याच्या क्षणाला मी एक उघडे दार पाहिले व पटकन आत घुसलो.

ती एक खोली होती व तिच्या भिंतीपाशी एक उंच आणि रुंद पलंग होता. तात्काळ मी त्या पलंगाखाली शिरलो. तेथे अनेक वस्तू विखुरलेल्या होत्या. मी त्यांना निरखून पाहू लागलो. वेगवेगळ्या फॅशनच्या अनेक सँडल तेथे पडल्या होत्या. पण त्या सगळ्या खूप जुन्या होत्या. शिवाय एक सपाट लाकडी पेटी होती. त्या पेटीवर एक पत्र्याची पन्हाळ उलटी ठेवली

होती. मी तिच्यावर आरामशीर आडवा झालो. वेगवेगळ्या सपाता पहात असताना सतत माझ्या मनात विचार येत होता की, किती छान जागी मी लपलो होतो व कोस्त्या जेव्हा मला इथे पाहील, तेव्हा सगळेजण किती हसतील!

पलंगावरील आच्छादनाचा एक कोपरा मी आणखी खाली ओढला आणि माझ्या व खोलीच्या दरम्यान पडदा पाडला. कारण दारातून कोस्त्या केव्हा येतो आणि तो मला कसा शोधतो ते पहायची माझी इच्छा होती. पण तेवढ्यात कोस्त्याऐवजी म्हाताऱ्या एफ्रोसीन्या पेत्रोवना खोलीत आल्या. ही म्हातारी बाई तशी छान होती, पण थोडीशी चेटकिणीसारखी दिसायची.

टाँवेलला हात पुसत त्या खोलीत आल्या.

मी सतत त्यांच्यावर लक्ष ठेवून होतो आणि माझ्या मनौत येत होते की, जेव्हा कोस्त्या मला पलंगाखाली पकडेल, तेव्हा त्यांना किती मजा वाटेल! आणखी गंमत यावी म्हणून मी त्यावेळी दातांमध्ये त्यांची एखादी सँडल धरीन. तेव्हा तर त्या बहुधा हसून हसून खाली कोसळतील. माझी खात्री होती की, आणखी एक-दोन सेकंदांच्या आत कोस्त्या खोलीत आला असता आणि त्याने मला शोधून काढले असते. म्हणून मी सतत आवाज न करता स्वतःशी खुदूखुदू हसत होतो.

मी खूप मजेत होतो. सतत एफ्रोसीन्या पेत्रोवनाकडे पहात होतो. तेवढ्या दरम्यान त्या शांतपणे दारापाशी गेल्या व एकदम त्यांनी थाडदिशी दार बंद केले. मग पाहतो तर त्यांनी किल्ली फिरवली! आता अडकलो! पुरता अडकलो!

खोलीत एकाएकी विलक्षण शांतता पसरली. माझ्या मनात आशा पालवली की, त्यांनी कदाचित् मिनिटभरासाठी दार बंद केले असेल आणि परत त्या दार उघडतील, सर्व काही सुरळीत होईल, परत हशा होईल, मजा येईल आणि अशा अवघड जागी मला पकडल्याचा कोस्त्याला खूप आनंद होईल. म्हणून मी जरी घाबरलो होतो तरी पुरता घाबरलो नव्हतो आणि एफ्रोसीन्या पेत्रोवनांच्या पुढील हालचाली बारकाईने पहात होतो.

त्या पलंगावर बसल्या आणि माझ्या डोक्यावर स्प्रिंगा करकरल्या. मला त्यांचे पाय दिसत होते. त्यांनी पायांमधील सँडल काढून टाकले आणि तशाच अनवाणी दारापाशी गेल्या. आनंदाने माझी छाती धडधडू लागली.

माझी खात्री होती की, आता त्या कुलूप काढतील. पण तसे झाले नाही. झाले भलतेच! खट्ट! खोलीतील दिवा विझला. परत माझ्या डोक्यावर स्प्रिंगा करकरल्या आणि काळाकुट्ट अंधार भोवती पसरला. एफ्रोसीन्या पेत्रोवना पलंगावर निजल्या होत्या आणि मी तेथे पलंगाखाली लपलो होतो हे त्यांना माहीत नव्हते. मी आत बंद झालो होतो. सापळ्यात अडकलो होतो.

आणखी किती वेळ मी इथे पडून राहणार होतो? एक अथवा दोन तास असतील तर माझे भाग्य! पण सकाळपर्यंत? आणि सकाळी बाहेर कसे पडायचे? जर मी घरी गेलो नाही, तर आई-बाबा नक्की पोलीसात वर्दी देतील. मग पोलीस कुत्रा मदतीला घेऊन माझा शोध करतील. पण आमच्या पोलीसांपाशी एकही कुत्रा नसेल तर? जर पोलीसांना माझा शोध

लागला नाही तर? जर ही म्हातारी, ह्या एफ्रोसीन्या पेत्रोवना, सकाळपर्यंत झोपल्या आणि नंतर परत मला बंद करून स्वतःच्या आवडत्या चौकात सबंध दिवस फिरायला गेल्या, तर? तर काय? अर्थात मी त्यांच्या कपाटामधून काहीतरी घेऊन खार्डन आणि त्या परत येतील तेव्हा मला परत पलंगाखाली लपावे लागेल, कारण मी त्यांचे पदार्थ चोरून खाल्ले म्हणून त्या माझ्यावर खटला भरतील! बदनामी टाळण्यासाठी मी अखंड काळ पलंगाखाली राहीन ही भलतीच आफत आली! अर्थात ह्यात एक जमेची बाजू म्हणजे मी शाळेचा सर्व काळ ह्या पलंगाखाली लपून काढीन. पण मग दाखल्याचे काय? शिवाय शरीराची वाढ? पलंगाखाली वीस वर्षांत मी भलताच वाढलेला असेन!

ह्या विचारासरशी माझा राग अनावर झाला आणि पन्हेळीवर मी जोरात मूठ आपटली. एक भयानक आवाज उमटला! त्या विलक्षण शांततेत, मिट्ट अंधारात आणि माझ्या विचित्र परिस्थितीत मला तो आवाज आणखी वीसपटींनी मोठा भासला. माझे कान बधीर झाले.

भीतीने माझे काळीज गोठले. माझ्यावरची म्हातारी बहुधा ह्या आवाजाने जागी झाली होती. कदाचित् केव्हाच तिला शांत झोप लागली असावी आणि आता पलंगाखालून एकदम—ठाक-ठाक! म्हातारी थोडा वेळ तशीच धापा टाकत पडून राहिली व नंतर मंद कापऱ्या आवाजात ओरडली:

“धा-वा!”

मला म्हणायची इच्छा होती: “अहो एफ्रोसीन्या पेत्रोवना, कशाला उगीच मदतीसाठी हाका मारताय? झोपा शांत, मी देनीस आहे!” मी त्यांना असे सांगणार होतो, पण तेवढ्यात मला एक जोरदार लांब शिंक आली व पाठोपाठ छोट्या शिंका आल्या:

“आ... छीक्! छीक्! छीक्! छीक्!...”

ह्या सगळ्या गडबडीत तेथे बहुधा पलंगाखाली धूळ उडाली व माझ्या नाकात गेली होती. पण माझ्या शिंकांनंतर एफ्रोसीन्या पेत्रोवनांची खात्री पटली होती की, पलंगाखाली काहीतरी भानगड होती. त्यांनी आता सगळ्या ताकदीनिशी किंचाळी फोडली:

“धा... वा...!”

का कुणास ठाऊक, पण मी यानंतर आणखी जोराने शिंकलो आणि आरोळीसारखा आवाज उमटला:

“आक्छी... ऊ ऊ ऊ!...”

एफ्रोसीन्या पेत्रोवनांनी माझी नवी शिंक ऐकताच परत दुबळ्या आवाजात म्हटले: “चोर!...”

बहुधा त्यांनी विचार केला असावा की, जर चोर असतील तर खुशाल चोरी करोत, फारसे भयानक नाही. पण जर... आणि त्यांनी जोरदार किंचाळी फोडली:

“खून! खून!”

खोटे बोलण्याची कमाल झाली! कोण तिचा खून करतोय? कशाबद्दल? आणि कशाने?

रात्रीच्या वेळी अशा खोट्या किंचाळ्या मारणे चांगले का? म्हणून मी सर्व सोक्षमोक्ष करायचा ठरवला. नाहीतरी त्या झोपत नव्हत्या, तर मी पलंगाखालून बाहेर पडायचे ठरवले.

अंधारात मला काही दिमत नमल्यामुळे मी धडपडत उठताना पत्र्याच्या पन्हेलीचा जोरदार खडखडाट झाला. त्या भयानक आवाजापायी एफ्रोसीन्या पेत्रोवना आणखीच घाबरल्या व विचित्र शब्द ओरडू लागल्या: "चा... वा! धू... न!"

मी भिंतीजवळच्या विजेच्या दिव्याच्या बटणापाशी धावलो. पण बटणाऐवजी माझ्या हाताला किल्ली लागली. दार सापडले अशा कल्पनेने मी खूष झालो. मी चटकन किल्ली फिरवली, पण ते कपाटाचे दार होते. कपाटात मी शिरताच माझ्या डोक्यावर वेगवेगळ्या वस्तू कोसळू लागल्या.

एफ्रोसीन्या पेत्रोवना किंचाळत होत्या, मी घाबरून पुरता थिजलो होतो आणि बाहेर खऱ्या दरवाजावर कुणीतरी जोरजोराने ठोकत होते.

"ए देनीस! बाहेर ये! एफ्रोसीन्या पेत्रोवना! देनीसला द्या! त्याचे वडील आलेत गोधायला!"

माझ्या बाबांचा आवाज आला:

"माझा मुलगा तुमच्या घरात आहे का?"

तेवढ्यात खोलीत दिवा पेटला. दार उघडले गेले. खोलीत आमच्या पोरांची सगळी झुंड घुसली. मला शोधण्यासाठी ती खोलीभर धावाधाव करू लागली. मी जेव्हा कपाटामधून बाहेर पडलो, तेव्हा माझ्या डोक्यावर दोन टोप्या आणि तीन फ्रॉक होते.

बाबा म्हणाले:

"तुला काय झालं? कुठं नाहीसा झाला होतास?"

कोस्त्या आणि मीष्का यांनीमुद्धा विचारले:

"तू कुठं होतास? काय गंमत झाली? सांग आम्हाला!"

पण मी गप्प राहिलो. मला भासत होते की, मी खरोखरच पलंगाखाली वीस वर्षे राहिलो होतो.

चेंडूवरील मुलगी

